Kuram / Siyaset

Erkin Ünalp

teorisyeniniz devrimciydi

21. yüzyılda marksizm ve sosyalizm

Yordam Kitap

Erkin Özalp

1968 yılında İstanbul'da doğdu. Boğaziçi Üniversitesi Endüstri Mühendisliği bölümünden mezun olduktan sonra Marmara Üniversitesi'nde İktisat Teorisi dalında yüksek lisans eğitimi aldı. 1991 yılından itibaren Dünya Armağan ve Nadir Koraltan imzalarını da kullanarak Marksist teori dergisi *Gelenek*'te yazdı. Özgür Üniversite'de ve Nâzım Hikmet Akademisi'nde Marx'ın *Kapital*'i üzerine dersler verdi. 2003-2006 yıllarında NK Yayınları ile Nâzım Kitaplığı'nın genel yayın yönetmenliğini yaptı. 2005 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen Türkiye Sosyalist İktisat Kongresi'nin düzenleyicileri arasında yer aldı. 2009-2010 yıllarında yayın yapan *haberveriyorum.net* sitesinin moderatörlerinden ve katkıcılarından biri oldu. Karl Marx ve Friedrich Engels'in imzalarını taşıyan *Komünist Parti Manifestosu* ile Marx'ın yazdığı *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri* ve *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i* adlı eserleri Almanca asıllarından Türkçeye kazandırdı. Aralarında *Marksist Metin Analizleri, Sosyalist Devrim Teorisi, Sosyalist Türkiye Hangi Kaynaklarla Kalkınacak?, Türkiye'nin Sosyalist Seçeneği* ve *Eleştirel Sağlık Sosyolojisi Sözlüğü*'nün de bulunduğu çok sayıda derleme eserin yazarları arasında yer aldı. *Kapital*'in birinci cildinin Yordam Kitap tarafından basılan Türkçe çevirisinin editörlerindendir.

TEORİSYENİNİZ DEVRİMCİYDİ

21. Yüzyılda Marksizm ve Sosyalizm

Erkin Özalp

Yordam Kitap: 145 • Teorisyeniniz Devrimciydi • Erkin Özalp
ISBN-978-9944-122-26-9 • *Kapak ve İç Tasarım*: Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım*: Ocak 2012
Yayın Yönetmeni: Hayri Erdoğan
℗ Erkin Özalp, 2011; © Yordam Kitap, 2011

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti.
Çatalçeşme Sokağı No: 19 Kat: 3 Cağaloğlu 34110 İstanbul
T: 0212 528 19 10 F: 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap. com E: info@yordamkitap. com

Baskı: Pasifik Ofset
Baha İş Merkezi
Haramidere - İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

siyaset

TEORİSYENİNİZ DEVRİMCİYDİ

21. Yüzyılda Marksizm ve Sosyalizm

İçindekiler

Sunuş 9

1
Marx Nasıl Devrimci Oldu? 15

2
İşçi Sınıfı (her zaman) Devrimci midir? 23

3
Marx'ın İlk Devrim Modeli 35

4
Fransız Devrimlerinden Çıkarılan Dersler 47

5
Das Kapital Ne Anlatıyor? 65

6
Sovyetler Birliği'ne Nasıl Bakmalı? 97

7
Yeni Bir Dönemin Habercileri 117

8
Sol ve İktidar Mücadelesi 147

Son Sözler 181

Notlar 185

Dizin 189

Sunuş

Kapitalizmin yeniden sorgulanmakta olduğu bir dönemde yaşıyoruz. Yalnızca 2011 yılında, aralarında emperyalist ülkelerin de bulunduğu pek çok kapitalist ülkede, sosyal adaletsizliklere karşı, yüz binlerce insanın katıldığı mitingler düzenlendi. ABD'de bile, büyük şirketleri hedef alan ve "dünya devrimi" sloganını kullanan "Wall Street'i İşgal Et" hareketi ortaya çıktı ve toplam olarak yüz binlerce insanın katıldığı sayısız eylem gerçekleştirildi. Çünkü, kapitalist sistem, bir kez daha, ciddi bir iktisadi bunalımla karşı karşıya.

Kapitalist üretim ilişkilerinin kaçınılmaz olarak yarattığı bunalımlar, sayıları binler düzeyinde olan dolar milyarderleri açısından bakıldığında, servetlerinin bir miktar azalması tehlikesini doğuruyor. Eskisi gibi büyük bir lüks içinde yaşamaya devam ediyorlar. Buna karşın, milyarlarca insan açısından bakıldığında, bunalımlar, işsizliğin, yoksulluğun ve açlığın daha da yaygınlaşması anlamına geliyor.

Bugünkü bunalım, yalnızca kapitalizmin yeniden sorgulanmasına yol açmıyor elbette. Gelecek hakkındaki umut-

suzluğun ve korkuların yaygınlaştığı dönemlerde, tüm kötülükleri güncel gelişmelere bağlayıp, geçmişteki "ideal" oldukları iddia edilen bazı dönemlere dönüşü savunanlar da güç kazanır.

Ama bir yandan insanlığın elindeki bilimsel ve teknolojik birikimin barındırdığı olanaklar, diğer yandan da İnternet sayesinde insanların birbirleriyle ve insanlığın bilgi birikimiyle kurdukları ilişkilerin değişmeye başlaması, yeni bir aydınlanma çağının haberciliğini yapan hareketlerin ortaya çıkmasını sağlıyor.

Örneğin, paylaşımcılık ve gönüllülük temelinde gerçekleştirilen ortak üretim faaliyetleri, bireyler arasındaki rekabete dayalı üretim tarzının alternatifsiz olmadığını gösteriyor. İnsanlığın bilgi birikiminin önemli bir bölümünü tekelleri altında tutmaya çalışanların karşısına, her tür bilginin herkes tarafından erişilebilir olması için mücadele edenler çıkıyor. Kapitalizmle mücadelenin yeni araçları, yeni örgütlenme biçimleri geliştiriliyor.

Böylesi bir dönemde, kapitalizmin en önemli eleştirmeni olan Marx'ın da yeniden hatırlanması, bambaşka nedenlerle bile olsa "Marx haklıydı" diyenlerin ilgi uyandırması doğal. Asıl önemlisi, kapitalizmi sorgulayan hareketlerin başarısı, Marksizmle kurdukları ilişkilere de bağlı olacak.

Hem kapitalizmi sorgulayan hareketlerin Marksizmden öğrenmesi gerekenler var, hem de Marksizmin bu hareketlerden öğrenmesi gerekenler.

Ama bu arada, Marksizm söz konusu olduğunda, bir miktar "temizlik yapma" ihtiyacı bulunuyor. Belirli bir popülerlik kazanan tüm teoriler gibi Marksizm de, hem düşmanları,

hem de onun şu ya da bu yanını her şeyden fazla önemseyen dostları tarafından bir hayli çarpıtıldı. En önemlisi, Marx'ın her şeyden önce bir devrimci olduğu, pek çokları tarafından unutuldu.

Oysa, kapitalizmle mücadele etmeye çalışanların en fazla ihtiyaç duyduğu şeylerden biri, devrimci Marx...

Elinizdeki kitabın ilk bölümünde, Marx'ın devrimcileşmesinin tarihini kısaca ele alıyorum. Ona göre, bir komünist, yani işçi sınıfı devrimcisi olabilmenin koşulları arasında, "teorisyen ve filozof olmaktan vazgeçmek" de bulunuyordu.

Marx, kapitalizmi yıkacak olan gücün işçi sınıfı olduğunu savundu. Sıkça dile getirilen bir iddiaya göre, bunun nedeni, onun yaşadığı dönemde işçilerin çok daha örgütlü ve sınıf bilinçli olmasıydı. Oysa Marksizmin işçi sınıfını temel alması, bu sınıfın her dönemde devrim için mücadele edeceği beklentisinden değil, bazı tarihsel dönemeç noktalarında devrime öncülük edebilecek olmasından kaynaklanır. Uzunca bir parantez sayılabilecek olan ikinci bölümde, bugün kapitalist ülkelerin büyük bölümünde toplumun çoğunluğunu oluşturan işçilerin olağan dönemlerde devrimci bir sınıf olarak hareket etmelerinin neden mümkün olmadığını tartışıyorum.

Marx, "devrim" derken, kapitalizmin yıkılması yoluyla yeni bir toplum düzeninin kurulmasını kastediyordu. Kitlelerin eseri olacak "toplumsal devrim"lerin yolunu açmaya çalışıyordu. Ama ona göre, toplumsal devrimlerin gerçekleşebilmesi için, öncelikle, her ülkenin işçi sınıfının

kendi ülkesinde iktidarı alması, yani "siyasal devrim"lerin gerçekleşmesi gerekiyordu. Yaşamı boyunca, işçi sınıfının siyasal iktidar mücadelelerini güçlendirmek için çaba harcadı. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde, Marx'ın ilk devrim modelini ve Avrupa'daki devrimci mücadele deneyimlerinden hareketle bu modelde yaptığı değişiklikleri ele alıyorum. Bu bölümlerdeki amacım, Marx'ın devrim mücadeleleri hakkındaki değerlendirmelerinin bir derlemesini yapmaktan çok, 21. yüzyılda devrim mücadelesi yürütenler açısından önem taşıyan noktaları vurgulamak.

Beşinci bölüm, Marx'ın en önemli eserlerinden biri olan *Kapital*'in güncel gelişmelerle bağlantılı çok kısa bir özetini içeriyor. Marx, *Kapital*'de, kapitalizmin yıkılmasının neden gerekli ve kaçınılmaz olduğunu göstermeye çalışmıştı. Geçmişte olduğu gibi bugün de, kapitalizmin yol açtığı sorunlarla mücadele etmeye çalışanların önemli bir bölümü, bu düzenin yıkılmasını gerektirmeyecek çözüm yolları arıyor. Üretim araçlarının özel mülkiyetine son verilmesi yerine, en büyük şirketlerin devlet yönetimi üzerindeki ağırlıklarının sınırlandırılmasını, devletlerin sosyal politikalara öncelik vermesini istiyorlar. *Kapital* ise, kapitalist üretim tarzının işleyiş yasalarını ve bunların kaçınılmaz sonuçlarını tarif ederken, kapitalizmin reformlar yoluyla toplumsal çıkarlara uygun bir düzen haline getirilemeyeceğini de açıklığa kavuşturmuştu.

Kuşkusuz, kapitalizmin toplumsal çıkarlara aykırı bir düzen olması, ondan daha iyi bir düzenin kurulabileceğini kanıtlamaz. Kapitalizm savunucuları, son noktada, "insan doğası" türü gerekçeler ileri sürerek, kapitalizmin "kötü ama alternatifsiz" olduğunu ileri sürer. Buna karşın, başta Sovyetler

Birliği olmak üzere 20. yüzyılın sosyalizm deneyimleri var elimizde. Sosyalist ülkelerin emperyalist saldırılar karşısında yenik düşmüş olması, bu deneyimlerin baştan aşağı yanlış sayılmasını haklı çıkarır mı? Altıncı bölümde, 21. yüzyılda devrim mücadelesi yürütenlerin Sovyetler Birliği'ne nasıl yaklaşması gerektiği ele alınıyor.

21. yüzyılın devrimlerinin, 20. yüzyıldakilerin birer tekrarı olamayacağı ise açık. Her şey bir yana, insanlığın elindeki yeni olanaklar, üretim süreçlerinin toplumsal çıkarlar doğrultusunda örgütlenmesi ve halkın devlet yönetimine katılımı konularında, geçmiştekilere göre çok daha ileri hedeflerin belirlenmesini mümkün kılıyor. Bu yeni olanakları, yedinci bölümde, somut örnekler üzerinden değerlendiriyorum.

Peki ama, 21. yüzyılın olası siyasal devrimleri, somut olarak ne şekilde gerçekleşebilir? Son bölümde, bugüne kadar yaşanmış deneyimlerden hareketle, kapitalizmi yıkmak isteyen güçlerin iktidara nasıl gelebileceği üzerinde duruyorum. Kuşkusuz, her ülkenin devrimcileri, öncelikle, kendi ülkelerinde iktidara nasıl gelebileceklerini tartışmak zorunda. Bu nedenle, kitabın son alt başlığı, "Türkiye solunun mücadele gündemi" şeklinde.

Tek cümleyle özetlemek gerekirse, 21. yüzyılda, Marx'ın öngördüğü gibi kitlelerin eseri olacak ve insanların kendi kendilerini yönetmelerini sağlayacak olan devrimlerin yolunun nasıl açılabileceği tartışmasına katkıda bulunmayı hedefliyorum. Bu tartışmanın merkezinde, somut ve gerçekçi mücadele hedeflerinin bulunması gerektiği kanısındayım. Eğer elinizdeki çalışma, daha ikna edici, daha ilerletici, bizi devrime daha hızlı şekilde yaklaştıracak mücadele hedefle-

rinin belirlenmesinin vesilelerinden biri olursa, amacıma ulaşmış olacağım.

Bu kitabın hazırlanmasına eleştiri, uyarı ve önerileriyle katkıda bulunan dostlarıma gerçekten de teşekkür borçluyum. Onlar olmasaydı, son noktayı koyma cesaretini bulabilir miydim, bilmiyorum...

Erkin Özalp

Aralık 2011

1

Marx Nasıl Devrimci Oldu?

1818 doğumlu Karl Marx, 17 yaşındayken, okul ödevi olarak hazırladığı ve meslek seçiminde nelere dikkat edilmesi gerektiğini tartıştığı yazısında,[1] iki ana hedef tarif etmişti: İnsanlığın mutluluğu ve bireyin kendisini mükemmelleştirmesi. Genç Marx'a göre, bu ikisi, birbirleriyle çatışmak zorunda olan hedefler değildi. Aksine, Tanrı öyle bir insan doğası yaratmıştı ki, insanın kendisini mükemmelleştirmesinin tek yolu, insanlığın mutluluğuna katkıda bulunmasıydı. Sırf kendisi için çaba harcayan biri, ünlü bir bilgin, büyük bir bilge, mükemmel bir şair olabilir, ama mükemmel, gerçekten büyük bir insan olamazdı. Tarihin büyük saydığı insanlar, herkesin iyiliği için çalışma yoluyla kendilerini yüceltenlerdi... Ve yine genç Marx'a göre, hayatta karşılaşılacak olan zorluklara boyun eğmemenin yolu da, herkesin mutluluğu için çaba harcamaktan geçiyordu.*

---

* Aynı Marx, 1865 yılında, yani 47 yaşındayken, bir "anket defteri"nde, mutluluğu "mücadele etmek", mutsuzluğu "boyun eğmek" ve en nefret ettiği zaafı da "itaatkarlık" olarak tanımlayacaktı. (http://marxists.org/archive/marx/works/1865/04/01.htm)

Marx, kendi deyimiyle "milyonlara" hizmet etmek için, felsefe ve edebiyat okumak istemişti. Alman felsefesi en parlak dönemini yaşıyordu. "Alman idealizmi" diye anılan akımın en önemli dört isminden Kant 1804'te, Fichte 1814'te, Hegel 1831'de ölmüştü; Schelling ise henüz hayattaydı.

Ama insanların meslek seçiminde rol oynayan başka unsurlar da var. Üniversitede felsefe okumak isteyip, babaları tarafından "daha düzgün bir meslek" seçmeye zorlananlardan biri de Marx oldu. Önce Bonn Üniversitesi'nde, sonra da Berlin Üniversitesi'nde hukuk okumaya başladı.

Tabii, oğulların hangi dalda eğitim göreceğine karar vermek, onların üniversite yaşamlarında hangi konularla ilgileneceklerini belirlemek anlamına gelmez. Marx da, özellikle Berlin'de, hukuktan çok felsefeyle ilgilendi. 1841 tarihli tez çalışması, eski Yunan filozofları Demokritos ile Epikür'ün doğa felsefeleri arasındaki farklılık hakkındaydı.

Ne var ki, Marx, daha üniversite yaşamının ilk yıllarında, önde gelen Alman filozoflarına kuşkuyla bakmaya başlamıştı. Örneğin, 1837'de babasına yazdığı bir mektupta, Kant ve Fichte aracılığıyla öğrendiği idealizmin, onu, düşünceyi gerçekliğin kendisinde aramaya yönelttiğini söylemişti.[2]

Felsefi idealizm, çok kaba bir özetle, gerçeklik-düşünce ilişkilerinde düşünceye (Yunancasıyla "idea") öncelik vermektir. İdealistlerin çoğuna göre, belirli bir dönemde insanların yaptıklarını belirleyen, o dönemdeki düşünceleridir. Eğer insanlar bencilce davranıyorsa, bunun nedeni, bencilce düşünmeleridir; bencilce düşünmeleri, maddi koşullar nedeniyle bencilce davranmak zorunda olmalarının ürünü değildir. İnsanlığın ilerlemesi de (böyle bir şeyin var olduğunu

kabul eden idealistlere göre), düşünce alanındaki gelişmelerin bir ürünüdür.

Alman idealizmi, ortaya çıktığı dönemde, bir ilerlemeyi temsil ediyordu. Avrupa'daki aydınlanma hareketinin bir parçasıydı. Dinsel inançları reddetmemekle birlikte, gerçeklik hakkındaki dinsel açıklamaların yerine (ya da yanına), insan aklına dayanan açıklamaları koyuyordu.

O dönemde felsefe, "her şeyin bilgisi"ydi. Bugünden bakıldığında bilimsel sayılabilecek olan düşüncelerle her tür kurgusal düşünce (spekülasyon) iç içeydi. Filozoflar, o dönemde akla gelebilecek olan neredeyse her konudaki her tür fikri ileri sürmüş olduklarından, sonraki dönemlerde önem kazanan fikirlerin ilk olarak onlar tarafından geliştirilmiş olduğunu göstermek çok da zor değildir.

Almanya'da, daha doğrusu 18. ve 19. yüzyılların Prusya'sında, felsefenin genç aydınlar arasında popülerlik kazanmasının bu ülkeye özgü bir nedeni de vardı. Prusya, Avrupa gericiliğinin merkezlerinden biriydi. Feodal çıkarları temsil eden Prusya monarşisi, 1789 Fransız Devrimine benzer bir sürecin yaşanmaması için, demokrasi ve cumhuriyet taleplerine güç kazandırabilecek olan siyasal faaliyetleri yasaklıyordu. Bu nedenle, aydınlanma düşüncesinin savunulabileceği neredeyse tek alan, felsefeydi.

Alman idealizmi aydınlanma hareketinin bir parçasını oluştursa da, bu akımın önde gelen temsilcileri, Prusya'daki rejimle uzlaşmaz bir karşıtlık içinde değildi. Aksine, Alman idealizminin en ileri temsilcisi sayılan Hegel, 1829'da Berlin Üniversitesi'nin rektörü olmuş ve ölümünden birkaç ay önce, kral tarafından, Prusya devletine hizmetlerinden dolayı ödüllendirilmişti.

Asıl önemlisi, Hegel'in insanlık tarihi hakkındaki çözümlemelerinden, Prusya devletinin, insanlık tarihinin en ileri ve son aşamasını oluşturduğu sonucu da çıkarılabiliyordu. Hegel'in ölümünden sonra ortaya çıkan ve "Genç Hegelciler" ya da "Sol Hegelciler" diye anılan bir topluluk, bu yoruma karşı çıkıp, en ileri aşamaya ulaşabilmek için Prusya'daki siyasal sistemin aşılması gerektiğini savundu. Onlara göre, en önemli sorun, dinin egemenliğiydi. Bu nedenle de dinsel düşüncelere savaş açtılar. Bir dönem Genç Hegelciler arasında yer alan isimlerden biri de, 1804 doğumlu Ludwig Feuerbach'tı. Her şeyden önce dinsel inançların egemenliğine karşı mücadele etmek gerektiği konusunda Genç Hegelcilerle ortaklaşan Feuerbach, Hegel'in idealizmini reddederek, materyalizmi savunacaktı.

Marx da, Berlin Üniversitesi'ne girmesinin ardından, önce Genç Hegelcilere katıldı, sonrasında Feuerbach'ın görüşlerini benimsedi. Ama bu dönemler kısa sürdü ve hem Genç Hegelcilerin, hem Feuerbach'ın, hem de genel olarak Alman felsefesinin en ağır eleştirileri, Marx'ın (ve 1844 yılından itibaren yaşamının sonuna kadar en yakın mücadele arkadaşı olan Friedrich Engels'in) kaleminden çıktı. Alman felsefesi hakkındaki görece olgunlaşmış düşüncelerini içeren ilk çalışmaları, 1845'te yazdıkları, o dönemde yayıncı bulamadıkları için elyazması olarak kalan ("farelerin kemirici eleştirisine" terk ettikleri), ölümlerinden sonra yayımlanan *Alman İdeolojisi*'ydi.

Karl Marx'ı her şeyden önce bir "filozof" olarak göstermek isteyenlerin kaynaklarına bakıldığında, 1845 öncesi çalışmalara hayli ağırlık verdikleri görülür. Oysa, "filozof

Marx" analizleri yapanların pek sevdiği 1842-1844 yıllarının çalışmaları, Marksizmin oluşum sürecinin ayrıntıları hakkında pek çok veri sunsalar bile, "Marksist" eserler değildir. Marx, işçi sınıfı devrimciliği anlamına gelen komünist düşünceyi, ancak 1843 yılının sonlarına doğru benimsemişti. Bunu yaptığı anda, işçi sınıfı devrimciliğinin eksiksiz bir teorisini geliştirmiş olamayacağı da açık olsa gerek...

1842-1844 döneminin önemli bir yanı, Marx'ın bu dönemde siyasal mücadeleye adım atmış olmasıydı. 1841'de tez çalışmasını sunarak mezun olan Marx, 1842'de, Ren bölgesinin liberal burjuvazisi tarafından çıkarılan bir gazetede yazmaya başladı. Henüz yalnızca bir demokrasi savunucusuydu. Ama gazete yazarlığı, felsefi tartışma alanının ötesine geçerek, Prusya iktidarına daha somut bir şekilde muhalefet etmeye başlaması anlamına geliyordu. Ödülünü almakta gecikmedi. 1843 yılının Mart ayında, baskılar nedeniyle, gazetenin yayın kurulundan istifa etmek zorunda kaldı. Aynı yılın Ekim ayında da, Prusya iktidarının müdahale edemeyeceği bir başka yayın çıkarma hedefiyle Paris'e taşındı. Burada Fransız sosyalistleriyle ve işçi önderleriyle tanıştı.

Bir başka deyişle, Marx, "herkesin iyiliği"ni istemenin ötesinde, bunun için somut bir şeyler yapma arayışındaydı. Tek başına felsefi tartışmalar ona yeterli görünmüyordu. Bu tartışmaların ötesine geçtiğinde karşılaştığı baskı ve herhalde daha önemlisi, liberal burjuvaların bu baskılar karşısında geri çekilmeyi tercih etmesi, farklı arayışlara yönelmesinde pay sahibi olsa gerek. Sonuç olarak, Marx, 1844 yılında, dünyayı "çoğunluğun iyiliğini" sağlayacak şekilde değiştirebilecek olan tek gücün işçi sınıfı olduğuna ve değişikliğin yolunun da bir işçi sınıfı devriminden geçeceğine inanmaya başladı.

"Marx'ın zamanında işçi sınıfı çok güçlüydü, sanayi işçileri büyük bir çoğunluk oluşturuyordu, o nedenle işçi sınıfına devrimci bir görev yükledi" demek mümkün değil, çünkü Marx'ın işçi sınıfı devrimciliğini benimsediği dönemde, işçi sınıfı henüz Avrupa'da bile hayli zayıf bir toplumsal güçtü. *Komünist Parti Manifestosu*'nun yayımlandığı 1848 başında, Marx ile Engels, devrimi işçi sınıfından değil, burjuvaziden bekliyordu. Bir başka deyişle, Marx'ın işçi sınıfı devrimciliğini seçmesi, yapabileceklerini göstermiş olan bir toplumsal gücün etkisinde kalmasının değil, öngörülerinin ürünüydü.

Marx'ın 1844 yılı öncesindeki birikimi, onu, işçi sınıfı devrimciliğini tercih etme noktasına getirdi. İşçi sınıfı devrimciliği tercihi ise, Marx'ın 1844 yılı sonrasındaki gelişiminde belirleyici rol oynadı.

Bu tercihi bir kez yaptıktan sonra, Marx için, her tür faaliyet, işçi sınıfı devrimi için yürütülen mücadeleye katkıda bulunduğu ölçüde anlamlıdır. O artık bir hukukçu, filozof, iktisatçı ya da tarihçi değil, hem pek çoklarının yok saydığı siyasal çalışmalarıyla, hem de teorik üretimiyle, bir işçi sınıfı devrimcisidir.

Marx, *Alman İdeolojisi*'nde, felsefe hakkında şunu söylemişti:

> Felsefe ile gerçek dünyanın incelenmesi arasındaki ilişki, mastürbasyon (*Onanie*) ile cinsel aşk arasındaki ilişki gibidir.[3]

Aynı metinde, daha uzunca bir açıklama da yer alıyor:

> Dolayısıyla, gerçek yaşamda, spekülasyonun sona erdiği yerde, gerçek, pozitif bilim, pratik faaliyetin, insanların pratik gelişim süreçlerinin ortaya konması (*Darstellung*) başlar. Bilinç hakkındaki boş sözler sona erer, onların yerini gerçek

> bilginin alması zorunlu olur. Gerçekliğin ortaya konmasıyla, bağımsız felsefe, var olma aracını yitirir. Onun [bağımsız felsefenin] yerini, en fazla, insanların tarihsel gelişiminden soyutlanabilecek olan en genel sonuçların bir özeti alabilir. Bu soyutlamalar, kendi başlarına, gerçek tarihten ayrı olarak, hiçbir değer taşımaz.[4]

Dahası da var... Marx'a göre, gerçek yaşamdaki olguların kavranması da yeterli değildir. Önemli olan, yine *Alman İdeolojisi*'nde vurgulandığı üzere, onların yıkılmasıdır:

> Feuerbach'ın, insanların birbirleriyle ilişkileri hakkındaki tüm çıkarımı, insanların birbirlerine ihtiyaç duyduklarını ve birbirlerine *her zaman ihtiyaç duymuş olduklarını* kanıtlamakla sınırlı kalıyor. Söz konusu olgunun bilincini oluşturmak, yani, diğer teorisyenler gibi, yalnızca, *mevcut* olgulardan biri hakkında doğru bir bilinç üretmek istiyor; oysa gerçek komünistler açısından önemli olan, var olanların yıkılmasıdır. Ayrıca, Feuerbach'ın, tam da *söz konusu* olgunun bilincini yaratmaya çalışırken, yalnızca, teorisyen ve filozof olmaktan vazgeçmeyen bir teorisyenin ulaşabileceği noktaya kadar gittiğini tam olarak biliyoruz.[5]

Görüldüğü üzere, Marx'a göre, yapılması gerekenler arasında, "teorisyen ve filozof olmaktan vazgeçmek" de bulunuyordu. *Feuerbach Üzerine Tezler*'in en ünlüsü olan 11. Tez de aynısını söylüyordu:

> Filozoflar dünyayı yalnızca farklı şekillerde *yorumladılar*; ama önemli olan, onu *değiştirmektir*.[6]

Marx, düşünce dünyasının sıra dışı ya da sarsıcı tezler ileri sürmeye çalışan bir filozofu değil, gerçek dünyanın değiştirilmesi için mücadele eden bir devrimciydi.

Kuşkusuz, Marksizmin felsefe ile hiçbir ilişkisinin bulunmadığını iddia etmiyorum. Alman felsefesi, Fransız sosya-

lizmi ve İngiliz siyasal iktisadı, Marksizmin tarihsel kökenlerini oluşturur. Marksizm, bunların her birinden bir şeyler almıştır.

Ama Marksizm, yeni bir felsefe, yeni bir Fransız sosyalizmi ya da yeni bir siyasal iktisat değil, işçi sınıfı devriminin teorisidir.

Bu teorinin gücü de eksikliliği de, güncelliği de tarihsel sınırlılığı da, işçi sınıfı devriminin teorisi olmasından kaynaklanır.

Marksizm, bazı filozofların üretmeye çalıştığı türden bir "her şeyin teorisi" değildir. Dolayısıyla, "eksikli"dir. Marksizm, öncesiz ve sonrasız gerçeklerin teorisi olduğunu da iddia etmez. Tarihsel açıdan bakıldığında, sınırlı bir dönemin teorisidir.

İşçi sınıfının henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde Marksizmin ortaya çıkması da mümkün değildi. İşçi sınıfı, dünya devrimini gerçekleştirip sınıfları ve bu arada kendisini ortadan kaldırmayı başardığında, bağımsız bir teori olarak Marksizm de güncelliğini ya da geçerliliğini yitirecek...

2

İşçi Sınıfı (her zaman) Devrimci midir?

Bu kitabı okumakta olduğunuza göre, dünya üzerindeki en şanssız insanlar arasında yer almadığınız kesin!

En azından, yoksulluk yüzünden yeterince beslenemeyen 925 milyon insandan biri değilsinizdir.[7]

Sayılar büyüdükçe, onları anlamak zorlaşır. Bir başka şekilde ifade edilecek olursa, bugün, aynı gezegeni paylaşan neredeyse her 7 kişiden biri açlıkla pençeleşiyor.

Dünya üzerindeki kaynaklar kıt olduğu için mi?

Hayır.

Dünya üzerindeki iktisadi varlıkların yüzde 40'tan fazlası, dünya nüfusunun yalnızca yüzde 1'inin elinde olduğu için![8]

Milyarlarca insan, küçük bir azınlık tarafından, açlıkla terbiye ediliyor.

Bu dünyaya gelen bir çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlayacak kadar beslenmesi, sağlık hizmetlerinden yararlanması, iyi bir eğitim alması ve insanlığa da katkıda

bulunacak bir şekilde çalışmaya başlaması, neredeyse tümüyle, o çocuğun şansına bağlı.

"Fırsat eşitliği" dedikleri, 42 kilometrelik bir maraton koşusuna yarışmacıların büyük bir bölümü doğru dürüst beslenemeden, eğitim alamadan ve sırtlarına yük bindirilerek katılırken, iyi beslenmiş ve eğitimli bazı yarışmacıların aynı koşuya 40. kilometrede başlamasından başka bir şey değil. Elbette, yarışa 40. kilometrede başlayanların birkaçı kalan 2 kilometreyi bile koşamayacak ve 42 kilometre koşanların birkaçı tarafından geçilecektir. İşte bu kişileri gösterip, "Gördünüz mü, zenginler kaybedebiliyor, yoksullar kazanabiliyormuş, önemli olan koşmak" demekten daha utanmazca bir şey olabilir mi?

İnsanların bu dünyada yapabileceklerinin çok büyük ölçüde şanslarına bağlı olması, sadece tek tek insanların değil, insanlığın bir sorunu. Çok az sayıda zenginin inanılmaz bir lüks içinde yaşamasını sağlayan bu düzende, insanların büyük çoğunluğu ya hiç çalışamıyor ya da yalnızca küçük bir azınlığın çıkarlarına katkıda bulunacak şekilde çalışıyor.

Oysa herkes, insanların temel gereksinimlerinin giderilmesi için çalışacak olsa, bu dünyada ne açlık kalır ne de yoksulluk. Herkesin insanlık yararına bir şeyler yapabileceği bir dünyada, insanlık, bugüne kadar başardıklarından çok daha fazlasını çok daha kısa sürelere sığdırabilir. Bu arada, bugün insanların büyük çoğunluğunun hayal bile edemediği yaşam standartları, bu dünya üzerindeki herkesin ortak yaşam standartları haline getirilebilir.

Böylesi bir dünyaya ulaşılabilir mi?

Marx, bu soruya "evet" demişti. Ama bu dünyayı kağıt üzerinde tasarlamaya kalkışmamıştı. Bir gelecek toplum modeli

kurmamıştı. Marksizme göre, insanlığın kurtuluşu, insanların, birileri tarafından, önceden tasarlanmış bir toplum modelini hayata geçirmeye ikna edilmeleri yoluyla gerçekleşemez.

Kapitalizmi ortadan kaldırabilecek ve sınıfsız topluma giden yolu açabilecek olan tek güç, işçi sınıfıdır. Çünkü, tarihsel çıkarları, her türden sömüren-sömürülen, ezen-ezilen ilişkisinin ortadan kaldırılmasını gerektiren toplumsal güç, işçi sınıfıdır. Aynı nedenle, işçi sınıfının kurtuluşu, insanlığın kurtuluşu anlamına gelecektir.

Dahası, yine Marx'a göre, işçi sınıfının kurtuluşu, kendi eseri olacaktır. Yani, işçi sınıfı birileri tarafından kurtarılmayacak, kendi kendisini kurtaracaktır.

Peki ama, işçi sınıfının bunu başarması gerçekçi bir beklenti mi?

Devam etmeden önce, işçi sınıfının niceliğiyle ilgili bir parantez açmakta yarar var. Ne de olsa, işçi sınıfının ortadan kalkmakta ya da önemsizleşmekte olduğu iddiası sıklıkla dile getiriliyor... İşçi sınıfı, kendi başlarına üretimde bulunarak geçimlerini sağlayamayan ve yaşayabilmek için emek güçlerini satmak zorunda olan kişilerden ve geçimlerini bu kişilere borçlu olan aile bireylerinden oluşur. Dolayısıyla, ister kol güçlerini isterse kafa güçlerini kullansınlar, tüm ücretli çalışanlar, iş bulsalar çalışacak olan işsizler ve aileleri, işçi sınıfının içindedir. Ve bugün, işçi sınıfı, tam da Marx'ın öngördüğü üzere, dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturuyor.

İyi niyetli yakınları, devrimcileri sıkça uyarır: "Kendini boşuna harap ediyorsun. Bu halk, bu işçiler adam olmaz. Senin gibilerin kıymetini bilmezler. Yeri gelir, sırtından vururlar." Bir başka deyişle, "insanoğlu çiğ süt emmiştir"

Evet, gerçekten de, olağan koşullar altında böyledir!

Bugün, aç kalmadan yaşayabilmek için bile, başkalarıyla rekabet etmek, başkalarının sırtına binmek gerekiyor. Bir işe girmek isteyen, aynı işe başvuran başkalarından daha iyi ve daha çok çalışacağını anlatmak zorunda. Şanslı olup da çalışmaya başlayan, biraz daha yüksek ücretli bir pozisyona yükselmek için de, işten atılmamak için de, yine başkalarıyla rekabet etmek zorunda. Ekmek bulamadıklarında pasta yiyemeyecek olanlar açısından bakıldığında, işsizlik, evdeki çocukların aç kalması demektir. Dolayısıyla, her bir çalışan için, yanı başındaki çalışanlar, yalnızca aynı kaderi paylaşan insanlar değil, aynı zamanda birer rakiptir.

Diğer yandan, işçiler arasındaki rekabette kazanmanın yolu, tek başına "çok çalışmak"tan geçmez. Bir işe girmek, o işi korumak, biraz daha yüksek ücret almak isteyenler açısından, akrabalar, tanıdıklar, hemşerilik ilişkileri, tarikat ve cemaat bağları, cinsiyet, etnik köken, dinsel inanç, siyasal eğilim, üstlerle kurulan ilişkiler ve "çalışmak"la doğrudan ilgileri bulunmayan başka pek çok etken, farklı düzeylerde önem taşır. "Dürüst olmak"tan ve "işini en iyi şekilde yapmaya çalışmak"tan başka bir nitelikleri bulunmayanların bu düzende tutunması neredeyse olanaksızdır. "Yaşam mücadelesi", bin türlü dengeyi gözetebilmeyi, bunlar arasında "yolunu bulabilmeyi" gerektirir. Fazla dürüst olmaları yüzünden bunu başaramayanlar, açlıkla ödüllendirilmenin yanı sıra, en yakın tanıdıkları tarafından aptallık, sorumsuzluk, tembellik gibi sıfatlara layık görülecektir.

Yalnızca dürüstlük değil, paylaşımcılık, dayanışmacılık, insanlar arasında dil, din, cinsiyet, etnik köken vb. ayrımı gözetmeme, adil olma vb. özellikler de, bu düzende, "bir de-

receye kadar yararlı", ama "fazlası zararlı" özellikler arasında yer alır.

Dolayısıyla, temel sorun, insanların kafalarında, dünya ve kendileri hakkında yalan yanlış fikirlerin bulunması değil. Aksine, sahip oldukları fikirlerin pek çoğu, gerçek yaşamda sürekli sınanıyor ve farklı ölçülerde doğrulanıyor. Çünkü onlar, bu düzenin doğruları.

Egemen sınıfın düşünceleri, her çağda, egemen düşünceler olmuştur. Bunun tek nedeni, egemen sınıfın elinde, bu düşünceleri yaymak için çok fazla aracın ya da çok güçlü araçların bulunması değil. Elbette eğitim kurumları, dinsel kurumlar, medya vb. halkın nelere inanıp nelere inanmayacağı üzerinde etkilidir. Ama bunların yaydıkları düşüncelerin (ideolojilerin) toplumsal ölçekte güç kazanmasını sağlayan, bu düşüncelerin mevcut toplumsal ilişkilere uygun düşmeleri.

Daha önce bu dünyaya "sömürü", "sermaye", "mülkiyet ilişkileri", "sınıf mücadeleleri" gibi kavramlarla bakmamış olan herhangi bir işçi, ilk kez bir solcuyla tanışıp uzun uzadıya sohbet ettiğinde, büyük bir olasılıkla, pek çok konuda ona hak verecektir. Daha düşük bir olasılıkla, "ben de işçi sınıfı adına bir şeyler yapmalıyım" diye düşünecektir. Örgütlü mücadeleye katılmaya karar verme olasılığı ise çok daha düşük olacaktır.

Aynı nedenle, düzen değişikliği isteyen bir örgüt, "saadet zinciri" modeliyle başarıya ulaşamaz. Asıl olarak dolandırıcılar tarafından kullanılan bu modelin siyasal örgütlenmeye uyarlanmış biçimi şöyle: Her bir örgüt üyesi şu kadar sayıda kişiyi örgütlese, ve sonrasında, örgütlenmiş olan kişiler de aynı sayıda kişiyi örgütlese... Gerçekten de muhteşem olur-

du! Çok küçük ölçekli bir başlangıçla ve her bir kişinin örgütleyeceği kişi sayısını düşük tutarak bile, az zamanda büyük sayılara ulaşılabilirdi. Örneğin, 2 kişiyle başlasak ve her bir örgütlü bireyin, üç ayda bir, yalnızca 1 kişi örgütlemesini istesek, üçüncü ayın sonunda 4, altıncı ayın sonunda 8, birinci yılın sonunda 32, üçüncü yılın sonunda 8192, altıncı yılın sonunda da 33 milyon 500 binden fazla kişi örgütlenmiş olur! Daha da düşük bir tempoyla örgütlenmeye karar veren iki kişi, herkesin yılda bir kişi örgütlemesi yoluyla, aynı sayıya 24 yılda ulaşabilir.

"Saadet zinciri" modeli, üye sayılarını yüzler ya da binler düzeyine ulaştırmaya çalışan küçük örgütler açısından işe yarar (hatta vazgeçilmez) olsa bile, toplumsal bir dönüşüm için kullanılamaz.

Aslına bakılırsa, bir işçi, yalnızca bir işçi de değildir.

Kapitalist ülkelerde, işçilerin ideolojik yönelimleri hakkındaki sosyolojik araştırmalardan hep aynı sonucun çıkması kaçınılmaz: İşçilerin çoğu, olağan dönemlerde, kendilerini sınıf kimlikleriyle tanımlamaz.

İşçi için, çalışma yaşamı bir işkencedir. Sabahın köründe kalkıp işe giden, kısa molalar dışında uzun saatler boyunca bütün enerjisini tüketen, bu arada üstlerinin hakaretlerine ve haksız uygulamalarına maruz kalan, kendisiyle aynı konumdaki çalışanların ayak oyunlarıyla boğuşan, altındakilerin düzgün çalışmaması nedeniyle her an zor durumda kalabilecek olan biri için, işçilik, bir gurur kaynağı değil, mahkumiyettir. Piyangodan yüklü bir para çıksa işçi olarak çalışmaya devam etmek isteyecek kaç kişi çıkar?

Diğer yandan, bir işçi, yalnızca bir işçi değil, aynı zamanda bir Kürt, kadın, anne, inançlı, Müslüman, Alevi, sağlıkçı,

sözleşmeli çalışan, Karslı, falanca mahalleli, orta yaşlı, heteroseksüel, tek eşlilik yanlısı, Beşiktaş taraftarı, kiracı, düşük gelirli, solcu vb.'dir. Ve bu kimliklerin hiçbiri önemsiz değildir. Gerçek yaşamda, bunların her biri, somut karşılıklara sahiptir. Kira sözleşmeleriyle ilgili her tür yasal düzenleme, tüm kiracıları ilgilendirir... Mahallenizin ortasından yol geçirildiğinde, bundan siz de etkilenirsiniz...

Dolayısıyla, olağan dönemlerde işçilerin çoğunun kendilerini işçi sınıfının birer üyesi gibi hissetmediklerini keşfetmek için sosyolojik araştırmalara girişmeye gerek yok. Bu tür araştırmalardan hareketle "işçi sınıfı çok değişmiş" ya da "sınıf kimliği ortadan kalkmış" demek de pek anlamlı olmayacaktır.

İşçiler, ancak patronlara karşı ortak bir mücadele yürüttükleri zaman, kendilerini işçi sınıfının bir parçası olarak hissetmeye başlayabilir. "Sınıf bilinci", ancak mücadele içinde ortaya çıkıp gelişebilir.

Görece uzun süren direnişler ya da grevler sırasında, işçilerin birbirleri hakkındaki kuşkuları tümüyle ortadan kalkmasa bile, dayanışmacılık, rekabetin önüne geçer. Kimlerin dost kimlerin düşman olduğu yeniden değerlendirilir. Örneğin, mücadele içinde öne çıkan Kürt kökenli bir Alevi işçi, daha önce ona kuşkuyla, hatta düşmanlıkla bakan Türk kökenli bir Sünni işçinin güvenini ve sevgisini kazanabilir. Patronla işbirliği yapan işçiler, etnik kökenlerinden ve dinsel inançlarından bağımsız olarak, hainlikle damgalanabilir. Önceki seçimlerde oy verilen düzen partilerinin gerçek yüzleri daha iyi anlaşılabilir. O zamana kadar belirli bir cemaatin gazete ve televizyon kanallarında çıkan haberleri pek fazla sorgulamayan işçiler, bu cemaatin gerçekte patron-

larla aynı safta olduğunu, mücadeleleri sayesinde öğrenebilir. Geçmişte sol düşünceyle hiçbir ilişkileri bulunmayan işçiler, kendilerine destek olan sol örgütlere sempati duymaya başlayabilir.

Ama her mücadele şu ya da bu şekilde son bulur. Mücadelenin başarıya ulaşması, hiç kuşku yok ki, işçilerin kendilerine olan güvenlerini artırır ve gelecekte, benzer sorunlarla karşılaştıklarında, yeniden mücadeleye girmelerini kolaylaştırır. Bu arada, mücadeleye önderlik etme deneyimi kazanan işçiler, işçi sınıfının görece kalıcı kazanımları arasına girer. Ne var ki, mücadele başarıya da ulaşsa yenilgiye de uğrasa, işçiler, büyük ölçüde değişmemiş olarak kalan çalışma ve yaşam koşullarına geri dönecektir.

Diğer yandan, patronlar da mücadeleden dersler çıkaracak, bir daha benzer deneyimlerin yaşanmaması için yeni önlemler almaya başlayacaktır: İşçi önderlerinin farklı bahanelerle işten atılması ya da satın alınması, sendika yöneticilerinin satın alınması ya da işbirlikçi bir sendikanın örgütlenmesinin sağlanması, işçiler arasındaki dayanışma duygularını zayıflatmak için sözleşmeli, taşerona bağlı, uzaktan çalışan vb. işçi sayısının artırılması gibi.

Olağan dönemlerde daha güçlü olan taraf, patron cephesidir. Hükümet ve devlet de, her şeyden önce, sermaye sahiplerinin çıkarlarını kollamak için vardır. Patronlar lehine yasalar, kararnameler, tüzükler çıkarılır, işçi önderleri ve sendika yöneticileri üzerinde hukuki ve yasadışı yollarla baskı kurulur vb.

Düzen değişikliği getirmeyen kazanımlar, er ya da geç, ya ortadan kalkar ya da sermayenin silahlarına dönüşür.

Örneğin, sendikal örgütlenme hakkı, dünyanın pek çok ülkesinde, işçi sınıfının kanlı mücadelelerinin ürünü olmuştu. Bu hakkın elde edilmesi için yürütülen mücadeleler, işçilere sınıf bilinci kazandırırken, onları devrim mücadelesine yakınlaştırmıştı.

Ama sendikal örgütlenme hakkı, bir kez kazanıldıktan sonra, yeni bir mücadelenin konusu oldu. Sermaye sahipleri, hem kendi maddi güçlerini hem de devlet gücünü, sendikaları ele geçirmek için kullandı. Sonuç ortada: Bugün, kapitalist ülkelerin belki de tümünde, sendikaların büyük çoğunluğu, işçilerden çok sermaye sahiplerine hizmet ediyor. Ve bugün, "sendika" dendiğinde, sendikalı işçilerin büyük bir bölümünün aklına "sınıf mücadelesi", "hak", "işçilerin örgütlü gücü" vb. değil, bir eylem örgütlemeye kalkışacak olsalar onları patronlara ihbar edecek olan sendika ağaları geliyor.

Dolayısıyla, kapitalizm koşulları altında, işçilerin bilinçlerini adım adım geliştirme stratejisi, dönüp dolaşıp sermaye sahiplerine hizmet edebilir. Düzenin kendisini değiştirmeden, işçilerin çalışma ve yaşam koşullarını kalıcı olarak iyileştirmek mümkün olmadığından, onların düşünme biçimlerini kalıcı olarak değiştirmek de mümkün olamayacaktır.

Bu söylenen, işçilerin çalışma ve yaşam koşullarının her dönemde mutlak olarak kötüleşeceği anlamına gelmez. Dünya kapitalizminin uzun süreli büyüme dönemlerinde, sınıf mücadelelerinin ürünü olarak, işçilerin yaşam standartları yükselebilir. Bu tür dönemlerin sonuncusu, İkinci Dünya Savaşı sonu ile 1970'li yılların başı arasında yaşandı. Kârların hızla arttığı bu dönemde, bir yanda Sovyetler Birliği'nin ve güçlü bir sosyalist ülkeler bloğunun varlığı,

diğer yanda kapitalist ülkelerdeki sınıf mücadeleleri, kapitalistleri, işçilere daha fazla ödün vermeye zorladı. Sosyalizm korkusuyla, kârlarındaki artışın bir bölümünü işçilerle paylaşmaya razı oldular.

Türkiye'de de, işçi sınıfı aynı dönemde sahneye çıktı. Türkiye İşçi Partisi'nin kurulması ve yüzde 3'lük oy oranına ulaşması, DİSK'in gerçekten devrimci bir sendikalar konfederasyonu olarak kurulması ve işçi sınıfı içinde güçlü bir örgütlülüğe ulaşması, 15-16 Haziran 1970'te yaşanan işçi kalkışması, pek çoğu başarıyla sonuçlanan grevler, işçilere ciddi kazanımlar getiren toplu sözleşmeler, sendikalı işçilerin ücretlerinin göreli olarak yükselmesi ve sosyal haklarının artması, bu döneme özgü gelişmelerdi.

Ama kapitalizmin uzun süreli durgunluk dönemleri başladığında, sermaye sahipleri, sosyalizm tehlikesiyle farklı bir şekilde mücadele etmeye başlar. Kârlar azalmaya başladığında, sermaye sahiplerinin saldırganlığı artar. Ve 1970'lerden itibaren, dünya ölçeğinde, sosyalist ülkelere ve işçi sınıfının kapitalist ülkelerdeki kazanımlarına yönelik kapsamlı saldırılara girişildi. Bir yandan silahlanma harcamaları hızla artırılır ve (günümüzde "Füze Kalkanı" olarak hayata geçirilen) "Yıldız Savaşları" türü projeler geliştirilirken, diğer yandan işçilerin ücretleri düşürülmeye, sosyal harcamalar kısılmaya, emperyalist sömürü mekanizmaları güçlendirilmeye başladı. Türkiye, bu yeni döneme, 12 Eylül 1980 darbesiyle girdi. 1960'lı ve 1970'li yılların çoğu kazanımı kısa sürede ortadan kaldırıldı. Hepsinden önemlisi, işçilerin hakları için mücadele etmelerini zorlaştıran pek çok önlem alındı. Bunlar da, işçilerin büyük çoğunluğunun sınıf bilincinden uzaklaşmasına yol açtı.

Peki ama, bugünkü toplumsal ilişkiler işçileri sınıf bilincinden uzak tutuyorsa, aynı işçiler, toplumsal ilişkileri değiştirmek için gerekli olan bilinç düzeyine nasıl ulaşacak?

Marx'a göre, *siyasal devrim* yoluyla. Bir başka deyişle, işçi sınıfı, ancak kendi iktidarını kurduktan sonra, *toplumsal devrimi* gerçekleştirebilir, yani toplumsal ilişkileri kalıcı şekilde değiştirebilir. İşçilerin sınıf bilinci de, ancak bir siyasal devrim sonrasında, işçi sınıfının toplumsal devrime öncülük etmesini sağlayabilecek gelişkinliğe ulaşabilir.

Bu nokta önemli, çünkü *siyasal iktidar* hedefini ikinci plana iten çok sayıda "Marksist" var.

Oysa Marx, yaşamı boyunca, işçi sınıfının siyasal mücadelesinin güç kazanması için mücadele etti. Siyasal devrim, Marx'a göre, uzak gelecekle ilgili bir hayal değil, yakın bir hedefti. *Komünist Parti Manifestosu*'nda, komünistlerin "yakın hedef"i şöyle tarif edilmişti: "Proletaryanın sınıf olarak oluşması, burjuva egemenliğinin yıkılması ve siyasal iktidarın proletarya tarafından fethedilmesi."[9]

Alman İdeolojisi'nde, işçi sınıfının toplumsal devrimi gerçekleştirmek için gerekli olan sınıf bilincine ("komünist bilinç"e) nasıl ulaşacağı şu şekilde anlatılır:

> ... hem bu komünist bilincin yığınsal ölçekte üretilmesi hem de hedefe ulaşılması için, insanların, yalnızca pratik bir hareket içinde, bir devrimle gerçekleşebilecek olan yığınsal bir değişiminin gerekli olduğu; dolayısıyla, devrimin, sadece *egemen* sınıfın başka hiçbir yolla devrilemeyecek oluşu nedeniyle değil, ama aynı zamanda, onu *deviren* sınıf, yalnızca bir devrim sayesinde, geçmişin bütün pisliklerinden kurtulmayı ve toplumun bir yeniden kuruluşunu gerçekleştirebilir duruma gelmeyi başarabileceği için gerekli olduğu...[10]

Altını çizmek gerekirse, işçi sınıfının "geçmişin bütün pisliklerinden" kurtulmasının ve yeni bir toplum kurmasının yolu, devrimden geçer...

Kuşkusuz, soru, cevap bulmaktan çok, değişmiş oldu. Yeni soru şöyle: İşçi sınıfı, bir siyasal devrim gerçekleştirmek için gerekli olan bilinç düzeyine nasıl ulaşacak? Siyasal devrim, somut olarak, nasıl gerçekleştirilecek?

Bu sorunun en genel ya da en kaba cevabı şöyle: Kapitalizmin bunalımları sayesinde. Kapitalist üretim tarzının ayrılmaz bir parçasını oluşturan bunalımlar, yıkıcı toplumsal etkileri nedeniyle, mevcut düzenin değiştirilmesi gerektiği düşüncesinin güç kazanmasını sağlar.

İşçiler, bir bunalım döneminde bile, yeni bir toplumun neye benzemesi gerektiği hakkında ortak bir bilince ulaşamayacaktır. Ama bunalım dönemlerinde, katlanılmaz hale gelen eski toplum düzeninin yıkılması ve bir yenisinin kurulması gerektiği düşüncesi yaygınlık kazanabilir ve bu da bir siyasal devrime yol açabilir.

Burada bir zorunluluktan söz edilemez elbette. Her bunalımın bir siyasal devrime yol açmayacağı açık. Ne türden bunalımların devrimlere yol açabileceği, bir devrimin gerçekleşebilmesi için başka hangi unsurların varlığına ihtiyaç duyulacağı, siyasal devrim sonrasında nelerin yapılması gerektiği ve sınıfsız topluma doğru nasıl ilerleneceği, ayrı ve somut tartışma konuları...

3

Marx'ın İlk Devrim Modeli

Ezilenler, tarih boyunca, sayısız isyan girişiminde bulundu. Bunların pek azı başarıya ulaştı. Ama her bir isyan, insanlara boyun eğdirmenin bir sınırının olduğunu bir kez daha gösterdi. İsyanların büyük çoğunluğunun yenilgiyle ya da başarısızlıkla sonuçlanmış olması, insanlık tarihinde bir yerlerinin bulunmadığı anlamına gelmiyor. Aksine, ezenler, ezilenlerin isyan etme potansiyelini her zaman hesaba katmak zorunda kaldı. Bugün evrensel kabul edilen insan haklarının her birinin ardında, binlerce yıldır gerçekleştirilen isyanlar var.

Diğer yandan, egemen sınıflara karşı yürütülen mücadelelerin tümü, yenilgi ya da başarısızlıkla sonuçlanmadı. Bunlardan bazıları, toplumsal düzen değişiklikleri yoluyla, daha kalıcı bazı kazanımlara yol açtı.

Egemen sınıflara karşı yürütülen mücadelelerin bir düzen değişikliğiyle sonuçlanması, bazı koşulların varlığına bağlıdır. Yeni bir düzenin kurulmasını mümkün kılacak olan maddi koşullar yoksa, isyancılar, egemen sınıfları devirseler bile, eski düzeni yeniden kurmanın ötesine geçemez.

Feodalizmden kapitalizme geçiş, insanların feodalizmden sıkılmaları nedeniyle değil, feodal düzeni yıkabilecek olan toplumsal güçlerin ortaya çıkmış olması sayesinde gerçekleşti.

Bugünden bakıldığında, yöneticiliğin babadan oğula geçmesinin feodalizm döneminde de akıl dışı sayılması gerektiği düşünülebilir. Ama o dönemde, yalnızca yöneticilerin değil, neredeyse tüm insanların toplumsal konumları soyları tarafından belirleniyordu. En geniş üretici kesim olan köylüler, kendilerine ait olmayan topraklar üzerinde yaşamaya ve üst sınıflar için çalışmaya mahkumdu. İnsanlar, diledikleri yere gidip diledikleri yerde çalışma, diledikleri işi yapma özgürlüğüne sahip değildi. Ezilenlerin neredeyse hiçbir özgürlüğe sahip olmadıkları bir toplumda, yöneticilerin seçimle belirlenmesini istemek çok daha akıl dışıdır. Olsa olsa, tarihte örnekleri de bulunduğu üzere, yalnızca egemen sınıf üyelerinin katıldığı seçim mekanizmaları kurulabilir.

Kapitalizm öncesi dönem, aynı zamanda, insanların çok büyük çoğunluğunun neredeyse mutlak bir bilgisizlik içinde tutulduğu bir dönemdi. Okuryazarlık, devlet yöneticilerinin, memurların ve bazı din adamlarının ayrıcalığıydı. İnsanlığın yazılı birikimi, küçük bir seçkinler topluluğunun tekelindeydi. İletişim ve ulaşım araçlarının da son derece geri olması nedeniyle, kapitalizm öncesi dönemlerin insanları, dünyada olup bitenler bir yana, birkaç yüz kilometre ötede olup bitenlerden bile büyük ölçüde habersiz yaşıyordu. Dünya hakkındaki bilgileri, neredeyse yalnızca, devlet görevlileri ile din adamların aktardıklarından ve gezici tüccarlar ile askerlik yapıp dönebilen oğullarının anlattıklarından ibaretti.

Hiç kuşku yok ki, böylesi bir dönemde, "insanlığın kurtuluşu", boş bir hayal olmanın ötesine geçemezdi.

Feodalizmin yıkılmasını, sanayi devrimine, makinelerin gelişmesine, fabrikaların kurulmasına ve üretim araçlarının sahipleri olan sınıfın, yani burjuvazinin ortaya çıkmasına borçluyuz.

Burjuvazinin ortaya çıkması ve gelişmesi ise, bir işçi sınıfının varlığını ve büyümesini gerektirir. İşçi, kendisine ait üretim araçları (toprak, iş aletleri, makineler vb.) bulunmayan ya da sahip olduğu üretim araçları yardımıyla üretim yaptığında geçimini sağlayamayan ve çalışma potansiyelini ("emek gücünü") özgürce satabilecek durumda olan kişidir. Bir başka deyişle, işçi, yaşayabilmek için emek gücünü satmaktan başka çaresi bulunmayan ve emek gücünü dilediği kişiye satmakta özgür olan kişidir.

Avrupa'da, kapitalizmin gelişiminin ilk aşamalarında, fabrikalarda çalışacak kişileri bulmak o kadar da kolay değildi. Emekçilerin büyük bölümü toprağa, daha doğrusu toprak sahiplerine bağlıydı. Tarım dışı üretim faaliyetleri, zanaatçıların lonca tipi örgütlerinin tekelindeydi. İşçi bulmanın zorluğu nedeniyle, ilk kurulan fabrikalarda, ücretlerin yüksek tutulması gerekmişti.

Burjuvazinin başka ihtiyaçları da vardı. Makinelerin ve makine üreten makinelerin gelişmesi, üretimin ölçeğinin büyümesi anlamına geliyordu. Küçük ölçekli üretim yapan zanaatçılara göre, burjuvalar, çok daha büyük pazarların varlığına gereksinim duyuyordu. Ama kapitalizmin ilk aşamalarında, pek çok ülkede, dış gümrük duvarlarının yanı sıra iç gümrük duvarları vardı. Ayrıca, ithalat ve ihracat vergileri

belirlenirken, üretim yapan burjuvaların değil, o dönemde henüz burjuvalaşmamış bir sınıf olan tüccarların çıkarları gözetiliyordu.

Burjuvazi, kendi çıkarlarını gözetecek, bunlara uygun yasalar çıkaracak devletlere ihtiyaç duyuyordu. Buna karşın, dönemin devletleri, toprak sahiplerinin, büyük tüccarların ve tefecilerin kontrolü altındaydı. Onların çıkarları, sanayinin gelişmesinden çok, mevcut durumun korunmasındaydı.

Bir başka deyişle, feodalizm, kendi bağrında ortaya çıkmış olan üretici güçlerin gelişmesinin önündeki bir engele dönüşmüştü.

Bu koşullar altında, burjuvazi, devlet iktidarında pay sahibi olabilmek ve bu yolla kendi çıkarlarını kabul ettirebilmek için, diğer mülk sahibi sınıflarla mücadele etmek zorunda kaldı.

Ama nicel açıdan bakıldığında, çok küçük bir sınıftan söz ediyoruz. Burjuvazi, bu mücadelede, halkın desteğini almak için çaba harcamak zorundaydı. "Eşitlik, özgürlük, kardeşlik", işte bu nedenle, burjuvazinin sloganı haline geldi.

Burjuvazi, diğer mülk sahibi sınıfların egemenliğini sona erdirmek için, hanedan yönetimlerine karşı cumhuriyeti ve demokrasiyi savundu. İhtiyaç duyduğu büyüklükteki pazarları yaratabilmek ve bunları dış rekabetten koruyabilmek için ulusal birliği savundu, milliyetçiliğin ortaya çıkmasını sağladı. Fabrikalarında çalışacak işçileri bulabilmek için insanların özgürleştirilmesini savundu. İktidara gelebilmek için, kendi çıkarlarını, halkın çoğunluğunun çıkarları olarak sundu. Halkı, siyasal mücadelelere katılan bir güç haline getirdi.

Burjuvazi ile feodal sınıflar arasındaki iktidar mücadelesi, İngiltere'de uzun bir sürece yayılır ve uzlaşmalarla ilerlerken, Fransa'da, feodal sınıfların iktidarlarını paylaşmaya yanaşmamaları nedeniyle, bir devrime yol açtı.

1789 Fransız Devrimi, iktidar mücadelesi yürüten burjuvazinin başarılarından biriydi. Burjuvazinin siyasi temsilcileri, bir halk ayaklanmasına öncülük etme yoluyla, Fransa'da cumhuriyetin ilan edilmesini sağladı.

Burjuvazi, o dönemde, devrimci bir sınıftı. Marx ile Engels, 1848 yılında yayımlanan *Komünist Parti Manifestosu*'nda, burjuvazinin devrimci yanlarından övgüyle söz etmişti.

Marksizm, kapitalizm öncesi dönemlere özlem duymaz. İnsanlığın altın çağını geçmişte değil gelecekte arar. Çünkü Marksizm, insanlar arasındaki her tür ezen-ezilen, sömüren-sömürülen ilişkisinin ortadan kalkmasını hedefler. Kapitalizm öncesi dönemler, insanların biçimsel olarak bile eşit sayılmadığı ve bunun olanaklarının bulunmadığı dönemlerdi. Kapitalizm ise, insanları biçimsel açıdan eşit kılarken onlar arasındaki gerçek eşitsizlikleri geçmişte hiç görülmemiş boyutlara ulaştırmasına karşın, insanların gerçekten eşit olacağı bir döneme geçişin olanaklarını yaratır.

Burjuvazi, bir dünya pazarı yaratarak, kapitalizmin dünya ölçeğinde egemen olmasını sağladı. İnsanlık, ancak kapitalizmin dünya ölçeğindeki egemenliğiyle birlikte, bir ortak tarihe sahip olabildi. Yine kapitalizmin bir dünya sistemi haline gelmesi sayesinde, işçi sınıfı, zaman içinde, dünyanın neredeyse tüm ülkelerinde, devrim yapabilecek toplumsal güce ulaştı.

Bu süreç düz bir çizgi izlemedi. 1789 Fransız Devriminin ürünü olan cumhuriyet uzun ömürlü olamamış, daha 1804'te

imparatorluk ilan edilmiş ve 1815 yılından itibaren Fransa önce büyük toprak sahiplerinin, ardından mali aristokrasinin çıkarlarını temsil eden hanedanların yönetimi altına girmişti. 1830 yılındaki devrimci hareketler, düzen değişikliğine değil, yalnızca bir hanedan değişikliğine yol açmıştı. 1848 yılının başına gelindiğinde, Avrupa'da yeni bir devrim dalgası bekleniyordu. *Komünist Parti Manifestosu*, bu devrim dalgasının hemen öncesinde kaleme alındı. Marx ile Engels, komünistlerin yeni devrim döneminde ne tür bir politika izlemeleri gerektiğine açıklık kazandırmak istemişti.

Devrimin öncülüğünü burjuvazinin, daha doğrusu onun siyasi temsilcilerinin yapacağı konusunda bir kuşkuları yoktu. İşçi sınıfı, siyaset sahnesine, yine burjuvazi tarafından taşınacaktı. Burjuvazi, bunu yaparken, aynı zamanda, gelecekte kendisini devirecek olan sınıfın siyasal mücadeleyi öğrenmesini sağlayacaktı.

Komünist Parti Manifestosu'nda, komünistlerin, "her yerde, mevcut toplumsal ve siyasal koşullara karşı olan her devrimci hareketi" destekleyecekleri belirtilir.[11] Söz konusu "devrimci hareket"lerin çoğu, demokrasi mücadelesi yürüten burjuva hareketleridir. Örneğin:

> Almanya'da, Komünist Parti, burjuvazi ortaya devrimci bir şekilde çıkar çıkmaz, mutlak monarşiye, feodal toprak mülkiyetine ve küçük burjuvalara karşı burjuvaziyle birlikte mücadele eder.[12]

Buradaki "küçük burjuvalar", kapitalizmin gelişimine direnç oluşturan zanaatçılar, küçük tüccarlar, dükkan sahipleri vb.'dir.

Komünist Parti Manifestosu'na göre, burjuvazi iktidarı aldıktan sonra, bu kez işçi sınıfının burjuvaziye karşı yürüte-

ceği siyasal iktidar mücadelesi başlayacaktı. Hatta, Almanya özelinde, burjuva devrimi, bir proleter devriminin başlangıcı olacaktı:

> Almanya bir burjuva devriminin arifesinde olduğundan ve bu devrimi, 17. yüzyıl İngiltere'sinden ve 18. yüzyıl Fransa'sından farklı olarak, genel olarak Avrupa uygarlığının daha ileri koşulları altında ve çok daha gelişkin bir proletaryayla gerçekleştireceğinden; dolayısıyla da, Alman burjuva devrimi, bir proleter devriminin başlangıcından başka bir şey olamayacağından, komünistler dikkatlerini temel olarak Almanya üzerinde yoğunlaştırır.[13]

Marx ile Engels, işçi sınıfı devriminin bazı nesnel koşullarının bulunduğunu her zaman vurgulamıştı. Bu devrimin gerçekleşebilmesi için, kapitalizmin belirli bir gelişkinlik düzeyine ulaşması gerekiyordu. Marksizmin devrimci yanlarından hoşlanmayanlar, "nesnel koşullar henüz olgunlaşmadı" demeyi pek sever ve bu düşüncelerini desteklemek için Marksizmin kurucularından bolca alıntı yapar. Oysa Marx ile Engels, daha 1848'in başında, Almanya'daki işçi sınıfı devriminin yakın bir gelecekte gerçekleşeceğini düşünüyordu.

Bu konuda yanılmış oldukları ortada... Buradan, "devrimci iyimserlik her zaman doğru sonuçlar üretmez" türü dersler de çıkarılabilir... Ama en azından, Marx ile Engels'in, işçi sınıfı devrimini, çok uzak bir gelecekte gerçekleşebilecek, güncel mücadelelerle ilgisi bulunmayan bir hedef olarak görmedikleri kesin. Aksine, onlar için, işçi sınıfı devrimi, güncel mücadeleler üzerinde belirleyici olması gereken hedefti. İleri kapitalist ülkelerde siyasal devrimlerin gerçekleşmesi durumunda, üretici güçlerin o dönemdeki gelişme

düzeyinin, sınıfsız topluma ulaşmak için yeterli olacağını düşünüyorlardı.

Benzer şekilde, Marx ile Engels, "aman, burjuvaziyi ya da demokratları ürkütmeyelim, şu aşamada devrimden ya da sosyalizmden söz etmeyelim, gerçek hedeflerimizi mümkün olduğunca gizli tutalım" türü bir düşüncenin tümüyle uzağındaydı.

Burjuvazinin desteklendiği bir dönemde bile, komünistlerin işçi sınıfına vermesi gereken mesaj açıktı:

> Ama, Alman işçilerinin, burjuvazinin kendi egemenliğiyle birlikte getirmek zorunda olduğu toplumsal ve siyasal koşulların her birini bir silah olarak burjuvaziye yöneltebilmesi, Almanya'daki gerici sınıfların yıkılmasının hemen ardından burjuvazinin kendisine karşı mücadelenin başlaması için, [Komünist Parti,] işçilere burjuvazi ile proletarya arasındaki düşmanca karşıtlığın olabildiğince açık bir bilincini kazandırmaktan bir an olsun vazgeçmez.[14]

Marksistler, bir miktar daha "akıllıca" davransalar ve gerçek niyetlerini açık edip burjuvaziyi ya da başkalarını ürkütmek yerine, gerçek amaçlarını ulaşmalarının koşulları ortaya çıkana kadar bazı konularda sessiz kalsalar daha doğru olmaz mı?

İnsanlığın kurtuluşunun yolunun ancak komplolarla açılabileceğine inananlar açısından, Marksistler gerçekten de biraz saftır. Dahası, egemen sınıfların ezilenleri komplolarla yönettiği bir düzende, ezilenlerin kurtuluşu için komplo kurmaktan daha meşru ne olabilir?

Sorun şu ki, devrimci bir komplonun başarıya ulaşması, onu gerçekleştirenlerin başlangıçtaki niyetlerinden bağımsız sonuçlara yol açar. "Başarılı" bile olunsa, bu, gizli tutulan

"asıl" hedefler doğrultusunda yürütülen mücadelenin değil, somut olarak savunulan hedefler için yürütülen mücadelenin başarısıdır. Dolayısıyla, "başarı", "asıl" hedeflere ulaşılmasının önündeki bir engele dönüşecektir. Tek amaçları şu ya da bu şekilde iktidara gelmek olanlar açısından, bunun sakıncaları daha az olabilir. Ama eğer hedeflenen şey işçi sınıfının, yani toplumun çoğunluğunun iktidarıysa, komploculuk, çoğu zaman, başarısızlığa mahkumdur.

Elbette, komploculuğun hiçbir koşul altında asıl hedeflere ulaşılmasına katkıda bulunamayacağı ileri sürülemez. Tadında bırakılan bir komploculuk, elde edilen iktidarın en hızlı şekilde gerçek bir işçi sınıfı iktidarına dönüştürülmesi koşuluyla, insanlığın ilerlemesine katkıda bulunabilir... Ne var ki, bunun teorisini yapmaya kalkışmak hayli riskli olacaktır...

Marx ile Engels'in *Manifesto*'daki yaklaşımı ise şöyleydi:

> Komünistler, görüşlerini ve amaçlarını gizlemeye tenezzül etmez. Hedeflerine ancak şimdiye kadarki tüm toplum düzeninin zorla yıkılması yoluyla ulaşılabileceğini açıkça ilan ederler.[15]

Komünistler açısından, "görüşlerini ve amaçlarını gizlemeye tenezzül etmeme"yi gerektiren başka nedenler de var. Kapitalizm savunucuları, komünistlerin "asıl niyet"leri konusunda yeterince bol miktarda yalan üretiyor. Komünistlerin bu yalanları kendileri için birer silaha dönüştürmelerinin yolu, gerçek niyetleri hakkında alabildiğine açık olmalarından geçiyor.

Marx'ın ilk devrim modeline dönersek, bunun temel unsurları şöyle sıralanabilir:

1. Avrupa ülkelerinde, burjuvazinin önderlik edeceği devrimler yaşanacaktır.

2. Burjuvazi, bu devrimlerde, işçi sınıfını siyasal mücadele alanına çekecek ve böylece işçi sınıfının siyasal mücadeleyi öğrenmesini sağlayacaktır.

3. Burjuvazinin iktidara geldiği ülkelerde, işçi sınıfının burjuvaziye karşı mücadelesi başlayacaktır.

4. Her ülkenin işçi sınıfı, öncelikle kendi ülkesinde devrim yapma mücadelesi yürütecektir.

5. Avrupa'nın ileri kapitalist ülkelerinde işçi sınıfı devrimlerinin gerçekleşmesiyle, dünya devriminin yolu açılacaktır.

6. Dünya devrimi, yani işçi sınıfının tüm ülkelerde ya da en azından dünya üzerindeki ülkelerin ağırlıklı bölümünde iktidara gelmesi, sınıfsız topluma giden yolu açacaktır.

7. Sınıfsız toplum, yani komünist toplum, ulusal sınırların, sömürenlerin, ezenlerin olmadığı bir dünya toplumu olacaktır.

Marx'ın bu ilk devrim modeli, sonradan, yazıldığı dönem dikkate alınmadan yapılan eleştirilere konu olabildi. Örneğin, Batı Avrupa'yı merkeze alarak düşündüğü, dünyanın geri kalan bölgelerindeki devrimci dinamikleri yok saydığı iddia edilebildi. Oysa, 1848 yılında, Avrupa ülkelerinin bile çoğu, devrim yapabilecek güçteki işçi sınıflarından yoksundu. O dönemde dünyanın geri kalanından işçi sınıfı devrimleri beklemek, yalnızca hayalcilerin ve kâhinlerin işi olabilirdi.

Diğer yandan, Marx'ın kendisi de, 1848 Devrimleri sonrasında, bu ilk devrim modelinde değişiklikler yaptı. Bunları, izleyen bölümde ele alacağım.

Bu arada, neredeyse herkesin duymuş olduğu üzere, Marksizme göre, "işçilerin vatanı yoktur" Bir başka deyişle,

işçi sınıfının çıkarları, sınırların ortadan kalktığı bir dünyanın kurulmasındadır.

Ama, bir sabah uyandığımızda, sınırların ortadan kalkmış olduğu bir dünyayla karşılaşmamız pek olası değil. O noktaya, ancak, işçi sınıfının dünya ölçeğindeki gücünün, sınırları ortadan kaldırmaya yetecek düzeye ulaşmasıyla varabiliriz.

İşçi sınıfı, bu gücü nasıl oluşturabilir? Ancak, gerçekçi hedefler uğruna mücadele aracılığıyla, somut bazı kazanımlar elde ederek. Farklı ülkelerin işçilerini aynı anda gerçekleşecek bir "dünya devrimi"ne çağırmak, işçi sınıfının önüne gerçekçi bir hedef koymak anlamına gelmeyecektir. Tek bir işkolundaki işçileri ortak hedefler doğrultusunda mücadeleye kazanmak bile hiç kolay değilken, aynı dili konuşmayan işçilerin ulusal sınırları aşan bir ortak mücadele yürütmesi çok daha zordur. Asıl önemlisi, bir "dünya iktidarı" bulunmadığından, onu devirerek dünya devrimini gerçekleştirmek de mümkün değildir.

Dolayısıyla, her ülkenin işçileri, öncelikle kendi ülkelerinde devrim yapmak zorundadır.

"İşçilerin vatanı yoktur" ifadesinin yer aldığı paragrafta da belirtildiği gibi:

> İşçilerin vatanı yoktur. Sahip olmadıkları bir şeyi onlardan almak mümkün değildir. Proletarya öncelikle siyasal egemenliği ele geçirmek, kendisini ulusal sınıf konumuna yükseltmek, bizzat kendisini ulus olarak kurmak zorunda olduğu sürece, hiçbir şekilde burjuva anlamıyla olmamakla birlikte, henüz kendisi de ulusaldır.[16]

Burada kastedilen, "milliyet"e dayalı bir ulus değil elbette. Ülke ölçeği anlamındaki ulusal ölçekten ve ulusal ölçekte egemen olacak insan topluluğundan söz ediliyor...

1871 yılına gelindiğinde de, Marx'ın bu konudaki yaklaşımı değişmemişti. *Fransa'da İç Savaş*'ta şunu söylemişti:

> Ulusun birliği bozulmayacak, tam tersine Komün Anayasası aracılığıyla örgütlenecekti; kendisini ulusun birliğinin ete kemiğe bürünmüş biçimi gibi gösteren, ama aslında yalnızca, üzerindeki asalak bir ur olduğu ulustan bağımsız ve onun üstünde olmak isteyen devlet iktidarının yok edilmesiyle, ulusun birliği bir gerçekliğe dönüşecekti.[17]

4

Fransız Devrimlerinden Çıkarılan Dersler

Hem 1848 Fransız Devrimi hem de 1871 yılındaki Paris Komünü deneyimi, Marx'ın ilk devrim modelini geliştirmesini sağladı ve bu modelde bazı değişiklikler yapmasına yol açtı.

Her iki devrim de, "beklenmedik", yani Marx tarafından öngörülmemiş yanlar barındırdı. Bu da son derece doğal, çünkü hareket, her zaman, teoriyi gerisinde bırakır. Marksistler, beklemedikleri gelişmelerle karşılaştıklarında, bunları reddetmek ya da gözlerini kapatmak yerine, işçi sınıfı devrimi açısından ne tür yeni olanakların ve sorunların ortaya çıktığını anlamaya ve bu gelişmelerden yararlanarak devrimci mücadeleye güç kazandırmaya çalışır (ya da çalışmalı).

Komünist Parti Manifestosu'nda, işçi sınıfının, bir burjuva devrimi sırasında, burjuvazinin ilerisine geçebileceğine dönük herhangi bir öngörü bulunmuyordu. Oysa Fransa'daki 1848 Şubat Devriminin ardından, cumhuriyetin ilan edilmesi, burjuvazinin siyasal temsilcilerinin mücadelesiyle de-

ğil, işçi sınıfının temsilcilerinin dayatmasıyla gerçekleşti. *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri*'ndeki anlatıma göre, bir işçi lideri, "Paris proletaryası adına, [devrimden hemen sonra kurulan] Geçici Hükümete, cumhuriyeti ilan etmesini *emretti*; halkın bu emri iki saat içinde yerine getirilmezse, arkasında 200.000 adamla geri dönecekti".[18] İşçi sınıfı, burjuvazinin talepleriyle bile olsa, tarih sahnesine ilk kez bağımsız bir güç olarak çıkmıştı.

İşçi sınıfının bu hamlesi, o zamana kadar demokrasi mücadelesine öncülük eden burjuvazi için son derece tehlikeli bir gelişmeydi. Büyük toprak sahipleri ile mali aristokrasiye karşı yürütmekte olduğu mücadeleyi bir yana bırakan Fransız sanayi burjuvazisi, işçi sınıfına karşı onlarla birleşme yoluna gitti. İşçilerin Haziran 1848'de kanlı bir şekilde ezilmesini destekledi ve iki rakip hanedanın temsilcileri tarafından kurulan Düzen Partisi'ne katıldı. Ne de olsa,

> ...işçilerin, işverenle, yani sanayici kapitalistle karşılaştırıldığında daha doğrudan tehdit ettiği kim var? Bu nedenle, fabrikatör, Fransa'da, zorunlu olarak, Düzen Partisi'nin en bağnaz üyesi oldu. *Kârın* mali kesim tarafından azaltılması, *kârın proletarya tarafından ortadan kaldırılmasının yanında nedir ki?*[19]

Cumhuriyeti ilan ettirmenin kazandırdığı güven duygusuyla bazı sosyal haklar için mücadele etmeyi sürdüren işçi sınıfı, burjuvazinin de desteğini alan politikalarla, erken bir ayaklanmaya zorlandı. Henüz mücadele deneyimleri son derece sınırlı olan işçiler, iktidardaki egemen sınıf temsilcileri koalisyonunun kışkırtmalarına kapılıp, Haziran 1848'de bir kez daha sokağa çıktı. Hem kendi güçlerinin yetersizliği hem de küçük burjuvazi ile köylülüğün seyirci kalması nedeniyle

ağır bir yenilgiye uğratıldılar. Ayaklanmaya katılan işçi liderleri hapse atıldı. Bir başka deyişle, işçi sınıfı siyaset sahnesinden uzaklaştırıldı.

Böylece, burjuvazi, siyasi açıdan devrimci bir sınıf olmaktan uzaklaşmış, feodal sınıflarla ittifak kurarak gericileşmişti.

Oysa, Marx'ın ilk devrim modelinde, demokrasi mücadelesine öncülük eden burjuvazinin, proletaryayı siyasal mücadele alanına çekerek eğitmesi bekleniyordu. 1789 Fransız Devriminde olduğu gibi...

Aslına bakılırsa, 1789 Fransız Devrimi, burjuva devrimleri içinde istisnai bir örnek olarak kaldı. Hem bu devrim hem de 1848 Fransız Devrimi, diğer ülkelerin feodal sınıflarına da burjuva sınıflarına da, halk hareketlerinin ne kadar tehlikeli olabileceğini gösterdi. Farklı ülkelerin burjuva sınıfları, işçi sınıfını mücadeleye çağırmaktansa, feodal sınıflarla uzlaşarak kendi güçlerini adım adım artırmayı tercih etti. Aynı nedenle, 19. yüzyılın ve sonrasının burjuva devrimlerinin hiçbiri, 1789 Fransız Devrimi kadar radikal olmadı.

Bir zamanlar Türkiye'de "çarpık kapitalizm" tezi solcular arasında hayli popülerdi. Bugün benzerleri daha çok liberaller tarafından savunulan bu teze göre, Türkiye'nin burjuva devrimi "tepeden inme" bir şekilde gerçekleştirilmiş ve halk hareketlerine dayanmadığı için devrimin demokratik yanı eksik kalmış, feodal ilişkilerin varlığına son verilememişti. Dolayısıyla, ilk yapılması gereken, onu "çarpık" olmaktan kurtaracak bir demokratik devrimi gerçekleştirmekti... Oysa kapitalizmin gerçek tarihine bakıldığında, "çarpık" olan, Türkiye'nin burjuva devrimi değil, 1789 Fransız Devrimiydi.

Fransa'da, burjuvazinin gerici sınıflarla ittifak kurmasının ve işçilerin Haziran 1848'de ezilmelerinin ardından, demokrasinin savunuculuğu, küçük burjuvazinin siyasi temsilcileri tarafından üstlenildi.

Bu noktada, "küçük burjuvazi"nin, "küçük burjuva ideolojisi"nin ve "küçük burjuva solculuğu"nun ne olduğu üzerinde bir miktar durmakta yarar var.

Küçük burjuva, ücretli emek sömürüsü yapmadan ve başkalarından ücret almadan kendi emeğiyle geçinen ve köylü olmayan kişidir. Bu tanıma göre, bakkallar, küçük dükkan sahipleri, bağımsız olarak çalışan ve yanlarında kimseyi çalıştırmayan avukatlar, hekimler, terziler, marangozlar vb. küçük burjuvadır.

Ama her tanım gibi bu tanım da bazı sorunlara yol açar. Örneğin, yanında tek bir çırak çalıştıran bir berber, burjuva mı sayılmalı? Asgari ücretin 10 katından yüksek bir ücret alan bir mühendis, işçi mi sayılmalı?

Belki biraz da bu tür sorunlar nedeniyle, "küçük burjuvazi" yerine "orta sınıf", "orta sınıflar", "orta katmanlar", "ara katmanlar", "küçük mülk sahipleri" gibi kavramlar da kullanılır. Ne var ki, bunlar da tanımlanması zor kavramlar.

Çünkü, toplumsal sınıflar arasında kesin sınır çizgileri bulunmaz ve küçük burjuvazi, burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki kesim olduğundan, daha da karmaşık bir "şey"dir.

Ama, özellikle de bir "küçük burjuva ideolojisi"nin varlığı nedeniyle, bu kesimi yok saymak mümkün değil. Bu "ideoloji"yi tanımlamanın da zorlukları bulunsa bile...

En genel olarak alındığında, küçük burjuva ideolojisi, mevcut düzenden çok hoşnut olmamakla birlikte, sahip oldukları ya da sahip olmayı umdukları bazı ayrıcalıklar ne-

deniyle, bu düzenin ortadan kaldırılması mücadelesini tehlikeli görenlerin ideolojisidir. Onları rahatsız eden sorunların giderilmesi için mümkünse bir şeyler yapılmalı, ama kendileri için de tehlikeli olabilecek radikal girişimlerden uzak durulmalıdır. Birilerinin "aşırı ölçüde" zenginleşmesi bir sorun olabilir ve onlardan biraz daha fazla vergi alınabilir; ama zenginlerin ellerindeki mülklere el konmasını savunmak yanlıştır. Birilerinin "aşırı ölçüde" yoksullaşması bir sorun olabilir ve onlar için yardım mekanizmaları kurulabilir; ama yoksulların iktidarını savunmak yanlıştır.

"Küçük burjuva solculuğu" ise, küçük burjuva ideolojisinin ötesine geçemeyenlerin solculuğudur. Onlara göre, yapılması gereken, ne zaman geleceği ve geldiğinde ne getireceği belli olmayan bir sosyalist devrim için mücadele etmek değil, halkın somut dertlerine çare bulmaktır. Üretim araçlarının özel mülkiyetine son verilmesi, küçük burjuva solculuğu için, ancak çok uzak bir geleceğin hedefi olabilir.

Kapitalizmin olağan dönemlerinde, küçük burjuva ideolojisi, büyük ölçüde, mevcut iktidarlar tarafından kapsanır. Özellikle de burjuva demokrasisinin olduğu ülkelerde, küçük burjuva ideolojisinin etkisi altındaki insanların önemli bir bölümü, "kötülerin içindeki en iyisi" olarak bile olsa, burjuva partilerinden herhangi birini tercih etme yoluyla ifade ederler kendilerini.

Sorunlu dönemlerdeyse, küçük burjuva ideolojisi, çok farklı akımların güç kazanmasını sağlayabilir: Faşizm, dinci gericilik ve solculuk gibi.

Konuyu daha fazla dağıtmadan, "küçük burjuvazi", "küçük burjuva ideolojisi" ve "küçük burjuva solculuğu" işte böyle şeylerdir, diyerek tanım tartışmasına noktayı koyalım.

Bir başka deyişle, bu kavramlarla karşılaşıldığında, tam olarak ne anlama geldikleri, tanımlarından çok, kullanıldıkları bağlamdan hareketle anlaşılabilir...

Komünist Parti Manifestosu'nda, küçük burjuvazi, feodal toplumu oluşturan ve kapitalizmin gelişimine direnç oluşturmaya çalışan kesimler arasında değerlendirilmişti. Dolayısıyla, küçük burjuvazinin "tutucu", hatta "gerici" özellikleri vurgulanmıştı:

> Orta katmanlar, yani küçük sanayici, küçük tüccar, zanaatçı ve köylü, bunların tümü, orta katmanlar olarak varlıklarını güvence altına alabilmek için burjuvaziye karşı savaşır. Dolayısıyla bunlar devrimci değil, tutucudur. Dahası, gericidirler; tarihin tekerleğini geriye doğru döndürmeye çalışırlar.[20]

Ama paragraf bundan ibaret değildi. Şöyle devam ediyordu:

> Devrimci olduklarında, proletaryanın safına geçmek üzere oldukları için böyledirler; bu durumda bugünkü çıkarlarını değil, gelecekteki çıkarlarını savunurlar; proletaryanın bakış açısına yerleşmek için kendi bakış açılarını terk ederler.[21]

Dolayısıyla, hem küçük burjuvazinin hem de köylülüğün, proleterleşme süreci içinde devrimcileşme potansiyeli de bulunur. Kapitalizm, küçük mülk sahiplerini de mülksüzleştirme eğilimine sahiptir. Örneğin, günümüzde, süpermarketlere ek olarak aynı sermaye gruplarına bağlı daha küçük ölçekli indirim mağazalarının yaygınlaşmasıyla, bakkallık, kasaplık, manavlık yapmak giderek zorlaşıyor; geçmişte büyük bölümü bağımsız çalışan avukatlar, giderek büyük avukatlık bürolarının ücretli çalışanlarına dönüşüyor vb.

Fransa'da, işçi sınıfının Haziran 1848'de yenilgiye uğratılmasının ardından, Kurucu Mecliste, demokrasiyi ve cum-

huriyeti savunma görevini, küçük burjuvazinin siyasi temsilcileri, yani *Montagne* ("Dağ") grubu üstlenmişti. Mayıs 1849'daki Ulusal Meclis seçimleri öncesinde, *Montagne* grubu, bazı sosyalist önderlerle ittifak kurdu. Yüzde 25'lik oy oranına ulaşacak olan bu ittifak, "sosyal demokrasi"nin ortaya çıkmasını sağladı.*

Marx, işçi sınıfının küçük burjuvaziyle örgütsel bir birlik kurmasına karşı çıktı. İşçi sınıfının bağımsız bir örgütlenmeye sahip olması gerektiğini savundu. Örneğin, 1852'de yazdığı *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*'nde, sosyal demokrasiyi şöyle değerlendirdi:

> Sosyal demokrasinin kendine özgü karakterini özetleyen şey, demokratik-cumhuriyetçi kurumların, iki ucu, yani hem sermayeyi hem de ücretli emeği ortadan kaldırmanın araçları olarak değil, bunlar arasındaki karşıtlığı zayıflatmanın ve uyuma dönüştürmenin araçları olarak istenmesiydi. Bu amaca ulaşmak için alınması önerilen önlemler ne kadar çeşitli olursa olsun, bu amaç az ya da çok devrimci düşüncelerle ne kadar süslenirse süslensin, içerik aynı kalır. Bu içerik, toplumun demokratik yolla değişimi, ama küçük burjuvazinin sınırları içinde kalan bir değişimdir.[22]

Aynı sayfalarda, "demokrat"lar ya da "küçük burjuvazinin siyasal ve yazınsal temsilcileri" hakkındaki şu önemli saptamalar da yer alıyor:

> Tüm demokrat temsilcilerin aslen *shopkeeper* [dükkancı] oldukları ya da onlara hayranlık duydukları da düşünülmemeli. Eğitimleri ve bireysel durumları açısından, dükkancılarla aralarında dağlar kadar fark bulunabilir. Onları küçük burjuvanın temsilcileri yapan, küçük burjuvanın yaşamda ötesine

* "Sosyal demokrasi", izleyen yıllarda, işçi sınıfı partileri için kullanılan bir kavrama dönüşecek, ama sonrasında yeniden içerik değiştirecek ve günümüzdeki anlamını kazanacaktır.

> geçemediği sınırları kafalarında aşamamaları, bu nedenle de maddi çıkarların ve toplumsal durumun küçük burjuvaları pratikte ulaştırdığı sorun ve çözümlerin aynılarına teori tarafından ulaştırılmaları. Zaten, bir sınıfın *siyasal* ve *yazınsal* temsilcileri ile temsil ettikleri sınıf arasındaki ilişki budur.[23]

Küçük burjuvaziyle örgütsel birlik kurulmasına karşı çıkan Marx, diğer taraftan, onlarla birlikte mücadele edilmesini de savundu. Bu dönemde geliştirilen "sürekli devrim" modelinde, burjuva demokrasisi için yürütülecek olan mücadelenin öncülüğünü küçük burjuvazi yapacaktı. Ama küçük burjuvazinin, bu mücadeleyi sonuna (ya da mantıksal sonuçlarına) kadar götürmekten kaçınacağı ve demokrasiyi yalnızca kapitalizmin yerleşiklik kazanması için savunacağı açıktı. Dolayısıyla, işçi sınıfı, ulaşabileceği son noktaya kadar küçük burjuvaziyle birlikte mücadele etmeli, hatta onu ileriye doğru itmeli, o en ileri noktaya varıldığında mücadelenin öncülüğünü devralarak kendi devrimini gerçekleştirmeliydi.

"Sürekli devrim" modelinin en kapsamlı şekilde tarif edildiği metinlerden biri, Marx ile Engels'in önderleri arasında yer aldığı Komünist Birlik'in Merkez Komitesi'nin Mart 1850 tarihli bir değerlendirme yazısıdır. Marx ve Engels tarafından kaleme alınan bu metinde, asıl olarak, henüz demokratik bir devrimin gerçekleşmemiş olduğu Almanya'daki durum üzerinde durulur. Orada da, devrimci hareketlerin yenilgileri sonrasında, demokrasi mücadelesinin öncülüğünün küçük burjuvazi tarafından üstlenileceği açıklık kazanmıştı. Dahası, küçük burjuvazinin siyasi temsilcileri, işçi sınıfını da kendi önderlikleri altına almaya çalışıyordu. Küçük burjuvalar hangi talepleri ileri sürecekti? Benzerleri bugün de savunulabilen şu tür talepleri:

> Devrimci proleterler için bütün toplumu dönüştürmek istemenin çok uzağında bulunan demokrat küçük burjuvalar, toplumsal koşullarda, mevcut toplumu onlar açısından olabildiğince katlanılabilir ve konforlu kılacak bir değişimi arzular. Bu nedenle, her şeyden önce, bürokrasinin sınırlandırılması ve asıl vergi yükünün büyük toprak sahiplerine ve burjuvalara aktarılması yoluyla, devlet harcamalarının azaltılmasını talep ederler. Ayrıca, kamusal kredi kuruluşları ve tefecilik karşıtı yasalar aracılığıyla büyük sermayenin küçük sermaye üzerindeki baskısının ortadan kaldırılmasını talep ederler; böylece, onların ve köylülerin, kapitalistler yerine devletten uygun koşullar altında öndelik [avans] almaları mümkün hale gelecektir...[24]

Ancak, küçük burjuvazinin ileri süreceği taleplerin devrimci proletarya için yeterli olması mümkün değildi:

> Bunların ötesinde, sermayenin egemenliğinin ve hızlı büyümesinin, kısmen miras hakkının sınırlandırılması, kısmen olabildiğince çok işin devlete aktarılması yoluyla geriletilmesi istenecektir. İşçiler sözkonusu olduğunda, her şeyden önce kesin olan, bugüne kadar olduğu gibi ücretli işçiler olarak kalacaklarıdır; yalnız, demokrat küçük burjuvalar, işçilerin daha iyi ücretler almasını ve yaşam güvencelerinin artmasını diler ve bu amaçlara, devlet tarafından gerçekleştirilecek olan kısmi istihdamla ve refah önlemleriyle ulaşmayı umut eder; kısacası, işçileri az ya da çok örtülü sadakalarla satın almayı ve durumlarını anlık olarak katlanılır hale getirme yoluyla devrimci güçlerini kırmayı umarlar.[25]

Marx ile Engels'e göre, demokratik bir devrimden sonra, işçi sınıfına düşen görev, reformist bir tutum izleyecek olan demokratların önerilerini, özel mülkiyeti ortadan kaldırmaya yönelik taleplere dönüştürmekti. Örneğin, küçük burjuvalar demiryollarının ve fabrikaların satın alınmasını önerdiğinde, işçiler bunlara tazminat ödenmeksizin el konmasını

talep etmeliydi. Demokratlar orantılı bir vergi önerdiğinde, işçiler artan oranlı bir vergi talep etmeliydi. Demokratlar ılımlı bir artan oranlı vergi önerdiğinde, işçiler, büyük sermaye sahiplerinin yıkımına yol açacak bir artan oranlı vergi talep etmeliydi. Demokratlar devlet borçlarının yeniden yapılandırılmasını önerdiğinde, işçiler devletin iflasının ilan edilmesini talep etmeliydi.[26]

Kısacası, "devrimin sürekliliği", demokratik devrimin gerçekleştiği andan başlayarak, onu bir işçi sınıfı devrimine dönüştürme hedefini anlatır.

Demokratik devrime küçük burjuvazinin öncülük edeceği yönündeki beklenti, o dönemin somut koşullarıyla ilgiliydi. İşçi sınıfı, henüz, bir devrime öncülük edebilecek güçte değildi. Buna karşın, demokratik devrim mücadelesine katılarak ve sonrasında küçük burjuvaziyi olabildiğince ileri iterek, kendi devrimini gerçekleştirebilir duruma gelebilirdi...

Marksizmin kurucuları, bunları yazarken, hâlâ, dünya devriminin görece yakın bir hedef olduğunu düşünüyordu. Ama sonradan kendilerinin de yazdığı üzere, bu beklentileri doğrulanmadı. Aksine, Fransa'da cumhuriyet dönemine son vererek imparatorluğunu ilan eden Louis Bonaparte uzun yıllar iktidarda kaldı. Almanya'da da bir demokratik devrim gerçekleşmedi. Engels, neden haksız çıktıklarını, *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri*'nin 1895 baskısı için kaleme aldığı giriş yazısında şöyle açıkladı:

> Tarih, bizi ve benzer düşünen herkesi haksız çıkardı. Kıta Avrupası'ndaki iktisadi gelişme düzeyinin, kapitalist üretimin ortadan kaldırılması için gereken olgunluktan henüz çok uzak olduğuna açıklık kazandırdı; bunu da, 1848'den beri tüm Kıta Avrupası'nı saran ve Fransa, Avusturya, Maca-

> ristan, Polonya ve son dönemde Rusya'da büyük sanayiye ilk kez yerleşiklik kazandıran, Almanya'yı ise neredeyse birinci sınıf bir sanayi ülkesi yapan iktisadi devrim lekanıtladı - tüm bunlar, kapitalist bir temel üzerinde, yani, 1848 yılında henüz büyük bir genişleme potansiyeli bulunan temel üzerinde gerçekleşti.[27]

Sanayi burjuvazisi sözü edilen ülkelerde henüz iktidarı almamış olsa bile, kapitalizmin hızlı gelişmesi, devrimci mücadelenin zayıflamasına yol açmıştı... Bir başka açıdan bakıldığında, burjuva demokrasisi olmadan da kapitalizmin gelişebileceği görülmüştü...

Aslına bakılırsa, kapitalist üretim ilişkilerinin belirli bir yerleşiklik kazandığı ülkelerde, doğrudan doğruya bu ilişkilerin kaldırılmasını hedeflemeyen her tür iktidar, sermaye sahiplerinin zenginleşmesine hizmet eder. Fransa'da, 1848 Devrimi sonrasında önce cumhurbaşkanı seçilen, ardından darbe yaparak imparatorluğunu ilan eden Louis Bonaparte'ın, her şeyden önce köylülüğü temsil ettiğini düşünmesine karşın, bu kesimin yoksullaşmasına ve burjuvazinin zenginleşmesine nasıl hizmet ettiği, *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i* başlıklı çalışmada anlatılır.

Engels, yukarıdaki satırların hemen ardından, sözünü ettiği yeni sanayi devriminin yarattığı olanakları vurgular. Ama bu arada, 1895 yılından çok önce, 1871 yılında, Paris Komünü deneyimi yaşanmıştı... Fransa'yı yönetenlerin işgalci güçlere boyun eğmesi üzerine, kentlerinin teslim olmasını kabullenmeyen Parisliler ayaklanmış ve kentin yönetimini kendi ellerine almıştı.

Kısaca özetlemek gerekirse, imparator Louis Bonaparte (III. Napolyon) 1870'te Prusya'ya (Almanya) savaş açtı, ama

bu savaş Fransa'nın yenilgisiyle sonuçlandı, imparator esir alındı ve Paris kuşatıldı. Bunun üzerine Fransa'nın bazı devlet yöneticileri tarafından cumhuriyet ilan edildi ve Ulusal Savunma Hükümeti kuruldu. Paris'teki Ulusal Savunma Hükümeti, Almanya'yla ağır koşulları bulunan bir ateşkes anlaşması imzaladı ve kentin teslim olmasını kabul etti. Bu arada, Almanya'nın işgali altında olmayan bölgelerdeki seçmenlerin katılımıyla yeni bir meclis oluşturuldu ve bu meclis tarafından seçilerek Versailles kentinde toplanan yeni hükümet, Almanya'yla imzalanan anlaşmaların hayata geçirilmesi için, işgalcilere direnen Parisliler üzerinde baskı kurmaya çalıştı. Direnişin en önemli unsuru, bir milis gücü olan, yani başta işçiler olmak üzere kent sakinlerinden oluşan Paris Ulusal Muhafızıydı. Ulusal Muhafız komutanları seçimle belirleniyordu ve bunlar arasında işçi önderleri de vardı. Versailles hükümeti Ulusal Muhafızın elindeki toplara el koyma kararı alınca, Ulusal Muhafız Merkez Komitesi, 18 Mart 1871'de Paris'in yönetimine el koydu. Aynı ay, Paris Komünü (belediye meclisi) seçimleri yapıldı ve kentin yönetimi Komüne devredildi. Ağırlıklı olarak anarşizmin kurucusu Proudhon'un ve darbeci sosyalizmin lideri Blanqui'nin taraftarlarından oluşan Komün, işçi sınıfının çıkarları doğrultusunda da bir dizi karar aldı. Ama yeterince kararlı davranamadığı ve Versailles hükümetinin üzerine yürümekten kaçındığı için, güçlü olduğu dönemde, Paris'teki yönetim biçimini Fransa'nın bütününe taşımayı başaramadı. Almanya, Paris Komününe karşı kullanılmaları için, elindeki Fransız savaş esirlerini serbest bıraktı. Ve kanlı mücadelelerin ardından, Versailles hükümeti, 28 Mayıs 1871'de, Paris Komününe son vermeyi başardı.

Paris Komünü, Marksizmin kurucuları tarafından, "proletarya diktatörlüğü"nün somut örneği olarak anılır. Bu noktada, öncelikle, "proletarya diktatörlüğü" kavramına açıklık getirmekte yarar var.

İşçi sınıfı iktidara gelir gelmez, burjuvazi ortadan kalkmış olmaz. Aksine, tarihsel deneyimlerin de gösterdiği üzere, hem yerli hem de yabancı sermayedarlar, işçi sınıfı iktidarını ortadan kaldırmak için var güçleriyle mücadele etmeye başlar. Bu mücadele, pek doğal olarak, hak ve hukuk sınırları içinde kalmaz. Dahası, devrilmiş olan sınıfın elinde, yenisini güçten düşürmek için çok fazla silah bulunur. İşçi sınıfı, bu durumda, ne yapmalı? İktidarı geri vermek pahasına her şeye rağmen uzlaşmacı bir tutum mu sergilemeli, yoksa burjuvazinin yeniden iktidara gelmesine engel olmak için zor araçlarına da başvurmalı mı?

"Proletarya diktatörlüğü" kavramı, adı üzerinde, "olumsuz" bir niteliğe işaret eder. Marksizme göre, işçi sınıfının iktidarı almasından sonra, çoğunluk, kaçınılmaz olarak, azınlığı baskı altına alacaktır. İşte bu nedenle, işçi sınıfı iktidarı, bir "diktatörlük" olacaktır. Çoğunluğun azınlık üzerindeki diktatörlüğü bile olsa, diktatörlük, diktatörlüktür. Birilerini baskı altına alma ihtiyacı sürdükçe, baskı altına alanlar da tam anlamıyla özgürleşemeyecektir. Asıl hedef, proletarya diktatörlüğünün de mümkün olan en kısa sürede ortadan kalkmasıdır.

Ama proletarya devleti, geçmişteki egemen sınıf devletlerinin bir benzeri olamaz. Dahası, Marx'ın *Fransa'da İç Savaş*'ta vurguladığı üzere, işçi sınıfı, hazır bulduğu devlet mekanizmasını olduğu gibi devralamaz:

> Ama işçi sınıfının hazır devlet mekanizmasına basitçe el koyup onu kendi amaçları için harekete geçirmesi mümkün değildir.[28]

Burjuvazi, mutlak monarşi dönemine ait devlet kurumlarını devralarak onları kendi amaçları doğrultusunda kullanabilmiş ve sınıfsal baskı araçları olarak yetkinleştirebilmiştir. İşçi sınıfı ise, kendi kendisini yönetebilir hale gelebilmek için, mevcut devlet aygıtını parçalamak zorundadır. Marx, Paris Komününün bu doğrultudaki adımlarından bazılarını şöyle sıralar:

> - Sürekli ordunun kaldırılması ve yerine silahlı halkın (halk milisinin) konması.
>
> Komün üyelerinin genel seçimlerle belirlenmesi, seçmenlerine karşı sorumlu ve her an görevden alınabilir olmaları.
>
> Komünün bir parlamenter organ olarak kalmak yerine, yürütme ve yasama güçlerini kendisinde birleştirmesi.
>
> Polis örgütünün siyasal niteliklerinden arındırılarak, Komüne karşı sorumlu ve her an görevden alınabilir bir araca dönüştürülmesi.
>
> Tüm idari alanlardaki memurlar için aynısının geçerli olması.
>
> Komün üyelerinden başlayarak aşağıya doğru, kamu hizmeti veren herkese işçi ücretleri düzeyinde ücret ödenmesi.
>
> - Unvan sahibi yüksek devlet görevlilerinin kazanılmış haklarının ve temsil giderlerinin kaldırılması.
>
> Kilise mülklerine el konması.
>
> Tüm eğitim kurumlarının parasız olarak tüm halkın hizmetine sunulması.
>
> Yargı memurlarının görünüşteki bağımsızlığına son verilmesi, onların da, tüm diğer kamu görevlileri gibi, seçimle belirlenmeleri, sorumlu ve görevden alınabilir olmaları.

Kısacası, temel ilke, halktan bağımsız devlet kurumlarının ve ayrıcalıklı yönetici gruplarının varlığına izin verilmemesidir. "Bağımsız" ya da "özerk" devlet kurumları, belirli özel çıkarlara hizmet eder. İşçi sınıfının iktidarı ise, tüm devlet kurumlarını genel, yani toplumsal çıkarlara bağımlı kılmalıdır. Diğer yandan, halkın kendi kendisini yönetebilmesi için, her tür yöneticiliğin de bir "görev"e dönüşmesi ve maddi ayrıcalıklardan arındırılması gerekir.

"Proletarya diktatörlüğü", işçilerin kendi kendilerini yönetmelerini mi anlatır, halkın kendi kendisini yönetmesini mi?

Bağımsız küçük üreticiliğin yaygın olduğu toplumlarda bu soru daha önemli olabilir. Ama günümüzün dünyasında, çalışmanın herkes için bir hak ve ödev haline getirileceği tüm ülkelerde, işçi sınıfı, halkın ezici çoğunluğunu oluşturacaktır. Diğer yandan, işçi sınıfının çıkarları da, toplumun bazı kesimlerinin kendilerini dışlanmış hissetmelerini değil, tüm halkın devletinin kurulmasını gerektirir. Bir başka deyişle, "proletarya diktatörlüğü", bir "işçi devleti" olduğu kadar "halk devleti"dir. "Halk" sözcüğünün kullanılması, yalnızca, burjuvazinin de halkın bir parçası sayılması durumunda, farklı bir anlama gelir.

Marx da, *Fransa'da İç Savaş*'ta, "işçi sınıfı", "halk" ve "toplum" sözcüklerini birbirlerinin yerine geçebilecek sözcükler olarak kullanır:

> Eski devlet iktidarının yalnızca baskıcı nitelik taşıyan organlarının kesilip atılacak olmasına karşın, bunların haklı işlevleri, toplumun üzerinde olduğunu iddia eden bir güçten koparılacak ve toplumun sorumlu hizmetçilerine geri verilecekti. Üç ya da altı yılda bir, egemen sınıfın hangi üyesinin

> parlamentoda halkı temsil edeceğine ve ezeceğine karar verilmesi yerine, bireysel seçme hakkının her bir işverenin kendi işletmesi için işçi, gözcü ve muhasebeci seçmesine hizmet etmesi örneğinde olduğu gibi, genel oy hakkı, komünlerde örgütlenen halka hizmet edecekti.[29]

Dahası var:

> Üreticinin siyasal egemenliği, onun toplumsal köleliğinin ebedileştirilmesi ile bir arada var olamaz. Bu nedenle, Komün, sınıfların varlığının ve dolayısıyla sınıfsal egemenliğin iktisadi temellerini yıkmak için, kaldıraç olarak işlev görecekti. Emek bir kez kurtulduğunda, her insan bir işçi olur ve üretici emek, bir sınıfın özelliği olmaktan çıkar.[30]

Ve dahası:

> Komünün büyük sosyal önlemi, faal varlığının kendisiydi. Onun özel önlemleri, halkın halk tarafından yönetildiği bir yönetimin izleyeceği doğrultudan başka bir şeye işaret edemezdi.[31]

Marx, bu satırların ardından, Komünün işçi sınıfının çıkarları doğrultusunda attığı adımları aktarıyordu.

Komün, emeğin kurtuluşunun kendisi değil, onun gerçekleştirilmesini mümkün kılacak olan siyasal biçimdi. Marx, Paris Komünü hakkındaki değerlendirmelerinde de, geleceğin toplumu için bir model tarif etmeye kalkışmaz. Geleceğin toplumunun neye benzeyeceğini, kendi kendisini yönetecek olan halk belirleyecektir!

Biraz daha açmak gerekirse:

> İşçi sınıfı, Komünden mucizeler beklemiyordu. Onun, halk kararıyla uygulanacak, önceden hazırlanmış ütopyaları yoktur. O, kendi kurtuluşunu ve bu kurtuluşla birlikte ulaşacağı, mevcut toplumun kendi iktisadi gelişmesiyle kaçınılmaz olarak yöneldiği daha yüksek yaşam biçimini elde etmek için,

koşullar gibi insanların da tümüyle dönüşmesini sağlayacak olan uzun mücadelelerden, bir dizi tarihsel süreçten geçmesi gerektiğini bilir. Onun, hayata geçirilecek olan idealleri yoktur; yapacağı tek şey, yeni toplumun, parçalanmakta olan burjuva toplumunun kucağında daha şimdiden gelişmiş olan unsurlarını serbest bırakmaktır.[32]

Paris Komünü deneyiminden çıkarılabilecek olan bazı ek dersler şöyle sıralanabilir:

1. İşçi sınıfı devrimi, doğrudan doğruya üretim araçlarının özel mülkiyetine son verme hedefiyle gerçekleştirilmek zorunda değildir. Kapitalizmin ürünü olan farklı sorunlar, bir işçi sınıfı devriminin vesilesi olabilir. Paris Komünü örneğinde, işçi sınıfı, işgalcilere ve onlarla işbirliğine giden egemen sınıflara karşı mücadele yoluyla iktidara geldi. 1871 sonrasında da, işçi sınıfı devrimlerinin pek çoğu, işgalci güçlere karşı yürütülen mücadelelerin ürünü oldu.

2. İşçi sınıfı devrimi, "saf" bir devrim değildir. Bir devrimin işçi sınıfı devrimi olması için, yalnızca işçiler tarafından gerçekleştirilmiş olması gerekmez. Aslına bakılırsa, bir devrimin yalnızca işçiler tarafından gerçekleştirilmesi olası da değildir. Paris Komünü, tek başına Parisli işçilerin değil, küçük burjuvalar ve hatta bazı burjuvalar dahil olmak üzere, bu kentteki tüm yurtseverlerin mücadelesinin eseriydi. Onu bir işçi sınıfı devrimi kılan, çoğunluğun iktidarını kurmuş olmasıydı. (Engels, 1891 yılında, Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin Erfurt Kongresi'nde karara bağlanmak üzere hazırlanan program taslağını eleştirirken, 1789 Fransız Devrimi sonrasında kurulan demokratik cumhuriyeti bile, "proletarya diktatörlüğünün özgül bir biçimi" olarak tanımlamıştı.)[33]

3. Burjuvazi, işçileri bölmek ve onları birbirlerine düşman etmek için milliyetçiliği kullanmayı sürdürse bile, ne milliyetçi bir sınıftır ne de yurtsever bir sınıf. Özellikle de Paris Komünü örneğinde olduğu gibi işçi sınıfıyla mücadele söz konusu

olduğunda, farklı ülkelerin burjuva iktidarları, milliyetçiliği kolaylıkla bir yana bırakıp ittifak kurabilir. Burjuvazinin gericileşmesiyle birlikte, eşitlik, özgürlük ve kardeşlik idealleri gibi yurtseverlik de işçi sınıfına devrolmuştur.

Bu arada, burjuva devrimine öncülük edecek olan küçük burjuvazinin işçi sınıfı tarafından ileriye doğru itilmesine dayanan "sürekli devrim" modeli, en azından Batı Avrupa ülkeleri özelinde, gündemden düşmüştü. Marx, artık, işçi sınıfının öncülük edeceği devrimler için mücadele ediyordu. İşçi sınıfına siyasal eğitim kazandırmaksa, önce Uluslararası İşçi Birliği'nin (Birinci Enternasyonal), bu birliğin zayıf düşmesinin ardından da tek tek ülkelerdeki işçi sınıfı partilerinin görevi haline gelmişti.

Marx, yaşamının son yıllarında, Avrupa'daki işçi sınıfı partilerini küçük burjuva ideolojisinden bağımsızlaştırma mücadelesi yürüttü. Çünkü, bu partiler güç kazandıkça, küçük burjuva aydınlar için birer çekim merkezi haline geliyordu. Küçük burjuva aydınlar da, kapitalizmin bir siyasal devrim yoluyla yıkılması hedefinin yerine, bu düzenin reformlar yoluyla iyileştirilmesi hedefini koymaya çalışıyordu. Oysa Marx, 1840'lı yılların sonlarından itibaren bu politikanın yanlış olduğunu savunmanın ötesinde, *Kapital*'i yazarak, kapitalizmin yarattığı kötülüklerin reformlar yoluyla ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığını bilimsel olarak kanıtlamıştı...

5

Das Kapital Ne Anlatıyor?

Marx, bir "iktisatçı" değildi. O bir "siyasal iktisatçı" da değildi. Hele "ekonomi politikçi", hiç değildi!*

İlk cildi 1867 yılında yayımlanan *Kapital*'in ikinci ve üçüncü ciltleri, taslaklarının hazır olmasına rağmen, Marx'ın ölümünden sonra, Engels tarafından yayına hazırlandı. Çünkü Marx, enerjisini, 1864 yılında kurulan Uluslararası İşçi Birliği'ni (Birinci Enternasyonal) ve Avrupa'daki işçi sınıfı partilerini güçlendirmek için kullanmayı tercih etti. İşçi sınıfının siyasal mücadelelerine katkıda bulunmak, ona göre, *Kapital*'in tamamlanmasından daha öncelikli bir görevdi.

---

* Marksizmi Türkçe metinlerden öğrenmeye çalışanlar, başka dillerde bulunmayan bir sorunla karşı karşıya. "Ekonomi politik" gibi bir kavramı anlamaları gerekiyor! Güzel dilimize "ekonomi politik" diye "kazandırılan" kavramın aslı, İngilizcesiyle "political economy", Almancasıyla "politische Ökonomie", yani düzgün Türkçesiyle "politik ekonomi" ya da "siyasal iktisat" Burjuva iktisat biliminin başlangıçtaki adı "siyasal iktisat"tı. Ama zamanında, Marx'ın metinlerini Fransızca çevirilerinden çeviren Marksistlerimiz, bu dildeki "Économie politique" için "ekonomi politik" karşılığını kullandığından, bugün de, Türkiyeli Marksistler, "ekonomi politik"ten söz ediyor. Bu arada, Marksizmi yeni öğrenmeye çalışanlar da, anlaşılmazlığı nedeniyle, "yüce" bir kavramdan söz edildiği hissine kapılabiliyor.

Kapitalizmin bugüne kadar yapılmış en yetkin iktisadi çözümlemesini içeren *Kapital*, alt başlığına göre, "siyasal iktisadın eleştirisi"ydi.

Marksistler tarafından bile çok az okunduğundan, *Kapital*'in içeriği hakkında en ilgisiz ve en anlamsız tezler ileri sürülebiliyor. Diğer taraftan, akademi dünyasında, *Kapital*'i teknik bir çalışma olarak ele alıp, onun hakkında teknik/matematiksel tartışmalar yürüten iktisatçıların sayısı da az değil.

Oysa Marx'ın temel derdi, kapitalizmin gelişme dinamiklerini ve iç çelişkilerini çözümleyerek, bu düzenin yıkılmasının gerekliliğini ve kaçınılmazlığını ortaya koymaktı. Bir başka deyişle, *Kapital*, bir devrimcinin kapitalizm eleştirisiydi.

Kapitalizmin yeniden sorgulanmakta olduğu bugün, *Kapital*'de anlatılanlar, yani "bizim hikayemiz" üzerinde bir miktar daha ayrıntılı olarak durmakta yarar var...

Meta üretimi ve ücretli emek sömürüsü

Kapital, meta çözümlemesiyle başlar. Çünkü kapitalizm, meta üretimine dayanır ve onu yaygınlaştırır.

Meta, üreticisi tarafından, bizzat kullanılmak/tüketilmek için değil, başkalarına ait metalarla ya da parayla değiştirilmek için üretilen her tür ürün ve hizmetin ortak adıdır. Başkalarına satılmak için üretilen bir masa da bir metadır, bir otobüs ya da tren yolculuğu da, bir otelde ya da restoranda sunulan hizmetler de... (Hizmet sektörünün büyümesinin kapitalist üretim ilişkilerinde yapısal bir değişim anlamına geldiği iddiası, *Kapital*'i okumuş herkesin bileceği üzere, bir saçmalıktan ibarettir.)

Bir annenin çocuğu için ördüğü atkı, meta değildir. Buna karşın pazarda satılmak için örülen bir atkı, metadır. Bir müzik grubunun ücretsiz olarak indirilmek üzere İnternet'e koyduğu şarkı, meta değildir. Buna karşın para ödenerek indirilen bir şarkı, metadır. Microsoft'un geliştirdiği Windows işletim sistemleri birer metadır. Buna karşın ücretsiz olarak dağıtılan GNU/Linux işletim sistemleri birer meta değildir.

Her metanın bir *kullanım değeri* ve bir *değişim değeri* vardır.

Kullanım değeri, bir metanın işe yarar olmasını anlatır ve kişiden kişiye değişir. Örneğin bir şemsiyenin kullanım değeri, onun yağmura ya da güneş ışınlarına karşı koruma sağlamasından kaynaklanır. Yağışı bol bir yerde yaşayanlar için şemsiyenin kullanım değeri hayli yüksek olabilir. Buna karşın, uzun yıllar hapishanede kalacak biri için şemsiyenin hiçbir kullanım değeri bulunmayabilir.

Her tür servet (zenginlik), meta olsunlar ya da olmasınlar, kullanım değerlerine sahip olan varlıklardan oluşur.

Değişim değeri ise, bir metanın başka metalarla (ya da parayla) ne tür bir değişim ilişkisi içinde olduğunu gösterir. Örneğin, bir şemsiye, 5 kilogram elma ya da 10 lira ediyor olabilir. Bu durumda bir şemsiyenin değişim değeri, 5 kilogram elma ya da 10 liradır.

Kapitalizm öncesi dönemlerde, egemen sınıfların temel amacı, kullanım değerleri (lüks konutlar ve mobilyalar, en kaliteli giyecek, yiyecek ve içecekler, pahalı takılar vb.) elde etmekti. Kapitalizm döneminde ise, değişim değerleri elde etmek ve bunları büyütmek başlı başına bir amaç haline gelmiştir. Kapitalistler, kendilerinin, ailelerinin ve torunlarının ihtiyaç duyacağı kullanım değerlerini biriktirmekle yetin-

mez; ellerindeki değişim değerleri toplamı ne kadar büyürse büyüsün, temel amaçları, onu daha da fazla büyütmek olarak kalır. Bu nedenle, kapitalizm, geçmiş toplum biçimleriyle karşılaştırıldığında, çok daha büyük bir üretim açlığı yaratır.

Bir metanın değişim değeri, onun üretilmesi için gerekli olan emek miktarıyla ya da emek miktarının ölçüsü olan çalışma süresiyle ("emek zamanla" ya da "emek zamanıyla") belirlenir. Eğer 1 şemsiye 10 saatlik çalışmayla ve 1 kilogram elma 2 saatlik çalışmayla elde ediliyorsa, 1 şemsiye, 5 kilogram elma edecektir.

Para da (buradaki tartışmanın sınırları içinde yalnızca) bir metadır ve onun değeri de, üretilmesi için gerekli olan emek miktarıyla, yani çalışma süresiyle belirlenir. Burada, altın, gümüş gibi paralardan söz ediyoruz. Altının bir değere sahip olmasını sağlayan, "az bulunur" olması değil, onun elde edilmesi (topraktan çıkarılması, işlenerek külçe ya da sikke altın haline getirilmesi) için emek harcamanın zorunlu olmasıdır. Başlangıçta altın rezervlerine dayalı olarak dolaşıma sokulan kağıt paraların (banknotların) değer taşıyıcısı kabul edilmeleri ise, onlarla belirli miktarlarda değişim değeri satın almanın mümkün olmasından kaynaklanır. (Bu niteliklerini yitirdiklerinde, örneğin tedavülden kaldırıldıklarında, antika eşya olarak değerleri dışında hiçbir değerleri kalmaz.)

Eğer 1 lira (tesadüfen) 1 saatlik bir çalışma süresini temsil ediyorsa, 1 şemsiyenin lira cinsinden değeri 10 lira, 1 kilogram elmanın lira cinsinden değeri ise 2 lira olacaktır.

Bir şemsiye üreticisi, gerçekte 10 saatte ürettiği bir şemsiyeyi üretmek için 20 saat harcadığını iddia edip, onun karşılığında 20 lira isterse ne olur?

Eğer başkalarını ikna edebilirse, 10 saat çalıştığında, başkalarının 20 saat boyunca çalışarak ürettikleri metaları elde etmeyi de başarmış olur! Yani, başkalarının emeklerinin ürünlerine, bunların karşılıklarını ödemeden sahip olur.

Ama herkesin mümkün olduğunca az çalışıp mümkün olduğunca çok kazanmak istediği bir toplumda, birileri, eninde sonunda, şemsiye üreticiliğinin çok "verimli" bir uğraş olduğunu keşfedecektir. 10 saat çalışıp 10 liralık elma elde etmek yerine, 10 saat çalışıp 20 liralık şemsiye üretmek çok daha akıllıcadır. Dolayısıyla, şemsiye üretmenin çok daha avantajlı olduğunu gören elma üreticileri, masa üreticileri vb., şemsiye üretmeye başlayacaktır. Ama bu durumda, şemsiye üretimi, büyük olasılıkla, diğer insanların 20 liradan satın almak isteyecekleri şemsiye sayısının üzerine çıkacaktır. Şemsiye üreticileri kaçınılmaz olarak rekabete girecek ve şemsiyenin değişim değeri düşecektir. Nereye kadar? Belki de, aşırı üretim nedeniyle, 5-6 liraya kadar... Bu noktadan sonra, şemsiye üretmek avantajlı olmaktan çıkacak, az çalışıp çok kazanmak isteyenler şemsiye üreticiliğini bırakmaya başlayacaktır.

Dolayısıyla, bir metanın değişim değeri, onu üreten belirli bir bireyin harcadığı (ya da harcadığını iddia ettiği) emek miktarıyla değil, o metanın üretilmesi için "toplumsal olarak" gerekli olan emek miktarıyla belirlenir.

Aslında, bu söylenenler, meta üretiminin yaygınlaştığı toplumlar için geçerlidir. Kendi geçim araçlarını kendileri üreten topluluklar ya da aileler için, meta değişimi, ikincil önem taşır. Ellerindeki "fazla" ürünlerden bazılarını başkalarının elindeki "fazla" ürünlerle değiştirirken, çalışma süresi hesabı yapmaları ne mümkündür ne de çok gerekli...

Diğer yandan, geçmişte, özellikle tarım dışı üretimde, çoğu ürün, onun üreticisiyle özdeşleştirilen bazı özelliklere sahip olurdu. Örneğin, Ahmet Usta'nın masalarından, Mehmet Usta'nın bıçaklarından, Hatice Hanım'ın ördüğü kazaklardan vb. söz edilirdi. "Bir masa, ortalama olarak şu kadar saatte üretilir" diyebilmek için, masa üretiminin standartlaşması ve çok sayıda üretici tarafından aynı anda yapılması gerekir. Çok sayıda işçi aynı fabrikanın çatısı altında çalışmaya başlamadan, "şu kadar işçi şu kadar masayı ortalama olarak şu kadar saatte üretir" demek de mümkün değildir.

Dolayısıyla, emek-değer teorisi, yani bir metanın değişim değerinin onun üretilmesi için toplumsal olarak gerekli olan emek miktarıyla belirlendiği teorisi, ancak kapitalizmin gelişimi sayesinde ortaya çıkabilmiştir.

İşçinin emeği de standart değildir aslında. Eğitimli işçi ile eğitimsiz işçi, deneyimli işçi ile deneyimsiz işçi, aynı süreler içinde, farklı miktarlarda meta üretecektir. Ama buradaki tartışma açısından, nitelikli (vasıflı) emeğin yoğunlaştırılmış yalın emek olarak ele alınabileceğini bilmek yeterli.

Makineler, değişim değeri üretir mi?

Hayır!

Makineler, teknoloji ya da bilgi, değişim değeri üretmez. Bunlar, ürünlerin değerlerine, yalnızca, kendi üretimleri için gerekli olan toplumsal emek miktarında katkıda bulunur.

Bir "şemsiye üretme makinesi"nin icat edildiğini varsayalım.

Diyelim ki, şemsiye üreticisi, artık, 10 saatte 1 şemsiye yerine 1 saatte 1 şemsiye üretebiliyor olsun.

Şemsiyenin değişim değeri ne olacaktır?

Eğer şemsiye üreticisi yeterince "akıllıca" davranırsa, başlangıçta, yine 10 lira olacaktır. Örneğin, "şemsiye üretme makinesi"nin varlığını tümüyle gizli tutmayı başarabilirse, yaşamı boyunca 1 şemsiyeyi 10 liradan satabilir ve böylece başkalarından az çalışarak onlardan çok kazanabilir. Diğer yandan, makinenin varlığını gizli tutamasa bile, onun kullanımını kendi tekelinde tutabilirse, aynı sonuca ulaşabilir. "Bu makineyi ben geliştirdim, patentini de aldım, benden başka kullanan herkes suç işlemiş olur" diyerek başkalarının söz konusu makineyi kullanmasını engelleyebilen bir şemsiye üreticisi de, az çalışarak çok kazanabilecektir.

Dolayısıyla, makine ilk ortaya çıktığında, başkalarının emeklerinin ürünlerine, bunların karşılıklarını ödemeden sahip olma fırsatını yaratır.

Ama zaman içinde, şemsiye üreten herkes, "şemsiye üretme makinesi"ni kullanmaya başlayacaktır. "Şemsiye üretme makinesi", şemsiye üretiminin ayrılmaz bir parçası haline gelecektir.

Peki o zaman, bir şemsiyenin değişim değeri ne olacaktır?

1 saatte 1 şemsiye üretildiğine göre, 1 lira mı?

Hayır!

"Şemsiye üretme makinesi"ni üretmek için de emek harcanır.

Diyelim ki, 1 "şemsiye üretme makinesi", toplam olarak 100 saatlik bir çalışmanın ürünü olsun. Bir makineyle de, ortalama ömrü içinde, 1000 tane şemsiye üretilebiliyorsa, üretilen her bir şemsiyenin değişim değerinde, $^{100}/_{1000}$ = 0,10 liralık "şemsiye üretme makinesi" payı olacaktır. Yani, 1 şemsiyenin değişim değeri, 1 lira yerine 1,10 lira olacaktır.

Özetle, makine, değişim değeri üretmez. Ürünün değerine yalnızca kendi değerini aktarır...

Sermayenin ortaya çıkması için, meta değişimine, yani metaların şu ya da bu pazarda el değiştirmesine, bir başka deyişle meta dolaşımına ihtiyaç vardır.

Ama tek başına meta dolaşımı, sermayenin ortaya çıkışını açıklamaya yetmez.

Buraya kadar, metaların değerleri üzerinden el değiştirdiklerini kabul ettik. Eğer gerçekten böyleyse, metaları birbirleriyle değiştirme yoluyla zenginleşmek mümkün olmayacaktır. 1 şemsiye satıp 10 lira alan bir kişi, bu 10 lirayla 5 kilogram elma satın alabilir ve sonra bu elmaları 10 lira karşılığında satabilir ve eline geçen parayla yine 1 şemsiye satın alabilir. Ama bütün bu işlemler, ona 1 kuruş bile kazandırmaz.

Sermayenin genel formülü ise şu şekildedir:

P M P′

Burada P paranın, M metanın kısaltması. P′ ise, başlangıçtaki P'nin değiştiğini anlatıyor.

Bir başka deyişle, sermaye sahibinin ihtiyaç duyduğu şey, başlangıçta 10 lirası varsa, sürecin sonunda bu paranın örneğin 11 liraya çıkmasıdır.

Bunun gerçekleşebilmesi için, tüketilmesi değer üreten bir özel metaya ihtiyaç vardır.

Bu özel meta, emek gücüdür.

İşçi, kapitaliste, emeğini değil emek gücünü satar.

Kapitalist, günde 8 saat çalıştırdığı bir işçiye, 8 saatlik emeğinin karşılığını ödemez. Böyle yapacak olsaydı, kapitalistin elinde hiçbir fazlalık kalmazdı. O zaman da işçiyi çalıştırmanın anlamsız olduğuna karar verirdi.

İşçi, kapitalistten, emeğinin karşılığını değil, "belirli bir süre boyunca çalışma potansiyeli"nin karşılığını, yani emek gücünün değerini alır. Bu da, yukarıdaki örnekler üzerinden devam edecek olursak, 8 saatlik bir çalışma karşılığında 8 lira yerine örneğin 3, 4 ya da 5 lira alacağı anlamına gelir.

İşçinin emeğinin geri kalanı, kapitalistin "artık değer"ini oluşturur.

Yani, sermayenin 10 liradan 11 liraya çıkmasını sağlayan, işçilerin karşılıkları ödenmemiş olan emekleridir. İşçi, 8 saatlik çalışmasının bir bölümünde, kendi ücretinin karşılığını üretir. Geri kalan süre boyunca, sadece sermayenin büyümesi için çalışır.

Yine yukarıdaki örneklerden hareketle, emek gücünün değişim değerinin, yani ücretin, 0 (sıfır) liradan büyük, 8 liradan küçük olmak zorunda olduğu söylenebilir.

Sıfır liradan büyük olmak zorundadır, çünkü hiçbir emekçi, para almadan çalışmak istemeyecektir. Peki, sermaye sahipleri açısından bakıldığında, sıfır liradan yüksek bir ücret ödemenin "kârlı" bir yanı olabilir mi?

Çok yaygın bir yanlış kanıya göre, kapitalistler, işçilerinin ücretlerini belirlerken, mallarını onlara satarak zenginleşme kaygısını da gözetirler. Yani, ücretlerin bir kısmı, işçilere, kapitalistlerden meta satın alarak onları zenginleştirmeleri için verilir.

Ama bu düşüncenin gerçeklerle hiçbir ilgisi yoktur.

Sıfır lirayla çalıştıracak işçiler bulan bir kapitalist düşünelim. İşçilerine sıfır lira yerine 1 lira vererek, bu sayede daha fazla zenginleşmesi mümkün olabilir mi?

Diyelim ki, ucuz diş fırçası üreten bir kapitalist söz konusu. 100 işçisine "fazladan" 1'er lira vererek, bu sayede ucuz diş fırçası satışlarını artırma hesabını yapıyor olsun.

Bu pek zekice hamle sayesinde, kapitalistin cebinden 100 lira çıkacak ve işçilerin ceplerine toplam olarak 100 lira girecektir. Ardından, kapitalist, işçilerin bu 100 lirayla, kendi diş fırçalarını satın almalarını umacaktır.

Ama işçiler, diş fırçası alıp ağız sağlıklarını korumak yerine, ekmek alıp karınlarını doyurmayı düşünebilecek kadar dar görüşlü kişilerdir!

Diyelim ki işçilere ağız sağlığı bilinci kazandırıldı ve gerçekten de ellerine geçen 1'er lirayla diş fırçası almaya karar verdiler... Ama bu sefer de, hainlik edip, başka bir kapitalistin ürettiği diş fırçalarını satın alabilirler!

Diyelim ki kapitalistimiz dil döktü, vaatlerde bulundu ve işçilerinin kendisinden 100 liralık diş fırçası almasını sağladı. Böylece zenginleşmiş oldu mu?

Ne gezer! Yalnızca, başlangıçta kendi cebinde olan 100 liranın yine cebine dönmesini sağlamış oldu... Bir kuruş kazanç elde edemedi... Üstüne üstlük, işçilere 100 liralık diş fırçası vermiş oldu.

100 liralık diş fırçalarını elden çıkarmak için işçilere para vereceğine, o diş fırçalarını çöpe atsaydı, çok daha akıllıca davranmış olurdu!

Emek gücünün değeri, onun yeniden üretilmesi için gereken emek miktarıyla belirlenir. İşçinin ertesi gün de işbaşı yapabilmesi için, bir şeyler yemesi, bir şeyler içmesi, yıpranan giysilerini yenileyebilmesi, bir yerlerde barınabilmesi vb. gerekir. Burjuvazinin bütünü açısından bakıldığında, mevcut işçilerin ertesi gün işbaşı yapabilmesi de yetmez. Gelecekte

de işçi bulabilmek için, işçilerin yeni işçiler üretmesi, yani aile kurması ve çocuk sahibi olması (kimilerine göre en az üç tane) gerekir. Dolayısıyla, işçinin aldığı ücret, kendisini ve ailesini geçindirmek için zorunlu olan metaları satın almasına yetecek miktarda olmalıdır.

Peki, işçinin tüketmek zorunda olduğu metalar hangileridir?

Bu metalar tarihsel olarak ve ülkeden ülkeye sürekli değişir.

Kapitalistlere göre, işçiler, daha şimdiden lüks içinde yaşamaktadır. 100 yıl öncesinin hiçbir işçi ailesinin hayal bile edemeyeceği pek çok metaları bulunmaktadır. Öyle ya, bir insanın yaşaması için çamaşır makinesi, elektrikli süpürge vb. neden şart olsun?

Buna karşın işçiler, ihtiyaçlarını alabildiğine abartma eğilimindedir. Onlara kalsa, tatil yapmak bile bir ihtiyaçtır!

İşçilerin zorunlu tüketimlerinin düzeyi, işçiler ile kapitalistler arasındaki mücadeleyle belirlenir. Burada, eşit haklara sahip iki taraf vardır. İşçiler, ücretleri beğenmediklerinde çalışmama hakkına sahiptir. Kapitalistlerse, ücretleri beğenmediklerinde, işçi çalıştırmama hakkına sahiptir. Ve eşit hakların söz konusu olduğu bu mücadelede, son sözü kuvvet söyler! Hangi taraf daha örgütlüyse, kendi çıkarlarını karşı tarafa kabul ettirmek konusunda daha etkili araçlara sahipse, varılacak "uzlaşma noktası", onun idealine daha yakın olacaktır.

İşçiler ile kapitalistler arasında "ortak çıkar" bulma meraklıları, kapitalistlerin ekmek, peynir, ayakkabı, pantolon gibi zorunlu tüketim maddelerini satabilmek için, işçi ücretlerini yükseltmek ya da belirli bir düzeyin altına düşürmemek zorunda olduklarını da iddia eder.

Oysa sermaye açısından, üretilen metaların somut olarak hangi ihtiyaçları gidermeye yönelik olduğu hiçbir önem taşımaz. Eğer işçileri hiç ücret ödemeden çalıştırmak mümkün olsaydı, zorunlu tüketim maddelerinin üretimi kapitalistlerin ihtiyaç duyacağı düzeye kadar düşer ve bunların dışında da yalnızca lüks metalar üretilirdi. Sermaye, ekmek, peynir, ayakkabı, pantolon vb. üretmek zorunda değildir. Bunları alacak kimse yoksa, lüks parfümler, lüks otomobiller, helikopterler, uzay turları vb. üretilir, olur biter. Kapitalizmin insanlığın çoğunluğunun çıkarlarıyla bağdaşmayan bir üretim biçimi olmasının başlıca nedenlerinden biri de budur zaten. Sermaye, toplumsal ihtiyaçları gidermek için değil, yalnızca kendisini büyütmek için vardır. Aynı nedenle, insanların büyük bir bölümünü işsiz bırakırken, geri kalanların büyük çoğunluğuna, toplumsal çıkarlara katkısı bulunmayan işler yaptırır.

Kuşkusuz, işçilere sıfır liranın üzerinde ücret ödendiği için, sermaye sahipleri, işçilerin ellerindeki paraları geri almak için ekmek, peynir vb. de üretir. Dahası, bu paraları mümkün olduğunca hızlı bir şekilde geri alabilmek için, tüketim ideolojisini de pompalamaya çalışırlar. Ama tüketim ideolojisini pompalamak için işçilere daha yüksek ücretler ödemezler; yalnızca, ödemek zorunda kaldıkları ücretleri geri almak için tüketim ideolojisini pompalarlar.

Kısacası, kapitalistlerin belirli dönemlerde işçilere görece daha yüksek ücretler ödemelerinin nedeni, bu yolla zenginleşmeleri değil, işçi sınıfının mücadelesidir.

Sömürü oranı ve teknolojik gelişme

Sermaye, *değişmeyen sermaye* ile *değişen sermaye*den oluşur.

Makineler, fabrika binaları, hammaddeler, ara ürünler, yardımcı malzemeler vb., sermayenin değişmeyen kısmını oluşturur. Sermayenin bu kısmı, ürünlere yalnızca kendi değerini aktarır. Yani, değişmeyen sermaye, sermayenin ek değer üretmeyen kısmıdır. Makinenin değer üretmediğini yukarıda belirtmiştik.

Değişen sermaye ise işçilere ödenen ücretlerden oluşur. Sermayenin bu kısmı "değişir", çünkü, örneğin günde 6 saatlik emeğinin karşılığı ücret olarak ödenen bir işçi günde 10 saat çalıştırıldığında, ona ayrılan sermayenin değerinde her gün 4 saatlik çalışmaya karşılık gelen bir artış gerçekleşir.

Belirli bir üretim dönemi içinde elde edilen metaların toplam değeri üç kısımdan oluşur: Değişmeyen sermaye (s), değişen sermaye (d) ve artık değer (a). Başlangıçta, yalnızca değişmeyen sermaye ve değişen sermaye vardır. Üretim gerçekleştirilip elde edilen metalar satıldığında, başlangıçtaki sermayeye artık değer eklenmiş olur.

Marx, *sömürü oranı*nı (ya da *artık değer oranı*nı) $^{a}/_{d}$ olarak kabul eder.

Yani, eğer günde 10 saat çalışan bir işçiye 6 saatlik çalışmasının karşılığı ödeniyorsa, sömürü oranı $^{4}/_{6} = 0,66$ ya da yüzde 66 olacaktır. Eğer kapitalist işçiye yalnızca 4 saatlik çalışmasının karşılığını verirse, sömürü oranı bu kez $^{6}/_{4} = 1,5$ ya da yüzde 150 olacaktır.

Artık değer oranı iki farklı şekilde artırılabilir.

Birincisi, işçiye daha düşük ücret vererek ya da aynı ücretle onu daha uzun süreler boyunca ve/veya daha yoğun olarak çalıştırarak... İşçinin yaşam koşullarının kötüleşmesini getiren bu artık değer artışı, *mutlak artık değer artışı*dır.

Artık değeri artırmanın ikinci yolu, kapitalizme özgüdür. *Göreli artık değer artışı*nda, işçi eskiden olduğu kadar çalışır ve yaşam standartlarında herhangi bir gerileme olmaz. Ama satın aldığı metaların ucuzlamasından yararlanarak, ücreti azaltılır. (Çoğu zaman, ücretlerin açıkça düşürülmesi yerine, enflasyon oranında ücret zammı yapmama yoluna gidilir.) İşçinin satın aldığı metaların ucuzlamasını sağlayan, bunları üreten sektörlerdeki emek üretkenliği artışlarıdır. İşçi sınıfının yeniden üretimi için gerekli olan metaları üreten sektörlerde emek üretkenliği artıp bu metalar ucuzladığında, işçilerin satın alabildiği metaların niceliğinde bir azalma olmadan, ücretler azaltılabilir. Böylece, işçiler yine eskisi gibi yaşar ve çalışır, ama ücretleri azaltılmış ve artık değer oranı (sömürü oranı) artırılmış olur.

Emek üretkenliğindeki her artış, göreli artık değer artışına yol açmaz. Örneğin, lüks tüketim maddelerinin ucuzlaması, işçilerin ücretleri üzerinde herhangi bir etkide bulunmaz.

Kapitalizm, emek üretkenliğini, yani belirli bir miktarda emek harcayarak üretilen metaların niceliğini sürekli olarak artırma yoluyla, sömürü oranlarının da yükselmesini sağlar.

Emek üretkenliğindeki artış, aynı zamanda, daha az sayıda işçiyle daha çok metanın üretilebilmesi anlamına gelir. Dolayısıyla, emek üretkenliği artarken çalıştırılan işçi sayısının aynı kalabilmesi için bile, üretimin ölçeğinin daha hızlı

büyümesi, yani sermaye yatırımlarının artması gerekir. Bu gerçekleşmediğinde işsizlik artacak, yani yedek sanayi ordusu büyüyecek ve işçi ücretlerini düşürmek daha da kolaylaşacaktır.

İşçilerin yerini makinelerin almasının sonucu olan işsizlik, *Kapital*'de üzerinde bolca durulan konulardan biridir. Bu olgudan hareketle işçi sınıfının ortadan kalkmakta olduğunu ve Marksizmin geçersizleştiği iddia etmek için, hem Marksizm hem de gerçek dünya hakkında epeyce bilgisiz ya da yalancı olmak gerekir.

Makinelerin işsizlik üretmesi, kapitalizme özgüdür. Aynı makineler, planlı bir ekonomide, çalışma sürelerinin kısaltılmasını da sağlayabilir! Üretim faaliyetlerine herkesin katıldığı bir düzende, tüm insanların ihtiyaçlarını giderecek miktarda geçim aracı üretmek için çalışılması gereken süre, bugün olağan sayılan çalışma sürelerine göre çok daha kısa olacaktır.

Kapitalizm koşulları altında ise, makineleşme, işsizlerin sayısını artırırken, işçi sınıfını küçültmek yerine büyütür ve bu sayede daha uzun çalışma sürelerinin kabul ettirilmesini kolaylaştırır. Çünkü, makineleşme, küçük üreticilerin iflas etmesine ve yaşayabilmek için ellerinde emek güçlerinden başka hiçbir şeyin kalmamasına yol açar.

İşsizler, çalışma umutlarını tümüyle yitirip lumpen proletaryanın, yani düşkünlerin saflarına katılanlar hariç olmak üzere, işçi sınıfının bir parçasını oluşturur. "İşçi", bir fabrikada fiilen çalışmakta olan kişi değil, yaşayabilmek için emek gücünü satmak zorunda olan kişidir. Ve daha yakından bakıldığında, işsizlerin büyük çoğunluğunun, yaşamları boyunca işsiz kalan kişilerden değil, kısa ya da uzun süre-

li olarak belirli işlerde çalışıp yeniden işsiz kalan kişilerden oluştuğu görülür.

Ya teknolojik gelişmeler sayesinde ortaya çıkan ve daha yüksek ücretler sağlayan meslekler?

Kimileri de, teknolojik gelişmenin en önemli sonucunun, yüksek ücretli kesimler yaratması olduğunu iddia ediyor.

Gerçekten de, yeni teknolojiler, ilk ortaya çıktıkları dönemlerde, işçi sınıfı içinde ayrıcalıklı kesimler yaratabilir. Ama bu kesimlerin ortaya çıkışıyla birlikte, ayrıcalıklarını ortadan kaldırma mücadelesi de başlar!

Örneğin, bilgisayarların yaygınlaşmaya yeni başladığı dönemde, bilgisayar kullanabilmek bile, bir insanı "nitelikli" kılıyordu. Tek işleri "veri girmek" olan kişilere görece yüksek ücretler ödeniyordu. Hele bilgisayar programcıları için hayat müthiş fırsatlarla doluydu.

Ama ücretler ne kadar yüksek olursa, sermaye açısından bakıldığında, bunları düşürmenin getirisi de o kadar büyük olur. Eğitim kurumları devreye girer, bunların yetersiz kaldığı yerlerde şirketlerin kendileri eğitim vermeye başlar ve ücretlerin yükselmesine yol açan niteliklere sahip işçilerin sayısı hızla ihtiyacın çok üzerine çıkarılır.

Sonuç ortada: Bugün, tek niteliği bilgisayar kullanabilmek olan bir kişinin iş bulması neredeyse olanaksız. Bilgisayar programcılığı ise yüksek ücret garantili bir meslek olmaktan da, iş garantili bir meslek olmaktan da çoktan çıktı.

Bu arada, kapitalistler, makine hayranı değildir. Maliyetlerin daha düşük olacağı durumlarda, insan sağlığını ve yaşamını da hiçe sayarak, makine yerine işçi çalıştırmayı tercih ederler. Örneğin, sigortasız olarak ve resmi asgari ücretten düşük ücretlerle çalıştırdıkları işçilere kot kumlama

işi yaptırıp, bir iki yıl içinde öldürücü silikozis hastalığına yakalanmalarına neden olurlar. Daha ucuza geldikleri için çocukları işçi olarak çalıştırır ya da bunun bilinmesini istemiyorlarsa, çocuk işçi çalıştıran şirketlere iş yaptırırlar. Eğer makinelere yaptırılabilecek olan pek çok iş hâlâ işçilere yaptırılıyorsa, bunun en önemli nedeni, en yıpratıcı işleri en düşük ücretlerle yapmayı kabul etmekten başka çaresi bulunmayan milyarlarca insanın varlığıdır.

Sermaye nasıl büyür?

Bir insan nasıl sermaye sahibi olur? Bir iddiaya göre, çok çalışıp para biriktirerek...

İlk sermayedarlar arasında, emek harcayarak sermaye sahibi olanların oranı gerçekten de biraz daha yüksekti. Kapitalizmin ilk dönemlerinde, burjuva iktisatçıları, değeri yaratan şeyin emek olduğunu biraz da bu sayede savunabiliyordu. Dahası, feodal sınıfların üyelerini, üretimle hiçbir ilgileri bulunmayan "asalak" insanlar oldukları için suçlayabiliyorlardı!

Ama belirli bir sermayedarın ilk sermayesi onun bireysel emeğinin ürünü olsa bile, sermaye, çok kısa bir süre içinde, karşılığı ödenmemiş emeğe dönüşür.

Marx, bunu gösterirken, öncelikle "basit yeniden üretim" adını verdiği bir soyut durumdan söz eder. Basit yeniden üretimde, sermaye sahibi, belirli bir üretim döneminin sonunda elde ettiği artık değerin tümünü kişisel tüketimi için kullanır. Diyelim ki, sermaye sahibimizin 100 liralık bir başlangıç sermayesi olsun. Bununla üretim araçları, hammaddeler vb. satın alsın ve işçilere ücret ödesin. Bir yıl içinde de, 120 lira-

lık meta üretsin. Yani, 20 liralık artık değer elde etsin. Eğer "basit yeniden üretim"le yetinecekse, 120 liralık metalarının satışından elde ettiği 120 liranın 100 lirasını yine sermaye olarak kullanacak, 20 lirasını da kişisel tüketimine ayıracaktır. Bu durumda, sermayesi değişmeden kalmış olacaktır.

Başlangıçtaki 100 liralık sermayesi, kendi emeğinin ürünüydü. Bir yılın sonunda, işçilerin karşılığı ödenmemiş 20 liralık emeklerinin ürününü cebine atmış oldu. Bir başka deyişle, artık, 100 liralık sermayesinin 80 liralık kısmı kendi emeğinin ürünü, 20 liralık kısmı ise işçilerin çalışmasının ürünüdür.

Beşinci yılın sonunda, yalnızca aynı ilişkilerin olduğu gibi korunması yoluyla, sermaye sahibinin elinde yine 100 liralık sermaye bulunacak, ama bunun tümü, işçilerin karşılıkları ödenmemiş emeklerinin ürünlerine dönüşmüş olacaktır.

Sermaye sahibimiz, elde ettiği artık değerin tümünü tüketmek yerine, bir bölümüyle sermayesini büyütürse ne olur? "Sermaye birikimi" gerçekleştirmiş olur...

Diyelim ki, birinci yılın sonunda elde ettiği 20 liranın 10 lirasını kendi tüketimine ayırsın, 10 lirasını da sermayesine eklesin.

Bu durumda, ikinci yılın başında, 110 liralık bir sermayesi olacaktır.

Aynı şekilde devam ederse, yani her yıl artık değerin 10 lirasını kişisel olarak tüketip geri kalanını yine sermaye olarak kullanırsa, on birinci yılın başında, 100 liralık tüketim gerçekleştirmiş, yani kendi çalışmasının ürünü olan birikimi tüketmiş olacaktır. Peki ya sermayesi? Artık tümüyle işçi-

lerin karşılığı ödenmemiş emeklerinin ürünlerinden oluşan sermayesi, 360 liraya yükselmiş olacaktır.

Sermaye, başlangıçta, bir kişinin kendi emeğinin ürünü olarak görünüyordu. Ama 10 yıl içinde, bu süre boyunca hiç çalışmamış ve geçmişteki çalışmalarının ürünlerini tüketmiş olmasına karşın, sermayesini 3,6 katına çıkarmış bir sermaye sahibi ile karşı karşıyayız!

Dahası var... Sermaye birikimi gerçekleştiren kapitalistimiz, bu sayede daha gelişkin makinelere yatırım yapabilir, kâr oranlarını geçici olarak daha da yükseltebilir ve bulunduğu sektördeki küçük üreticilerin iflasına yol açabilir. Dolayısıyla, aynı süre içinde, sermayesini çok daha fazla büyütmesi de olasıdır.

İşçiler açısından bakıldığında, emek güçlerini kapitalistlere satmaları, başlangıçta, bir "tercih" gibi görünebiliyordu. Kendi başlarına üretim yapmak gibi "riskli" bir işe girişmek yerine, her ay tıkır tıkır ücret almayı tercih etmiş oluyorlardı. Ama sermaye birikimi sayesinde pahalı teknolojileri kullanabilir hale gelen kapitalistler, faaliyet gösterdikleri sektörlerde bireysel çalışma yoluyla üretimde bulunup kazanç elde etmeyi olanaksız kılar. Örneğin, ayakkabı üretiminin fabrikalarda gerçekleştirilmeye başladığı bir dönemde, kendi başına çalışan bir ayakkabı üreticisinin, kendisini geçindirebilecek fiyatlarla ayakkabı satması mümkün olmaktan çıkar. Sermaye birikimi, emeği, sermaye olmadan iş göremez hale getirir.

Sermaye birikimi, sermayenin *yoğunlaşma* ve *merkezileşme* eğilimlerini güçlendirerek, yalnızca küçük üreticileri değil, yeterince büyük olmayan kapitalistleri de iflasa sürükler. Sermayenin yoğunlaşması, belirli bir sektörde

üretim yapabilmek için gerekli olan sermaye miktarının büyümesi anlamına gelir. Sermayenin merkezileşmesi ise, farklı sektörlerin sermayelerinin aynı sermaye sahibinin ya da sermaye grubunun elinde toplanmasıdır. Her iki eğilim de, üretim araçlarının giderek daha büyük bir bölümünün, giderek daha az sayıda sermaye tarafından kontrol edilmesine yol açar.

Bu süreç, sermaye sahipleri ile üretim süreci arasındaki bağın giderek zayıflamasını da getirir. Sermayelerin büyümesini sağlamak, ücretli yöneticilerin görevi olur. Sermaye sahipleri, tıpkı geçmişin feodal sınıf üyeleri gibi, her anlamıyla asalak unsurlara dönüşür.

Zenginlik ile çalışma arasındaki bağların ne ölçüde koptuğu, dünyanın en zenginleri listelerinden kolaylıkla anlaşılabilir. 2010 yılında, Türkiye'nin 38 tane dolar milyarderi bulunuyordu. 1 milyar dolar biriktirmek için, ayda 1000 dolar ücret alan 1000 işçinin yemeden içmeden çalışması gereken süre 83 yıl! Yine 2010 yılında, dünyanın en zengin kişisinin 74 milyar dolarlık, Türkiye'nin en zengin kişisinin 4 milyar dolarlık bir serveti bulunurken, dünyadaki 1210 dolar milyarderinin toplam serveti 4,5 trilyon dolar değerindeydi.[34] *

Kâr oranlarının azalması eğilimi

Kapitalizmin temel bunalım dinamiği, kâr oranlarının azalması eğilimidir.

Bu eğilim, değişmeyen sermayenin değişen sermayeye oranla, yani sermayenin üretim araçlarına (fabrikalar, ma-

* Bu arada, Türkiye'nin, dolar milyarderlerinin sayısı bakımından, İngiltere (33), Japonya (26), Fransa (14) gibi emperyalist ülkeleri geride bırakarak 6. sıraya yerleşmiş olması da dikkat çekiyor.

kineler, hammaddeler ve ara ürünler, teknolojik bilgi vb.) ayrılan kısmının işçi ücretlerine ayrılan kısmına oranla büyümesinin ürünüdür.

Bunu sayılarla göstermek daha açıklayıcı olabilir. Diyelim ki, belirli bir anda belirli bir metayı üretmekte olan tek bir şirket bulunsun:

$$\text{I. } 100_s + 100_d + 100_a = 300$$

$$\text{Kâr oranı} = \left(\frac{a}{s+d}\right) \times 100 = \left(\frac{100}{200}\right) \times 100 = \%\ 50$$

Yani, bu şirketin 200 liralık sermayesinin 100 lirası değişmeyen sermaye, 100 lirası da değişen sermayedir. Şirket, 100 liralık bir artık değer elde etmektedir. Sonuç, 300 liralık meta üretimidir.

Buradaki sömürü oranı yüzde 100'dür ($^a/_d$ x 100).

Aynı metayı daha ileri bir teknolojiyle üreten bir şirket ortaya çıktığında ne olur? Örneğin, şu tür bir tabloyla karşılaşabiliriz:

$$\text{II. } 200_s + 100_d + 100_a = 400$$

$$\text{Kâr oranı} = \left(\frac{a}{s+d}\right) \times 100 = \left(\frac{100}{300}\right) \times 100 = \%\ 33$$

Burada, sömürü oranının değişmeyeceğini varsaydık.

Görüldüğü üzere, teknolojinin gelişmesi (makinelere, teknolojik bilgiye vb. daha fazla yatırım yapılması) nedeniyle, kâr oranı gerilemiştir.

İyi ama, böyle olacaksa, tek amaçları kâr olan sermaye sahipleri teknolojiyi neden geliştirsin?

Çünkü, ikinci şirketin ürettiği metaların çalışma süresine göre belirlenen değişim değerleri 400 lira olsa bile, fiyatları farklı olacaktır!

Diyelim ki, birinci şirket, belirli bir üretim döneminde, değişim değerleri toplamı 300 lira olan 20 adet şemsiye üretiyordu. Bu durumda, bir şemsiyenin değişim değeri 15 lira olacaktır. Piyasada da, bir şemsiyenin 15 liradan satıldığını, yani şemsiyenin fiyatının da 15 lira olduğunu kabul edelim.

Daha gelişkin teknoloji kullanan ikinci şirket, daha fazla şemsiye üretecektir. Diyelim ki, bu şirket, aynı üretim dönemi içinde, 38 adet şemsiye üretebilsin. Bu durumda, ikinci şirketin ürettiği şemsiyelerin bir tanesinin değişim değeri yaklaşık 10,5 lira olacaktır.

Ama ikinci şirket üretim yapmaya başladığında, şemsiye fiyatı 15 liradır. Dolayısıyla, bu şirket, ürettiği şemsiyeleri, 10,5 liralık değişim değeri yerine, 15 liralık fiyat üzerinden satabilir.

Bunu yapması ve ürettiği tüm şemsiyeleri satabilmesi durumunda kâr oranı ne olur?

$$\text{Toplam satış geliri} = 38 \times 15 = 570$$

$$\text{Kâr} = 570 - 300 = 270$$

$$\text{Kâr oranı} = {}^{270}/_{300} \times 100 = \%\ 90$$

Görüldüğü üzere, gelişkin teknoloji kullanan şirket, mevcut fiyat sayesinde, kendi ürettiği metaları, bu metaların değişim değerlerinden daha yüksek bir fiyatla satabilir ve bunu başardığında da, geri teknoloji kullanan şirkete göre çok daha yüksek kâr oranlarına ulaşabilir.

Ama, kâr oranları bu şekilde yükseldiğinde, hem diğer şemsiye üreticileri, hem de başka sektörlerdeki kapitalistler, yüzde 90'lık kâr oranına göz dikecektir. Onların da gelişkin teknolojiyle şemsiye üretimine yönelmeleri durumunda, şemsiye fiyatı düşmeye başlayacaktır. "Şemsiye üretme makinesi"nin ortaya çıkması durumunda nelerin olacağını daha önce de tartışmıştık. Rekabet sonucunda, şemsiye sektöründeki kâr oranı zaman içinde yüzde 33'e, hatta belki de sektöre çok fazla sermayenin girmesi nedeniyle geçici olarak bu oranın da altına düşecektir. Sonrasında belki iflaslar yaşanacak ve uzun dönemde II. şirketin teknolojisi, şemsiye üreticilerinin standart teknolojisi haline gelecektir. Bu arada, kâr oranı yüzde 50'den yüzde 33'e gerilemiş olacaktır.

Bir başka deyişle, yeni teknolojiler, ilk ortaya çıktıklarında onları kullananlara daha yüksek kâr oranları sağlasa da, uzun dönemde, kâr oranlarının gerilemesine yol açar.

Marx, "kâr oranlarının azalması yasası"ndan değil, "kâr oranlarının azalması eğilimi yasası"ndan söz eder.. Çünkü, kapitalizmin diğer pek çok yasası gibi bu yasa da, her dönemde ve her yerde mutlak bir geçerliliğe sahip değildir. Karşıt eğilimlerin varlığı nedeniyle, belirli dönemlerde ve belirli yerlerde, kâr oranları düşmek yerine yükselebilir ya da aynı kalabilir.

Örneğin, kapitalistler, kâr oranlarının düşmesine engel olmak için, sömürü oranlarını yükseltebilir!

Yukarıda, sömürü oranının sabit kalacağını varsaymıştık.

Oysa, burada tartıştığımız türden bir örnekte, eğer sömürü oranı yeterince yükseltilebilirse, kâr oranındaki düşme

eğiliminin önüne geçilebilir ve hatta kâr oranı artırılabilir.* Ama daha uzun dönemde, değişmeyen sermayenin oranı belirli bir düzeyin üzerine çıktığında, sömürü oranı yüzde sonsuza ulaşsa bile, kâr oranlarının düşmesi eğiliminin önüne geçilemeyecektir.**

Kısacası, kapitalistler, kâr oranlarının düşmesi eğilimine karşı mücadele edebilir, ama bu eğilimin ortadan kalkmasını sağlayacak önlemler geliştiremezler... Çünkü, zaman içinde, değişmeyen sermayenin değişen sermayeye oranı (sermayenin organik bileşimi) yükselir.

Bunun sonucu, kapitalizmin bunalımlarıdır.

Bunalımlar, aynı zamanda, kâr oranlarının yeniden yükselmeye başlamasını sağlayabilir. Çünkü, bunalım dönemlerinde, değişmeyen sermayelerin değeri düşer.

Daha somut olarak ifade etmek gerekirse, bunalım dönemlerinde, kapitalistlerin ellerindeki üretim araçları, özellikle de makineler, değer yitirir. Dolayısıyla, izleyen dönemde, değer yitirmiş olan aynı makineler, daha yüksek kâr oranları sağlayabilir.

Ama bu söylenen, kapitalistlerin varlıklarının değer yitirmesinden başka bir şey değildir.

1 milyon liralık bir fabrikası olan bir kapitalist, kâr oranını yükseltmek için, elindeki fabrikanın değerinin 500 bin liraya düşmesini ister mi? Kâr oranı ne olacaksa olsun, elindeki servetin yarısını yitirmiş olacağından, buna karşı sonuna kadar direnmeye çalışır... Devletle bağlantılarını da kullanarak...

---

* II. $200_s + 60_d + 140_a = 400$
Kâr oranı = $(^a/_{s+d}) \times 100 = (^{140}/_{260}) \times 100 = \%\ 54$

** III. $1000_s + 0_d + 200_a = 1200$
Kâr oranı = $(^{200}/_{1000}) \times 100 = \%\ 20$

Finans sektörü ve "hayali sermaye" üretimi

Özellikle kâr oranlarının düştüğü dönemlerde, finans sektörünün en önemli ürünü olan "hayali sermaye"nin üretimi artar. Devlet, başta bankalar olmak üzere finans kuruluşları, menkul kıymet borsaları vb., hayali sermaye üretimine katkıda bulunur.

Hayali sermaye, birtakım kağıt parçalarından ve günümüzde daha çok birtakım elektronik kayıtlardan oluşur. Örneğin, devletin borçlanma senetleri, hayali sermaye üretmenin bir aracıdır. Devlet, bu senetler karşılığında aldığı paraları harcar. Buna karşın, söz konusu senetleri ellerinde bulunduranlar yoksullaşmış olmaz; çünkü bu senetler de para gibi el değiştirebilir ve bunlar teminat gösterilerek borç alınabilir. Böylece, devlete verilen ve devlet tarafından harcanan paraya eşit bir hayali sermaye yaratılmış olur. Kuşkusuz, borçlanma senetlerinin vadesi dolduğunda, devletin bunlar için ödeme yapması gerekecektir. Ama devlet, bunu yapmak için yeni borçlanma senetleri çıkarabilir ve giderek daha fazla borçlanabilir.

Kapitalizm taraftarlarının "devletin küçültülmesi"nden söz edip durmasına karşın, devlet borçlanması sermaye birikiminin en önemli araçlarından biridir. Dahası, kâr oranlarının düştüğü dönemlerde, kapitalist devletler, yüksek faizlerle borçlanarak sermaye sahiplerine kârlı yatırım olanakları sunarken, onlardan aldıkları vergileri azaltır. Alınan borçlar yine yüksek faizli yeni borçlarla kapatıldıkça devletin toplam borç yükü artar, iflas noktasına doğru ilerlenir. Ama "suçlu" bellidir: Devletin bütçe açığı vermesine yol açan sosyal harcamalardan yararlanan halk! Cezası da verilir: Sosyal harcamalar kısılır, dolaylı vergiler artırılır.

Sermaye sahipleri her şeyi devletten beklemez. Kendileri de hayali sermaye yaratır. Örneğin, hisse senetleri çıkarırlar. Bu senetler karşılığında aldıkları paraları harcarlar. Ama söz konusu senetler de piyasalarda para gibi el değiştirir. Dahası, yine sermaye sahiplerinin alışverişleri sayesinde, bunların fiyatları giderek yükselir. Bir fabrikanın üretim düzeyinde ve kârında herhangi bir değişiklik olmasa bile, o fabrikanın hisse senetlerinin fiyatları 5 katına, 10 katına, hatta 50 katına çıkabilir. Hisse senetlerinin fiyatlarının yükselmesi yoluyla yaratılan hayali sermaye birikimi, herkesin yararınadır. Borsalarda spekülasyon yapanlar, ucuza alıp pahalıya satarak kâr elde eder. Bunların alım gücünün artması sayesinde meta satışları da artar. Meta satışlarının artması, işçilerin de işine yarar; en azından bir süre daha işlerini korumuş olurlar. Dahası, borsalardaki hisse senetlerinin sürekli para kazandırması, medyanın da yardımıyla, halkın gündemine sokulur. Sonunda, "benim neyim eksik" diyen küçük tasarruf sahipleri, bankalardaki paralarını hisse senetlerine yatırır. Medya, az zamanda büyük paralar kazanan küçük tasarruf sahiplerinin haberlerini yapar. Ama halkın da hisse senetleri satın almaya başlaması, bunların fiyatlarının artık daha fazla yükselemeyeceği noktaya yaklaşıldığının bir habercisidir. Fiyatlarının artık daha fazla yükselemeyeceği düşüncesi güç kazandığında, hisse senetleri, "yatırım aracı" olma değerlerini yitirir. Sermaye sahipleri ellerindeki hisse senetlerini paraya çevirme telaşına düşer. Bunları en pahalı oldukları sırada satın almış olan küçük tasarruf sahipleri, fiyatlarının düşmeye başladığını gördüklerinde, bunun geçici bir düşüş olduğunu düşünüp beklemeye başlar. Hisse senedi fiyatları daha da düşünce, bunları satmaları durumunda ne kadar

zarar etmiş olacaklarını hesaplayıp, bir süre daha beklemeye karar verirler. Ama sonunda, biraz daha beklerlerse hiç para etmeyeceklerini düşünüp, en düşük fiyatlara razı olurlar. Halkın elindeki hisse senetlerini satmaya başlaması, bir sonraki yükselişin habercisidir...

Borsalar, birer kumarhanedir. Birtakım kağıt parçaları üzerinde spekülasyon yapan sermaye sahipleri, toplumsal üretime zerre kadar katkıda bulunmadan büyük paralar kazanır. Ama borsalar çöktüğünde, bunun cezasını, yalnızca hisse senetlerine yatırım yapmış olan küçük tasarruf sahipleri ve hisse senetlerini zamanında elden çıkarmayı başaramamış olan kumarbaz sermayedarlar değil, bütün halk çeker. Çünkü borsaların çöküşüyle birlikte hayali sermaye birikiminin bir bölümünün buharlaşması, buna dayanarak borçlanmış olanların borçlarını ödeyememesine, şirket iflaslarına, üretimin azalmasına, işten çıkarmalara yol açar. Yaşanan çöküşün boyutlarına bağlı olarak, finans sektörünün tümüyle yıkılmasına engel olması için, devlet yardımı talep edilir. Sözde, ekonomiye müdahale etmemesi savunulan devlet, bir kez daha sermaye sahiplerinin yardımına koşar.

Sermaye sahiplerinin spekülasyon için kullandıkları tek araç hisse senetleri değildir. Bazen gayrimenkul piyasalarında balonlar oluşur, bazen altın fiyatları zirve yapar, bazen bazı tarım ürünlerinin fiyatları üzerinde spekülasyon yapılır, bazen yepyeni isimli birtakım finansal yatırım araçları icat edilir... Bunların her biri, bir dönem boyunca hayali sermaye birikimine katkıda bulunduktan sonra, yeni çöküşlere konu olur.

Bu arada, giderek büyüyen finans sektörü, işçi sınıfının en parlak beyinlerini istihdam eder. Bu sektörde çalışanların

görevi, kumarbaz sermaye sahiplerine para kazandırmak ve halkı dolandırmanın yollarını bulmaktır. Toplumun yoksul kesimleri, bankaların en fazla kâr getiren müşterileri arasında yer alır, çünkü kredi kartları ve tüketici kredileri aracılığıyla en yüksek faizleri onlar öder! Haczedilecek malları bile kalmayanlar yüzünden uğranacak zararlarsa önceden hesaplanır ve haczedilecek malı olan yoksullardan peşin peşin tahsil edilir.

Planlı bir ekonomide, halkın birikimlerini korumak, parasal işlemlerin kayıtlarını tutmak ve ödeme araçlarının dolaşımını sağlamak için tek bir devlet bankasının varlığı yeterlidir. Bugünkü gibi durgunluk dönemlerinde daha da devasa boyutlara ulaşan finans sektörünün tüm geri kalan unsurlarının ortadan kaldırılması, toplumsal üretime en küçük bir zarar vermez. Aksine, çok büyük bir israf kapısının kapatılması ve bugün bu sektörde çalışan insanların topluma yararlı olacak işler yapmalarının mümkün kılınması anlamına gelir.

Diğer yandan, Marksizmin devlet borçlarıyla ilgili çözüm önerisi basit: Devletin iflasının ilan edilmesi!

Kapitalizmin bunalımları

Marx, kapitalizmin bunalımları hakkında teorik bir açıklama getirmemişti. Belirli aralıklarla yaşanan bunalımların kaynağında kâr oranlarının düşmesi eğiliminin bulunduğunu yazmış olsa bile, bu yasanın nasıl olup da bunalımlara yol açtığına ilişkin bir açıklamada bulunmamıştı. Dahası, kapitalizmin görece uzun dönemli dalgalanmaları da, Marx'tan sonra saptanmıştı. Çünkü onun yaşadığı dönemde, kapita-

lizmin uzun dönemli dalgalanmalarını ele almak için gerekli olan somut veriler henüz birikmemişti.

Burada bazı ayrıntılara girmek yersiz olacağından, özetle, şunlar söylenebilir:

Dünya kapitalizmi, İkinci Dünya Savaşı sonu ile 1970'li yılların başı arasında, bugüne kadarki son uzun büyüme dönemini yaşadı. Bu bunalımın öncesinde, özellikle Avrupa ülkelerinde, değişmeyen sermayeler savaş nedeniyle büyük ölçüde tahrip edilmişti. Savaşın ardından, bu savaşa giren ülkelerin neredeyse tümünde, ekonomileri yeniden kurmak gerekmişti. Bu dönemde, kapitalist ekonomilerin üretim araçları üreten kesimleri (doğrudan doğruya bireyler tarafından tüketilmek yerine, tüketim mal ve hizmetlerinin üretiminde girdi olarak kullanılan metaları üreten kesimler) hızlı bir büyüme gösterdi. Üretim araçları üretiminin hızlı artışı, tüketim malları üretiminin de, herhangi bir "eksik tüketim" (aynı anlama gelmek üzere "aşırı üretim") sorunu yaşanmadan artırılmasını sağlar. Sermayenin kârlı yatırım alanları bulmakta zorlanmadığı bu dönemde, ileri kapitalist ülkeler işçi kıtlığı (daha doğrusu belirli bir düzeyin altındaki ücretleri kabul edecek yeterli sayıda işçi bulamama) sorunu bile yaşadı. Dönem, çalışmak için Türkiye'den Avrupa'ya giden emekçiler için karşılama törenlerinin düzenlenebildiği bir dönemdi...

Ama üretim araçları üreten sektörlerdeki kâr kâr oranlarının düşmesi, bu sektörlerdeki yatırımların azalması ve tüketim malları üreten sektörlerin hızlı büyümesi sonucu, 1970'li yılların başında, "eksik tüketim" sorunu patlak verdi. Yani, kapitalistler, ürettikleri metaları satın alacak kişileri bulmakta zorluk çekmeye başladı.

Planlı bir ekonomide, eksik tüketim sorununu çözmenin yolu basittir. Eğer üretilen metalar toplum için yararlıysa, ama alım gücünün yetersizliği nedeniyle satılamıyorlarsa, alım gücü artırılır, yani ücretler yükseltilir (ya da aynı anlama gelmek üzere metaların fiyatları düşürülür).

Buna karşın, kapitalist bir ekonomide, tam tersi gerçekleşir. Alım gücü artırılacağına azaltılır, yani işçi ücretleri düşürülür.

Çünkü kapitalistler açısından bakıldığında, temel sorun, kâr oranlarındaki düşme eğilimidir. Bununla baş etmek için ilk yapacakları şey de, işçi ücretlerini düşürerek, halkın alım gücünü daha da azaltmak olacaktır. Eksik tüketim sorununu daha da ağırlaştırarak bir kısır döngüye yol açmak pahasına!

Dünya kapitalizmi, 1970'li yılların başından bu yana, uzun süreli durgunluk dönemlerinden birini yaşıyor. Kapitalizmin tarihindeki en uzun süren durgunluk dönemi bu. Kısa süreli büyüme dönemlerini ciddi iktisadi bunalımlar izliyor. Bu kitabın yazılmakta olduğu dönemde de, ne ölçüde yıkıcı olacağı henüz kestirilemeyecek olan, ama daha şimdiden ciddi toplumsal tepkilere yol açmaya başlamış bulunan bir genel bunalım söz konusu.

Kapitalistler, bunalımlara üç temel tepki verir. Bunların tümü, kâr oranlarındaki düşme eğilimiyle ve sermayeler için kârlı yatırım alanları bulma sorunuyla baş etmeye yöneliktir.

Birincisi, ücret fonlarının küçültülmesidir. Bu da, işçi ücretlerinin ve devletler tarafından yapılan sosyal harcamaların düşürülmesi anlamına gelir. Kapitalistler, bunalım dönemlerinde, hem devlete daha az vergi ödeyebilmek hem de devlet kaynaklarını yağmalayabilmek için, sosyal harcamaların kısılmasını talep eder. Bunu da, "bütçe açıklarının da-

raltılması gereği"yle açıklar ve hatta "devletin küçültülmesi" gibi sunmaya kalkışırlar! Bu arada, özelleştirmeler de, devletin gelir kaynaklarının kapitalistlere aktarılmasının yanında özelleştirilen işletmelerdeki işçi ücretlerinin düşürülmesi yoluyla, aynı amaca hizmet eder.

Bunalımlara verilen ikinci tepki, mali sermayenin, yani "hayali sermaye" birikiminin hızla büyütülmesidir. Bankalar, diğer finans kuruluşları ve borsalar, en parlak zamanlarını, kapitalizmin bunalımlı dönemlerinde yaşar. Tıpkı, içinde bulunduğumuz dönemde olduğu gibi...

Bunalımlara verilen üçüncü tepki, büyük ölçüde, emperyalist ülkelerin kapitalistlerine özgüdür: Uluslararası sömürü mekanizmalarının güçlendirilmesi. "Küreselleşme" diye sunulan gelişmelerin önemli bir bölümü bu kapsama girer: Az gelişmiş kapitalist ülkeler ucuz emek cehennemleri ve açık pazarlar haline getirilir, zengin doğal kaynaklara sahip ülkeler işgal edilir ya da bu ülkelerde işbirlikçilerin iktidara gelmesi sağlanır, dünya ölçeğindeki eşitsizlikler dünya tarihinde görülmemiş boyutlara ulaştırılır.

İçinden geçmekte olduğumuz bunalım dönemi, kapitalizmin ne denli akıl dışı bir düzen olduğunu her zamankinden daha çarpıcı şekillerde ortaya koyuyor. İnsanlığın bilimsel ve teknolojik birikimi tüm insanların tüm temel gereksinimlerinin karşılanmasını olası kılarken, dünya nüfusuna oranları giderek düşen aşırı zenginlerin daha da zenginleşebilmesi için, milyarlarca insan açlıkla ve yoksullukla pençeleşiyor. Tüm insanların zihinsel üretim potansiyelini harekete geçirmek yerine, dünya üzerindeki insanların ezici çoğunluğu, toplumlara yarar sağlayacak düşünsel faaliyetlerde bulunma olanağından yoksun tutuluyor.

Zamanında feodalizm nasıl kendi kucağında gelişmiş olan üretici güçlerin gelişiminin önündeki temel engel haline geldiyse, kapitalizm de insanlığın ilerlemesinin önündeki temel engel haline gelmiş durumda.

Toplumsal eşitsizlikler, işsizlik, yoksulluk ve bu sorunları daha da ağırlaştıran bunalımlar, kapitalizmin işleyişindeki birtakım aksaklıklardan kaynaklanmaz. *Kapital*'in ortaya koyduğu üzere, bunlar, meta üretimine ve üretim araçlarının özel mülkiyetine dayalı bir üretim tarzının kaçınılmaz olarak ürettiği sonuçlar. Kapitalist üretim tarzının "iyi yanlarını" koruyup "kötü yanlarıyla" mücadele etme stratejisi de, kaçınılmaz olarak, aynı sonuçların ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Kapitalizmin savunucuları, 20. yüzyılın başlarına kadar, söyleyecekleri başka bir şey kalmadığında, kapitalizmin (ya da tekelleşmeye yol açarak kendi kendisini fiilen ortadan kaldıran "serbest piyasa" ekonomisinin), pek çok kötülüğe kaynaklık etse bile, "alternatifsiz" olduğunu iddia ediyordu. Ama 1917 Ekim Devrimi sonrasında yaşananlar, bu iddiayı somut olarak çürüttü...

6

Sovyetler Birliği'ne Nasıl Bakmalı?

Daha önce üzerinde durmuş olduğumuz üzere, Marx'ın beklentisi, sosyalist devrimlerin Avrupa'daki ileri kapitalist ülkelerde gerçekleşmesiydi. 18. ve 19. yüzyılın burjuva devrimleri gibi işçi sınıfı devrimleri de birbirlerini tetikleyecek ve ileri kapitalist ülkelerin tümünün sosyalizm yoluna girmesiyle dünya devrimi büyük ölçüde tamamlanmış olacaktı.

Bu beklenti, 19. yüzyılın ortalarındaki dünya nesnelliğinin ürünüydü. İşçi sınıfı, iktidara gelmek için yeterli nicel ve nitel güce, henüz yalnızca Batı Avrupa ülkelerinde sahipti. Diğer yandan, İngiltere, Fransa ve Almanya'da sosyalist devrimlerin gerçekleşmesi durumunda, dünya üzerindeki diğer ülkelerin sosyalizm yoluna girmesi de az çok kaçınılmaz hale gelecekti.

Burada söz konusu olan, yalnızca bir "beklenti"ydi. Marksizmin kurucuları, dünya devriminin izleyeceği yolu önceden tarif etmeye, devrimlerin hangi sırayla ve hangi aralıklarla gerçekleşeceği konusunda kehanette bulunmaya çalışmamıştı. Kesin olan tek şey, insanlığın sınıfsız topluma ulaşabilmesi için, dünyanın önde gelen kapitalist ülkelerin-

de işçi sınıfının iktidara gelmesinin, yani dünya devriminin gerçekleşmesinin zorunlu olduğuydu.

Marx, "bir ülkede kapitalizm ne kadar ileriyse, devrimin ilk olarak o ülkede gerçekleşmesi olasılığı da o denli yüksektir" türü bir formül de üretmedi. Aksine, *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri*'nde, dönemin en ileri kapitalist ülkesi olan İngiltere'nin dünya devrimine öncülük edemeyeceğini saptadı. Çünkü, bu ülke, dünya liderliği sayesinde, kendi çelişkilerini başka ülkelere aktarabiliyordu:

> bunalımlar önce Kıta Avrupası'nda devrimlere yol açsa bile, bunların temelleri her zaman İngiltere'de atılır. Doğal olarak, şiddetli kopuşlar burjuva vücudunun kalbinden önce kollarında ve bacaklarında görülmelidir, çünkü ilkindeki denge kurma olasılığı diğerlerinde olduğundan daha yüksektir. Diğer yandan, Kıta Avrupası'ndaki devrimlerin İngiltere üzerindeki etki derecesi, aynı zamanda, bu devrimlerin, burjuva yaşam koşullarını gerçekten tehdit etme ya da bunların siyasi oluşumlarını etkilemekle sınırlı kalma düzeylerini gösteren bir termometredir.[5]

Bir başka deyişle, kapitalizmin (dünya ölçeğindeki) bunalımlarının temelleri en ileri kapitalist ülke olan İngiltere'de atılsa bile, devrimlerin görece geri kapitalist ülkelerde gerçekleşmesi az çok kaçınılmazdır. Bu devrimlerin kaderleri ise, İngiltere'de işçi sınıfının iktidara gelip gelmeyeceğine, yani dünya devriminin yolunun açılıp açılmayacağına bağlı olacaktır. En ileri kapitalist ülkede devrim gerçekleşmezse, diğer ülkelerdeki siyasi oluşumlar değişse bile, burjuvazinin dünya ölçeğindeki egemenliği sürecektir...

Yukarıdaki satırların yazıldığı sırada, Rusya, Avrupa'daki gericiliğin kalesi durumundaydı. Rusya'daki çarlık rejimi, burjuvazinin yükselişine karşı kurulan uluslararası ittifakların başını çekiyordu.

Ama bu ülkedeki devrimci hareket, 1860'lı yıllardan itibaren, hızlı bir gelişme gösterdi. Başlangıçta, bu hareketin Marksizmle ilişkisi sınırlıydı. Rusya'nın halkçı devrimcileri (Narodnikler), henüz çok zayıf olan işçi sınıfını değil, köylülüğü temel alıyordu. Kapitalizmin bu ülkedeki gelişiminin köylülük üzerindeki yıkıcı sonuçlarını görüyor ve köylülüğe dayanacak bir sosyalizmin hayalini kuruyorlardı. Onlara göre, Rusya'daki köy toplulukları, kapitalizm aşamasını yaşamadan geçilebilecek olan bir sosyalist düzenin toplumsal dayanaklarını oluşturabilirdi.

Halkçı devrimcilerin bu beklentileri ile Marksizmin o güne kadarki temel tezleri arasında ciddi bir mesafe vardı. Nitekim, Rusya'da 1880'li yıllarda ortaya çıkan Marksist hareket, halkçı devrimcilerin köylülüğü temel alan tezlerini benimsemek bir yana, bu tezlerle mücadele etme yoluna gidecekti.

Ancak Marx, devrimci hareketleri, "kitap"a ya da eldeki "ezber"e uygunlukları açısından değil, dünya devrimine katkıda bulunma olasılıkları açısından değerlendirmeye çalışan bir devrimciydi. Ne de olsa, *Alman İdeolojisi*'nde vurgulanmış olduğu üzere:

> Bizim için komünizm, üretilmesi gereken bir *durum*, gerçekliğin kendisine göre düzenleneceği bir *ideal* değildir. Biz, bugünkü durumu ortadan kaldıran *gerçek* harekete komünizm diyoruz.[36]

Aynı nedenle, Marx, yaşamının önemli bir bölümü boyunca mücadele ettiği siyasal hareketlerin temsilcilerinin öncülük ettiği Paris Komünü deneyimini de tümüyle sahiplendi. "Proudhon'cuların ve Blanqui'cilerin yanlış tezleri nedeniyle Paris Komünü zaten başarısızlığa mahkumdu" de-

medi; bir dahaki sefere daha başarılı olmak için çıkarılması gereken dersleri tartıştı.

Bir noktayı vurgulamakta yarar var: Marx, burjuvazinin işçi sınıfını erken bir ayaklanmaya zorlamasının sonuçlarını daha önce tartışmış olmasına rağmen (daha önce değinildiği üzere, Fransa'daki 1848 Şubat Devrimi sonrasında, egemen sınıfın kışkırtmaları sonucu gerçekleştirilen Haziran Ayaklanması, işçi sınıfı hareketinin kanlı bir şekilde bastırılmasına yol açmıştı), Paris Komününü "erken" bir kalkışma olduğu gerekçesiyle eleştirmedi.

1789 Fransız Devrimi de, örneğin 1860'lı yıllardan bakıldığında, "erken" bulunabilirdi. Ne de olsa bu devrim sonrasında ilan edilen cumhuriyet yalnızca 12 yıl sürebilmiş, 1848 Şubat Devrimi sonrasında ilan edilen "İkinci Cumhuriyet" de ancak 1850 yılına kadar yaşayabilmişti. Devrimler tarihi böyle ilerler...

Rusya'daki gelişmeleri daha yakından izleyebilmek için Rusça öğrenen ve bu ülkedeki devrimcilerle mektuplaşan Marx, *Komünist Parti Manifestosu*'nun 1882 tarihli Rusça baskısının önsözünde, Engels ile birlikte, şunları yazdı:

> ... Rusya'da, hızla gelişen kapitalist dolandırıcılığın ve gelişmeye henüz yeni başlayan burjuva mülkiyetinin karşısında, toprağın yarıdan fazlasının köylülerin ortak mülkiyeti altında olduğunu görüyoruz. Şimdi soru şu: Fazlasıyla zayıflamış olsa da, topraktaki çok eski bir döneme ait ortak mülkiyetin bir biçimi olan Rus *obşçina*'sı [köy topluluğu], dolaysız olarak, daha yüksek bir biçim olan komünist ortak mülkiyete geçebilir mi? Yoksa tersine, önce, Batının tarihsel gelişmesini oluşturan çözülme sürecinin aynısını mı izlemek zorunda?
>
> Buna bugün verilmesi mümkün olan tek yanıt şu: Rus devrimi, birbirlerini tamamlamalarını sağlayacak şekilde, Batıdaki bir proleter devriminin işareti olursa, bu durumda bu-

günkü Rus ortak toprak mülkiyeti bir komünist gelişmenin başlangıç noktası olma işlevini görebilir.[37]

Görüldüğü üzere, Marx, değişmez bir "tarihsel ilerleme şeması"na sahip değildi. Rusya özelinde, bu ülkenin mutlaka ve mutlaka "standart" kapitalist gelişme yolunu izlemesi gerektiğini düşünmemişti. Belirli koşullar altında, kapitalizm öncesi döneme ait toplumsal biçimler bile, komünizmin dayanaklarına dönüşebilirdi.

1917 Ekim Devrimi öncesinde, Rusya'daki Marksist hareketin farklı kesimleri (Bolşevikler, Menşevikler ve Trotskiy), bu ülkede gerçekleşecek olan devrimin niteliği ve dünya devrimi ile ilişkisi hakkında pek çok ortak görüşe sahipti. Birincisi, Rusya'daki devrimci mücadelenin gündeminde çarlığın yıkılması, yani demokratik bir devrimin gerçekleştirilmesi hedefi vardı. İkincisi, bu devrim, Batı Avrupa ülkelerindeki sosyalist devrimlerin kıvılcımı olacaktı. Üçüncüsü, Batıdaki sosyalist devrimler de, Rusya'nın sosyalizm yoluna girmesini (ya da sosyalizm yolunda kalmasını) mümkün kılacaktı. Devrimin öncülüğünü hangi sınıfların yapacağı, devrim sonrasında kurulacak olan iktidarın niteliği ve sosyalizme geçiş süreci hakkındaki görüşleri farklılaşsa bile, tüm Marksistler, Rus devriminin kaderini dünya devriminin belirleyeceği düşüncesinde ortaklaşıyordu.

Ancak bir kez daha, beklenmedik bir gelişme yaşandı. Ekim Devriminin ardından Avrupa'nın pek çok ülkesinde devrimci kalkışmalar yaşandıysa da, sosyalist devrimler gerçekleşmedi. Kapitalizmin henüz görece az geliştiği, nüfusunun büyük çoğunluğu köylülerden oluşan Sovyetler Birliği, sosyalizm yolunda yalnız kaldı. Üstelik, Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçları nedeniyle gerçekleşen devrimi

izleyen dış müdahaleler ve iç savaş, hem ülkedeki sanayiyi daha da geriletmiş hem de işçi sınıfını nicel açıdan daha da zayıf düşürmüştü.

Marksistlerin elinde, bu koşullar altında yapılması gerekenlerle ilgili bir tarif bulunmuyordu. İktidarı almış olan Sovyet komünistlerinin önünde üç seçenek vardı: İktidardan çekilmek, dünya devrimi gerçekleşene kadar mevcut toplumsal dengeleri koruyarak beklemeye çalışmak, ya da tek ülkede sosyalizmin kuruluşu için mücadele etmek. Özellikle son iki seçenek hakkında ciddi iç mücadeleler de yaşayan Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP), sonuncusunu tercih etmiş oldu. Ülke çok hızlı bir sanayileşme sürecine sokuldu.

Sovyet komünistlerinin acele etmesinin bir nedeni de, emperyalist ülkelerin er ya da geç savaş açacaklarının bilinmesiydi. Nitekim, İkinci Dünya Savaşı'nda emperyalist ülkelerin başlıca hedeflerinden biri, Sovyetler Birliği'nin ortadan kaldırılmasıydı. Savaş öncesinde, İngiltere ve ABD, Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda imzalanan anlaşmaları ihlal ederek silahlanmasına, Sovyetler Birliği'ne saldıracağı beklentisiyle göz yummuştu. Sovyetler Birliği'nin ittifak çağrılarına olumlu cevap vermeyen emperyalist ülkeler, Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne savaş açmasından sonra da, Kızılordu'nun üstünlüğü ele geçirmesine kadar, Batı cephesini açmadı. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunu, Hollywood filmlerinde iddia edildiği gibi ABD'nin Avrupa'ya asker göndermesi değil, Kızılordu'nun Avrupa'ya doğru ilerlemeye başlaması getirdi. Batı cephesi, bu ordunun önünü kesebilmek için açıldı.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında ise, Doğu Avrupa ülkelerinin çoğu sosyalizm yoluna girerken, başta Sovyetler Birliği olmak üzere sosyalist ülkelere yönelik Soğuk Savaş

başlatıldı. Sosyalist ülkeler, silahlanma yarışına girmek, yani toplumsal kaynaklarının önemli bir bölümünü askeri harcamalara ayırmak zorunda bırakıldı.

70 yıllık sosyalizm deneyimine, bir yandan geri bir ülkeyi hızla kalkındırma görevi, diğer yandan da emperyalizmle mücadele damga vurdu. Dolayısıyla, Sovyetler Birliği'ndeki sosyalizmin, "ideal" bir sosyalizm olamayacağı kesindi.

Buna rağmen, Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkeler, insanlığın mücadele tarihine önemli katkılarda bulunabildi.

Ekim Devrimi öncesinde, kapitalist üretim ilişkilerine son verilip sosyalist bir düzenin kurulabileceği düşüncesi, bir beklentiden, kapitalizm savunucularına göreyse boş bir hayalden ibaretti. Bugünse, 70 yıllık sosyalizm deneyimi yenilgiyle sonuçlanmış olsa bile, insanlığın bundan sonraki girişimleri için, doğrularıyla ve yanlışlarıyla, büyük bir birikime sahibiz.

Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kurulmasından önce, üretim araçlarının devlete ait olduğu bir toplumda üretimin nasıl örgütleneceği hakkında söylenebilenler, pek doğal olarak, bazı soyut ilkelerle sınırlıydı. Kapitalizmin bunalımlara da yol açan anarşik işleyişinin yerini planlamanın alacağı belli olsa bile, planlı bir ekonominin somut olarak nasıl işleyeceği henüz bilinmiyordu.

Sovyet deneyimi, üretimin merkezi planlama yoluyla örgütlenmesinin hem mümkün hem de en verimli yol olduğunu kanıtladı.

En başarılı planlar, 1930'lu yıllarda hayata geçirildi. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin öncülüğüyle yaratılan toplumsal seferberlik havası, beş yıllık plan hedeflerine daha kısa süreler içinde ulaşılmasını mümkün kıldı. 1928'de geri kalmış bir ülke olan Sovyetler Birliği'nin 1938 yılında dünyanın en büyük ve güçlü ekonomilerinden biri haline gelmesini sağlayan da buydu. Böylece, kapitalizmin olası tek kalkınma yolu olduğu iddiası da, sosyalizmin verimsizlik üretmek zorunda olduğu iddiası da çürütüldü. Başarı o denli çarpıcıydı ki, kalkınma çabası içindeki kapitalist ülkelerde ve bu arada Türkiye'de, Sovyetler Birliği'ndeki planlama deneyiminden yararlanma girişimlerinde bulunuldu.*

Sosyalist planlama, teknik boyutları da bulunmakla birlikte, her şeyden önce, insanların kendi gelecekleri hakkında karar vermeleri anlamına gelir. Planlamanın "merkezi" olması, yerel çıkarların ve dar grup çıkarlarının yerine, ortak toplumsal gereksinimlerin konmasına yöneliktir. Merkezi planlamanın başarısı ise, planların hazırlık ve uygulama süreçlerindeki toplumsal katılıma bağlıdır.

Ne var ki, ilk beş yıllık Sovyet planları söz konusu olduğunda, bunların hazırlanma süreçlerinde toplumsal katılımın payının düşük kaldığı eklenmeli. Uygulama aşamasında toplumsal destek alınabilmiş olsa da, plan hedefleri büyük ölçüde siyasi liderlik, yani SBKP yönetimi tarafından belirlenmişti. Bunun en önemli nedenlerinden biri, halkın büyük çoğunluğunun hazırlık süreçlerine katılmak için gerekli eğitim ve birikimden yoksun olmasıydı.

Lenin, Ekim Devriminden kısa bir süre önce kaleme aldığı *Devlet ve Devrim*'de, ileri kapitalist ülkelerle ilgili olarak, iyim-

* Türkiye'de, 1934-1938 döneminde uygulanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın hazırlanmasına Sovyet uzmanları da katkıda bulunmuştu.

ser beklentilere sahipti. Özetlemek gerekirse: Kapitalizmin gelişmesi, devlet yönetimine "herkesin" katılmasının koşullarını yaratır. Bu koşullar arasında, okuryazarlığın evrenselleşmesi (herkesin okuryazar olması) ve milyonlarca işçinin büyük ölçekli kuruluşlarda aldıkları "eğitim ve disiplin" de bulunur. Söz konusu koşullar, bir dizi gelişkin kapitalist ülkede daha o dönemde mevcuttur. Kapitalizmin egemenliğine son verildiğinde, neredeyse herkes, devletin ücretli çalışanları olacaktır. Okuryazar, eğitimli ve disiplinli bir işçi sınıfı da, üretimin ve dağıtımın denetimini üstlenebilecek, emeğin ve ürünlerin hesaplarını tutabilecektir. Hesap tutma ve denetim, komünizm değildir, ama komünizme gidişin yolunu açacaktır. Toplumsal üretimi yönetmeyi, hesap tutmayı ve toplumun asalak unsurları üzerinde denetim kurmayı "herkes" öğrendiğinde, bunlar birer alışkanlık haline geldiğinde, devlet gerçekten de halk tarafından yönetilmeye başladığında, bugünkü biçimiyle devletin ortadan kalkmasının zamanı da gelmiş olacaktır...[38]

Bugün, halkın devlet yönetimine katılmasının yukarıda tarif edilen koşulları, kapitalist ülkelerin çoğunluğunda mevcut. Dahası, bilgisayar ağları yardımıyla, "hesap tutma ve denetim"in anlık olarak yapılmasının ötesinde, üretimin yönetiminin de halk katılımıyla gerçekleştirilmesi mümkün. Buna karşın, ilk Sovyet planları, Lenin'in tarif ettiği koşullardan yararlanarak değil, bu koşulları yaratmak için hazırlandı. Örneğin, Ekim Devrimi öncesinde üçte birin altında kalan okuryazarlık oranı, 1926'da yüzde 51'e ve 1939'da yüzde 81'e yükseltildi.[39]

Önce sanayisi geri ve halkı eğitimsiz bir ülkeyi büyük bir hızla kalkındırarak savaşa hazırlama görevi, sonrasında da 20 milyondan fazla Sovyet yurttaşının ölümüne yol açan

İkinci Dünya Savaşı, Sovyet sosyalizminin bu dönemini her açıdan istisnai kıldı.

Savaş sonrasında ise, yaraların sarılmasının ardından, özellikle 1960'lı ve 1970'li yıllarda, tüm yurttaşların yaşam standartlarının yükselmesi sağlandı. Emperyalist ülkeler başka ülkeleri sömürürken, Sovyetler Birliği diğer sosyalist ülkelere ve devrimci hareketlere kaynak aktardı.

Sovyetler Birliği'nin 1960-80 dönemi, sınıfsız toplumа ulaşma mücadelesinin teorisine de katkıda bulundu. Marksizme göre, kapitalizm ile komünizm arasındaki geçiş dönemi olan sosyalizm dönemi boyunca, "herkese emeğine göre" ilkesi geçerli olacaktır. Yani, çalışanlara, harcadıkları emeğin değeriyle orantılı şekilde ücret ödenecektir. Sınıfsız toplumun, yani komünizmin ilkesi ise, "herkesten yeteneklerine göre, herkese ihtiyaçlarına göre" şeklindedir.

Marx, *Gotha Programı'nın Eleştirisi*'nde, "herkese emeğine göre" ilkesinin, gerçekte, burjuva düzenine özgü bir ilke olduğunu vurgular. Çünkü bu ilke, insanların fiziksel ve zihinsel kapasiteleri arasındaki farkların göz ardı edilmesi anlamına gelir. Eşit olmayan bireyler arasında emeklerine göre kurulan biçimsel eşitlik, gerçekte, bir eşitsizlik kaynağı olacaktır.

"Herkesten yeteneklerine göre, herkese ihtiyaçlarına göre" ilkesinin hayata geçirilmesinin ön koşulu, tüm insanların tüm temel gereksinimlerinin karşılanabilmesi anlamında, "kıtlık"ın ortadan kalkmasıdır. ("Temel" gereksinmelerle kastedilen, insanın biyolojik varlığını değil, toplumsal varlığını yeniden üretmesinin koşullarıdır.) Kıtlığın ortadan kaldırılmasına kadar, kapitalizme ait bazı iktisadi ilişkiler ve bu arada "herkese emeğine göre" ilkesi aşılamayacaktır.

Peki, bu mutlak bir ilke sayılabilir mi?

Sovyetler Birliği deneyimi, bunun mutlak bir ilke sayılamayacağını, tümüyle ortadan kaldırılmasa bile geçerlilik alanının giderek daraltılabileceğini somut olarak gösterdi.

Kapitalizmden farklı olarak, sosyalizm, insanları açlıkla terbiye etmeye çalışmaz. Tam da bu nedenle, sosyalizmi savunanlara, "iyi de sizin kuracağınız düzende kim niye çalışsın ki?" diye sorulur. İnsanların özlerinde tembel ve nankör oldukları, "yeterli" maddi karşılıkları bulamazlarsa çalışmayacakları söylenir.

"İnsanın özü" tartışması bir yana, işçi sınıfının iktidarı ilan ettiği gün insanların düşünce ve davranış biçimleri tümüyle değişmeyeceğinden, sosyalizm döneminde de, daha çok çalışan daha çok kazanacaktır.

Buna karşın, sosyalizm döneminde, çalışmalarından bağımsız olarak tüm insanların eşit bir şekilde yararlandıkları toplumsal tüketim fonlarının büyütülmesi ve herhangi bir maddi karşılık gözetmeden çalışmanın yaygınlaştırılması mümkündür. Sovyetler Birliği'nde de, bu söylenenlerden özellikle birincisi konusunda önemli ilerlemeler kaydedildi.

İnsanların temel gereksinimlerinin giderek artan bir bölümünün bedelsiz olarak giderilmesi, yönetme-yönetilme ilişkileri açısından bakıldığında, çok önemli bir olanak anlamına gelir. Açlık ve yoksulluk tehlikelerinin ortadan kalktığı bir toplumda, bir şekilde kabul edilmiş toplumsal hedefleri benimsemeyen, yapmaları beklenen işlerin anlamlı olduğuna inanmayan insanları çalıştırmak zorlaşır. Yönetsel görevler üstlenenlerin, hedef belirleme süreçlerine toplumun mümkün olan geniş kesiminin aktif olarak katılması, insanlarda heyecan yaratacak olan hedeflerin belirlenmesi ve an-

lamlı her tür talebin karşılanması için çaba harcaması daha gerekli hale gelir.

Kuşkusuz, mutlak bir güvenceden söz etmiyorum. Sosyalist bir ülkenin doğru yolda ilerlemesini mutlak olarak güvence altına alacak önlemler tarif etmek mümkün değil. Ama geleceğin sosyalizm deneyimlerinde de, en kritik konulardan biri, toplumsal hedeflerin ne şekilde belirleneceği olacak.

Sovyet komünistleri, tüm eksik ve sorunlarına rağmen, insanlığın ilerlemesi doğrultusunda önemli adımlar attı (veya, ille de "kötü niyet" atfedilecekse, atmak zorunda kaldılar). Komünist partinin programı, hedefleri ve Marksizmin temel ilkeleri, belirli sınırlar çizdi. Bu sınırlar içinde, tüm yurttaşların yaşam koşullarını iyileştirmek temel bir görev haline geldi.

Bunun ötesinde, Sovyet komünistleri, devlet yönetiminin tümüyle halka devredilmesi hedefini de koydular kendi önlerine.

Marksizme göre, devlet, dünya devrimi sonrasında, sınıfsız topluma geçiş sürecinde sönümlenecektir. Onu "yıkmaya" ya da "sona erdirmeye" yönelik öznel müdahaleler yoluyla değil, işlevlerini giderek yitirmesi sonucunda...

Komünist Parti Manifestosu'nda devletin geleceği şöyle tarif edilir:

> Gelişimin akışı içinde sınıf farklılıkları ortadan kalktığında ve üretimin tümü birleşmiş bireylerin ellerinde yoğunlaştığında, kamu gücü siyasal niteliğini yitirir. Asıl anlamıyla siyasal güç, bir sınıfın bir diğerini ezmeye dönük örgütlü gücüdür. Eğer proletarya burjuvaziye karşı mücadelesinde kendisini mecburen bir sınıf olarak birleştirirse, bir devrim yoluyla kendisini egemen sınıf haline getirirse ve egemen sınıf olarak eski üretim ilişkilerini zorla ortadan kaldırırsa,

> bu üretim ilişkileriyle birlikte sınıf karşıtlıklarının var oluş koşullarını, genel olarak sınıfları ve böylelikle bir sınıf olarak kendi egemenliğini de ortadan kaldırır.[40]

Dikkat edilirse, burada, "kamu gücü"nün ortadan kalkmasından (ya da kaldırılmasından) değil, "siyasal niteliğini" yitirmesinden söz ediliyor. Siyasal nitelik de, bir sınıfın bir diğeri üzerindeki egemenliğini anlatıyor.

Manifesto'dan sonra, siyasal devrim ve devlet sorunlarına ilişkin iki kritik adım atıldı: "Proletarya diktatörlüğü" kavramı geliştirildi ve proletarya tarafından olduğu gibi devralınamayacağı saptanan mevcut (kapitalist) devlet aygıtının "parçalanması" gerektiği sonucuna varıldı.

Buradaki "parçalama" fiili, devletin yok edilmesini değil, burjuvazinin siyasal egemenliğini sağlayan kurum ve ilişkilerin tasfiyesini anlatır. Marx'ın *Fransa'da İç Savaş*'ta vurguladığı gibi:

> (...) merkezi iktidara kalacak az sayıdaki ama önemli işlevler, kasten çarpıtılarak ifade edildiği gibi ortadan kaldırılmayacak, ama komünal, yani sıkı sıkıya sorumluluk sahibi görevlilere devredilecekti. (...) Eski iktidar gücünün yalnızca baskıcı nitelik taşıyan organları kesilip atılırken, toplumun üzerinde durduğunu iddia eden bir gücün meşru işlevleri ondan koparılacak ve toplumun sorumlu hizmetçilerine geri verilecekti.[41]

Son olarak, Engels'in 1883 yılında, Marx'ın ölümü üzerine yazdığı makaleden bir alıntı:

> Anarşistler sorunu baş aşağı koyuyor. Proleter devriminin, devletin siyasal örgütlülüğünü ortadan kaldırarak *başlaması* gerektiğini açıklıyorlar. Ama devlet, proletaryanın zafer kazandıktan sonra hazır bulduğu tek örgüttür. Bu devlet, yeni işlevlerini yerine getirebilmek için, çok köklü değişikliklere

> ihtiyaç duyuyor olabilir. Ama onu tam da böylesi bir dönemde tahrip etmek, zafer kazanmış olan proletaryanın, yeni ele geçirmiş olduğu iktidarı kalıcılaştırmak, kapitalist düşmanlarını bastırmak ve toplumun iktisadi devrimini hayata geçirmek için kullanabileceği, yokluğu ise, Paris Komününden sonra yaşandığı gibi, zaferin yeni bir yenilgiyle ve işçilerin toplu bir kıyıma uğramasıyla son bulmasına yol açacak olan tek örgütün tahrip edilmesi anlamına gelir.[42]

Sosyalist devletler, istisnasız olarak tüm yurttaşlarının çalışma, dinlenme ve tatil yapma, yaşamın tüm dönemlerinde eğitim alma, sağlık hizmetlerinden yararlanma, barınma, kültürel birikimden yararlanma ve bu birikime katkıda bulunma, bilimsel, teknik, sanatsal ve sportif faaliyetlerde bulunma ve bu arada devlet yönetimine katılma haklarını güvence altına aldı. Bakıma muhtaç çocukların ve hastalık, kaza, yaşlılık ya da başka bir nedenle çalışamaz duruma gelmiş insanların insanca bir yaşam sürmeleri de sosyalist devletin güvencesi altındaydı. Bunlar, sosyalist ülkelerin anayasalarına girmiş olan en temel haklardı. Asıl önemlisi, tüm bu haklar, başta Sovyetler Birliği olmak üzere eski sosyalist ülkelerin tümünde fiilen kullanılmıştı.

Zamanında kapitalist ülkeleri de kendi yurttaşlarına daha fazla "sosyal hak" tanımaya zorlayan bu başarı, hem son derece ileri bir toplumsal örgütlülük düzeyini anlatıyor, hem de sosyalizmin aşılması doğrultusunda önemli olanaklar barındırıyordu. Sosyalist ülkeler, kaynaklarının hatırı sayılır bir bölümünü emperyalist-kapitalist dünyayla mücadeleye ayırmak ve bu arada "düzenli ordu" ve "gizli istihbarat örgütü" gibi sosyalizmin ruhuna uygun düşmeyen kurumlaşmalara gitmek zorunda kalmalarına rağmen, devlet ile toplum arasındaki çıkar farklılaşmasını azımsanamayacak ölçüde azaltmayı başarmıştı.

Devlet yöneticilerinin sosyalist ülkelerde de bazı ayrıcalıklarını koruyabilmiş olmaları çok sözü edilen, doğruluk payı kesinlikle bulunan, ama tablonun bütününü tarif ederken en başa konamayacak türden bir sorundu. Kapitalist toplumda, bürokrasinin güçlenip palazlanmasını sağlayan, sermaye sahiplerinin çıkarlarını temsil etmesidir. Buna karşın, sosyalist toplumda, benzer bir sınıfsal temelden yoksun olan bürokrasi, toplumsal işlevleriyle belirlenir.

Aslına bakılırsa, bürokrasinin değil bir sınıf, yeterince güçlü bir "çıkar grubu" bile oluşturmadığını, sosyalizmin çözülüş sürecinde somut olarak gördük: Sovyetler Birliği'nde, çıkarlarının mevcut (sosyalist) düzenle örtüştüğü düşünülebilecek olan bürokrasinin içinden, çözülüşe ciddi olarak direnen herhangi bir kesim çıkmadı. Buna ordu ve KGB gibi kurumlar da dahil...

Eski sosyalist ülkelerin temel sorunu, aşırı güçlü ve gelişmenin önünde engel oluşturan bir bürokrasinin varlığından çok, devlet yönetimindeki her türden bürokratlaşma eğilimini de zayıflatacak bir toplumsal dinamizmin korunamamış olmasıydı.

Devletin ya da bürokrasinin toplum (ya da işçiler) tarafından denetlenmesi, ne kadar gerekli ve yararlı olursa olsun, tarif edilen sorunun mutlak bir çözümü olamaz. Daha doğrusu, toplumsal denetim mekanizmalarının kağıt üzerindeki varlığı, bunların fiilen kullanılmasını güvence altına almaz.

Sosyalizmin gerçek ihtiyacı, kitlelerin, devleti "denetleme"nin ötesine geçerek yönetmesidir. Halkın devlet yönetimini giderek kendi ellerine alması, kapitalizmden çıkıp geldiği şekliyle devletin ortadan kaldırılmasının da tek yoludur. Bunun somut biçimi ise, toplumsal örgütlerin devlet

yönetiminde giderek daha fazla rol üstlenmesidir. Yalnızca "örgütlü" bir halk, devlet yönetimini kendi eline alabilir. Toplumsal örgütlerin devletten bağımsız olmasını istemekse, devletin halktan uzaklaşmasını ve halk üzerindeki bir egemenlik aygıtı olarak kalmasını istemekle aynı anlama gelir.

Sosyalist devlet ile toplumsal örgütlerin karşı karşıya getirilmesi, toplumun ortak çıkarlarının karşısına yerel ve grupsal çıkarların konmasına yol açar. Kapitalizmin savunucuları, toplumu devlet iktidarından uzak tutabilmek için, "sivil" olan her şeyi görünüşte yüceltir. Sosyalizm döneminde ise, temel hedef, toplumdan bağımsız tek bir devlet işlevinin kalmamasıdır.

1961 yılında kabul edilen Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) Programı'nda bu hedef şöyle ifade edilmişti:

> Ekonomik ve kültürel yönetim alanında, bugün devlet tarafından yürütülen kamu işlevleri komünizm altında da sürdürülecek ve toplum geliştikçe onlar da geliştirilerek mükemmelleştirileceklerdir. Ancak, işlevlerin niteliği ve uygulama yolları sosyalizmde olduğundan farklı olacaktır. Şimdi hükümet bünyeleri olan, planlama, muhasebe, ekonomik yönetim ve kültürel ilerlemeden sorumlu bünyeler, politik niteliklerini kaybederek, kamunun kendi kendini yönetim organları haline geleceklerdir. Komünist toplum, emekçilerin yüksek (düzeyde) örgütlü bir topluluğu olacaktır. Komünist hayat tarzının evrensel olarak benimsenen kuralları yerleşecek ve bunlara uymak herkes için organik bir ihtiyaç ve alışkanlık halini alacaktır.[43]

Aynı programda ortaya konan hedef, "komünist toplumun kuruluşu"ydu. Tek ülkede komünizmin kurulup kurulamayacağına ilişkin teorik tartışmanın konuyla ilgisi yok (kurulamaz tabii ki!). SBKP'nin bu açılımı, "teorik" olmaktan çok, somut hedeflere yönelikti. Amaçlanan, "komünizmin maddi ve teknik temelini" yaratmaktı. İlk on yıl içinde halkın yaşam

standartlarının elle tutulur şekilde yükseltilmiş, "iyi döşeli" konut talebinin karşılanmış, ağır bedensel çalışmanın ortadan kaldırılmış ve SSCB'nin en kısa iş gününe sahip ülke haline getirilmiş olması hedefleniyordu. İkinci on yılın sonunda ise, "Sovyet toplumu ihtiyaçlara göre dağıtım ilkesini getirebileceği bir aşamaya çok yaklaşacak ve tek bir mülkiyet biçimine -kamu mülkiyetine- tedrici bir geçiş olacaktır."[44]

Program hedefleri arasında, harcadıkları emekten bağımsız olarak tüm yurttaşların eşit olarak yararlanacakları toplumsal tüketim fonlarının büyütülmesi, ücretli devlet (ve parti) görevlilerinin sayısının azaltılması ve toplumsal örgütlerin devlet yönetiminde giderek daha fazla sorumluluk üstlenmesi de vardı.

Diğer taraftan tek ülkede yapılabileceklerin sınırı biliniyordu:

> Tarihi gelişme, kaçınılmaz olarak devleti yok oluşuna götürmektedir. Devletin yok olmasını sağlamak için hem iç şartları -gelişmiş bir komünist toplumun kurulması-, hem de dış şartları -sosyalizmin dünya arenasında zaferi ve pekişmesi- temin etmek zorunludur.[45]

SBKP, komünizmin altyapısını oluşturma mücadelesini gerçek bir toplumsal seferberliğe dönüştüremediği için başarısız oldu. Programın belki de en kritik bileşeninin, altı ısrarla çizilen "halkın devlet yönetimine katılımı" olmasına rağmen...

Halkın devlet yönetimine katılımı yetersiz kaldığında, çalışma saatlerinin düşürülmesi ve "herkese emeğine göre" ilkesinin geçerlilik alanının daraltılması, istenen etkiyi yaratamaz. 1960'lı ve 1970'li yıllarda, Sovyet halkının yaşam standartları yükseltilirken ücret eşitsizlikleri azaltıldı ve toplumsal tüketim fonları büyütüldü. Ama toplumda bu gelişmelere karşılık düşmesi gereken bir siyasal bilinç yükse-

lişinin yaşandığından söz etmek kolay değil. Belki de hepsinden önemlisi, Sovyet halkı, dünya devrimi mücadelesinin aktif bir öznesi haline getirilemedi.

Sosyalist ülkelerdeki insanların kapitalist ülkelerdeki insanlarla ilişkilerinin zayıflığı da, hem sahip olduklarını şeylerin değerlerini anlamalarını, hem de tüm insanlık için mücadele etmelerini zorlaştırdı. Basit, ama kanımca önemsiz olmayan bir örnek: Sovyetler Birliği'nde iyi derecede İngilizce bilenlerin oranı çok düşüktü. Oysa emperyalist ülkelerde sosyalizm mücadelesinin güç kazanmasını hedefleyen bir liderlik, tüm yurttaşlarının bu ülkelerde konuşulan dillerden en azından birini iyi derecede öğrenmesini zorunlu tutabilirdi. Daha mücadeleci bir Sovyetler Birliği, bilişim teknolojilerinin 1980'li yıllardaki gelişimi sayesinde ortaya çıkan yeni iletişim olanaklarını dünya devriminin silahlarına dönüştürebilirdi.

Sovyetler Birliği'nin dünya devrimi mücadelesine katkıları göz ardı edilemez. Ama bu ülkenin yurttaşlarının dünya devrimi mücadelesiyle somut bağları, özel bir örnek olan ve devrimini gerçekleştirdikten sonra ABD'nin müdahalelerine Sovyetler Birliği'nin desteği sayesinde direnebilmiş olan Küba'nın yurttaşlarının bağlarıyla karşılaştırıldığında, çok zayıf kaldı. Sosyalist ülkelerdeki çözülüş sürecinde Küba'nın ayakta kalmasının nedenleri arasında, bu ülkenin pek çok yurttaşının, bağımsızlık ya da sosyalizm yoluna yeni girmiş ülkelerde görev üstlenmesi de var.*

---

* 2004-2010 yıllarında Venezüella'da çalışan Kübalı doktorların sayısı 10 bin ile 14 bin arasında, diğer sağlık görevlilerinin sayısı ise 15 bin ile 20 bin arasında değişmiş. Bu arada 2008 yılında Küba'daki tıp fakültelerinde 29 bin Kübalı öğrenci eğitim görürken, aralarında yüzden fazla ABD'linin de bulunduğu yabancı öğrencilerin sayısı 24 binmiş. (http://venezuelanalysis.com/analysis/6368).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin uluslararası ölçekte daha "dengeci" politikalar izlemesinin nesnel nedenini de vurgulamak gerekiyor. Dünyanın ikinci büyük gücü haline gelmek, emperyalizmin tehditlerinden kurtulmak anlamına gelmemişti. Aksine, insanlığın sonunu da getirebilecek olan bir nükleer savaş tehlikesi söz konusuydu. ABD, nükleer silahlara başvurmaktan çekinmeyeceğini, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda teslim olmak üzere olan Japonya'ya karşı bu silahları sırf gözdağı vermek için kullanarak göstermişti. Atom bombaları, Japon halkını değil, insanlığı dize getirmek için atılmıştı. Savaşın hemen ardından başlayan Soğuk Savaş döneminde, Sovyetler Birliği'nin savunduğu "barış içinde bir arada yaşama" politikası, emperyalist ülkelerin başka ülkelere müdahale etmesine ve bir nükleer savaşın çıkmasına engel olmaya yönelik bir savunma aracıydı. Ama bu politika, Sovyetler Birliği'nin kapitalist ülkelerdeki devrimci hareketlerle bağlarını sınırlı (ve gizli) tutmasını zorunlu kıldı. Bu arada, emperyalistlerin sosyalist ülkelerde iç muhalefet yaratmaya yönelik açık/gizli müdahaleleriyle de mücadele etmek gerekiyordu...

Açıklanabilir nedenlerle bile olsa, Sovyetler Birliği'ndeki yöneticilik biçimi, 21. yüzyılda yaşanacak sosyalizm deneyimlerine örnek oluşturamayacak boyutlar kazandı. Belki de en önemlisi, Sovyet yöneticilerinin gizlilik perdelerine giderek daha fazla başvurmalarıydı. Nitekim, Sovyetler Birliği'ni yıkıma sürükleyen "reform"ların en önemli sloganı "açıklık" (*glasnost*) oldu.

Toplumun çok küçük bir azınlığının çıkarlarını korumak için yöneticilik yapanlar, gizlilik perdelerinin arkasına saklanmak ve yöneticiliği çok özel, karmaşık, zor, "sıradan" insanın aklının ermeyeceği bir iş gibi göstermek zorunda-

dır. Peki ya, toplumun çok büyük çoğunluğunun çıkarlarını korumak için yöneticilik yapanlar?

Gizlilik perdelerinin arkasındaki bir önderlik, topluma ve insanlığa neler kazandırırsa kazandırsın, meşruiyet yitimine uğrar, halkı harekete geçirme (ve onu devlet yönetimine daha fazla katma) olanağından yoksun kalır ve bunların ürünü olarak içten içe çürür.

Lenin, okuryazarlığın önemini vurgulamıştı... 21. yüzyılın sosyalizmi, bilişim teknolojilerinin sağladığı yeni olanakları kullanarak, tüm yurttaşların bu teknolojilerden en ileri düzeyde yararlanabilir hale gelmesini sağlayarak, her türden yönetsel faaliyeti halkın denetimine ve giderek daha fazla katılımına açarak, her kademedeki yöneticilerin halk tarafından seçilmesini sağlayarak, her türden gizlilik perdesini yırtıp atma mücadelesini de yürütmek zorunda. Kuşkusuz, dünya devrimi öncesinde, sosyalizmi emperyalist ülkelere karşı savunma zorunluluğunun getireceği kısıtlar dahilinde...

Sosyalizmin her açıdan daha iyi (büyük çoğunluğu oluşturan emekçilerin çıkarlarını temsil eden ve giderek onların denetimi altına giren) bir yönetim biçimi yaratacağını somut olarak göstermek ve dünya ölçeğinde bunun propagandasını yapabilmek, dünya devrimi mücadelesine de büyük bir katkı anlamına gelecektir...

7

Yeni Bir Dönemin Habercileri

Günümüzde, yeni bir aydınlanma dönemine girişin işaretleriyle karşı karşıyayız.

Bundan önceki aydınlanma döneminin başlangıcında olduğu gibi bugün de, farklı bir geleceği temsil eden dinamikler, karanlık geçmişin damgasını taşıyor. Yeni dönemin temsilcileri, geçmişin en geri özelliklerini de içlerinde barındırabiliyor.

İnsanlık tarihinde devrimci bir rol üstlenen Kopernik'i, Dünya'nın Güneş'in etrafında döndüğü tezini savunmaya yönelten, bilimsel araştırmalarının sonuçlarından çok, buna zaten inanıyor olmasıydı. *De Revolutionibus Orbium Coelestium* (Gök Cisimlerinin Dolanımları Üzerine) adlı ünlü çalışmasında, tezini şöyle savunmuştu:

> Hareketsiz olmakla birlikte, her şeyin ortasında duran Güneş'tir. Çünkü, bu en güzel tapınakta, kim bu lambayı her şeyi aynı anda aydınlatabileceği bir yerden alıp başka ve daha iyi bir yere koyacaktı? Güneş'in bazıları tarafından evrenin feneri, başkalarınca evrenin aklı ve daha başkalarınca onun

> hükümdarı olarak adlandırılması yersiz değildir. Üç Kere Büyük [Hermes] ona görülebilen Tanrı, Sofokles'in Elektra'sı ise her şeyi gören demiştir.[46]

Bugün de, olası devrimci dönüşümlerin haberciliğini yapanların pek çoğu, yapmakta oldukları şeyin tarihsel anlamının farkında değil.

Boş inançlarla mücadele, bilimsel düşüncenin yaygınlaşmasına çalışma, insan aklına ve insanlığın ilerleme potansiyeline duyulan güven... Önderliğini burjuvazide bulan aydınlanma dönemi bunlardan ibaret değildi ve bunların hiçbiri mantıksal sonuçlarına götürülmedi.

Aslına bakılırsa, burjuvazinin feodalizme karşı mücadelesini önceleyen dönemin bugün "aydınlanmacı" sayılan düşünce ve düşünürleri, söz konusu mücadele yaşanmasaydı, her zaman ortaya çıkabilecek olan, ama nesnel gerçeklik üzerindeki etkileri sınırlı kalan "aykırı" düşünce ve düşünürler arasındaki yerlerini alırdı. Gerçek aydınlanma hareketine, düşünürler değil, feodalizmi yıkma mücadelesi yürüten burjuva siyasetçileri önderlik etti. Onların arkasında da, çıkarları yeni bir toplum düzeninin kurulmasını gerektiren burjuvazi vardı.

Bugün de, insanlığın gerçek bir aydınlanma dönemine girmesi, yeni bir toplum düzeninin kurulmasına bağlı.

Marx, *Siyasal İktisadın Eleştirisine Katkı*'nın önsözünde, yeni bir toplumsal düzenin kurulmasının koşullarını şöyle tarif etmişti:

> İçinde barındırabildiği tüm üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olmaz ve yeni ve daha ileri üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddi var oluş koşulları eski toplumun kucağında büyümeden, asla ortaya çıkmaz. Bu

> nedenle insanlık kendi önüne yalnızca çözebileceği ödevleri koyar, çünkü daha yakından bakıldığında her zaman görülecektir ki, ödevin kendisi, yalnızca, çözümünün maddi koşulları zaten elde bulunuyorsa ya da en azından oluşma sürecine girmişse ortaya çıkar.[47]

Kapital'in birinci cildine göre, sermayelerin (uluslararası ölçekte) merkezileşmesinin ve emeğin toplumsallaşmasının, yani bireysel üretimin yerini tüm emekçilerin birbirlerine bağımlı olarak gerçekleştirdikleri üretimin almasının doğuracağı sonuç şudur:

> Bu dönüşüm sürecinin avantajlarından yararlanan ve bunları tekelleri altında tutan büyük sermaye babalarının sayıları durmadan azalırken, sefalet, baskı, kölelik, soysuzlaşma, sömürü alabildiğine artar; ama aynı zamanda, sayıca gittikçe artan bir sınıfın, kapitalist üretim sürecinin bizzat kendi mekanizması ile eğitilen, birleşen ve örgütlenen işçi sınıfının öfkesi de artar. Sermaye tekeli, kendisiyle birlikte ve kendisinin hükmü altında gelişen üretim tarzının ayak bağı olur. Üretim araçlarının merkezileşmesi ve emeğin toplumsallaşması, sonunda, bunların kapitalist kabuklarıyla uyuşamadıkları bir noktaya ulaşır. Kabuk parçalanır. Kapitalist özel mülkiyetin saati çalmıştır. Mülksüzleştirenler mülksüzleştirilir.[48]

Marx, dar anlamıyla teknik ilerlemelerden değil, üretici güçlerin gelişmesinden söz ediyordu.

Kapitalizm, teknik ilerlemelerin önünü kesmese bile, kendi bağrında şekillenen üretici güçlerin gelişiminin önünde engel oluşturmaya daha 19. yüzyılda başlamıştı. Tüm insanların fiziksel ve zihinsel üretim potansiyelini harekete geçirerek kıtlığın ortadan kaldırılması mümkün hale gelmişken, kapitalizm, insanların büyük çoğunluğunu, insanlığa yarar sağlayacak faaliyetlerde bulunma olanağından yoksun bırakt. Sosyalizm deneyimleri, üretim sürecine herkesin katılma-

sı yoluyla açlığın ve yoksulluğun ortadan kaldırılabileceğini kanıtladı. Ama emperyalist ülkeler, Sovyetler Birliği'ni yenilgiye uğratarak, milyarlarca insanı açlığa ve yoksulluğa mahkum eden kapitalizmi ayakta tutmayı başardı.

Sovyetler Birliği, tam da kapitalizmin uzun süreli durgunluk dönemlerinden birinde teslim bayrağını açtı. Kapitalizmin bunalımlarının emperyalist ülkelerde de toplumsal yıkımlara yol açarak devrimci dinamikleri güçlendireceği beklentisinin varlığına rağmen!

Emperyalist ülkeler, 1970'li yıllardan bu yana, kendi ekonomilerini, uluslararası sömürü mekanizmalarını güçlendirerek korumaya çalışıyor. Sosyalist ülkelerde yaşanan çözülme, emperyalist ülkelere sömürülecek yeni pazarlar açarak, yıkıcı iktisadi bunalımların bir süre daha ertelenmesini sağladı. İki kutuplu dünya düzeninin son bulması, emperyalist ülkelerin saldırganlıklarını da artırdı. Sovyetler Birliği'nin var olduğu bir dünyada, kaynaklarını yağmalama amacıyla ülkeleri uyduruk gerekçelerle işgal etmek kolay olmuyordu.

Ama dünya ölçeğindeki sömürü de, kapitalizmin bunalım dinamiklerini bastırmaya yetmiyor. Emperyalist ülkelerinin halkları da yoksullaşma ve sosyal güvencelerden yoksun kalma yolunda ilerliyor. Henüz yaşanacak olanların en kötüleri yaşanmadı. Emperyalist ülkelerin devletleri, aşırı ölçüde şişkinleşmiş bulunan hayali sermaye balonlarının patlamasını geciktirme mücadelesi yürütüyor. Bu balonlar patladıkça, gerçekte var olmayan zenginlikler buharlaştıkça, emperyalist ülkelerinin halkları da, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana hiç tanık olmadıkları bir sefaletle karşılaşıyor.

Güncel bunalımın boyutları, toplumsal tepkilerden de anlaşılabiliyor. 2011 yılında, sosyal adaletsizliklere karşı yüz binlerce insanın katıldığı protesto eylemlerinin gerçekleştirildiği ülkeler arasında, Arap ülkelerinin yanı sıra Yunanistan, Şili, İspanya, İtalya, İsrail ve İngiltere de bulunuyordu. ABD'de ise, 2011 yılı boyunca yüz binlerce kişi farklı tarihlerde ve kentlerde düzenlenen eylemlere katıldı.

Bunalımlar, kapitalizmin sonunun gelmesini güvence altına almasa bile, bu doğrultudaki mücadelenin güç kazanmasına yardımcı olabilir. Ve günümüzde, insanlığın daha ileri bir düzen kurmasının olanakları, 20. yüzyılın başlarına göre, çok daha belirginleşmiş durumda. Artık, kapitalist ülkelerin büyük bir bölümünde, halkın çoğunluğu, yalnızca okuryazar ya da yalnızca temel eğitim almış insanlardan değil, İnternet aracılığıyla insanlığın bilgi birikiminin önemli bir bölümüne erişme ve başkalarıyla etkileşim içinde bu birikime katkıda bulunma olanağına sahip insanlardan oluşuyor.

İnternet, toplumsal ilişkilerin ve üretim ilişkilerinin bugünküne göre çok farklı şekillerde örgütlenmesinin olanaklarını yaratıyor. Bu olanakların bir bölümü, daha şimdiden, fiilen kullanılıyor. Sermaye sahiplerinin engelleme girişimlerine rağmen ve onlarla mücadele ederek...

Sermaye sahipleri, her şeyi metalaştırmak ister. Bu amaç doğrultusunda, insanlığın bilgi birikiminin mümkün olduğunca büyük bir bölümünü, bireylerin ya da küçük grupların mülkleri haline getirmeye çalışırlar. Bireylerin zihinsel faaliyetlerinin ürünlerini koruma altına alıyormuş gibi gösterilen "fikri mülkiyet" yasaları, gerçekte, yaratıcı bireylerden çok, büyük sermaye sahiplerine hizmet eder.

Kuşkusuz, yaratıcılıkları ve fikri mülkiyet yasaları yardımıyla zenginleşen çok az sayıda birey de var. Ama kapitalizm savunucularının pek sevdiği bu tür zenginleşme örnekleri de, zihinsel ürünlerin özel mülkler haline getirilmesinin, toplumsal ilerlemeyi desteklemek bir yana, onun önüne engel çıkardığını gösteriyor.

Aslına bakılırsa, hızla zenginleşmek için, yaratıcılıktan ve fikri mülkiyet yasalarından çok daha önemli bir unsura ihtiyaç var: Şans!

Örneğin, dünyanın en büyük yazılım şirketi Microsoft'un kurucusu olan Bill Gates'in dolar milyarderi olmasını sağlayan, kişisel bilgisayarların henüz yeni ortaya çıktığı dönemde, başkaları tarafından geliştirilmiş olan bir işletim sistemini (DOS), dünyanın en büyük bilgisayar üreticilerinden birine satmayı başarmasıydı. O dönemde kişisel bilgisayarları pek fazla ciddiye almayan IBM yöneticileri ile yaptığı anlaşma sayesinde aynı işletim sistemini başkalarına da satabilen Microsoft, kişisel bilgisayarların en önemli işletim sistemi sağlayıcısı haline geldi. Ne DOS ne de daha sonra Microsoft tarafından geliştirilen Windows işletim sistemi, kendi dönemlerinin en ileri teknoloji ürünleriydi. Ama kişisel bilgisayarların büyük çoğunluğunun bu işletim sistemleri yüklenmiş olarak satılması ve diğer programların da bu işletim sistemleriyle çalışacak şekilde geliştirilmesi sayesinde, Microsoft, dünyanın en büyük yazılım şirketlerinden biri oldu.

Şans, elbette yalnızca bir yere kadar iş görür. Microsoft, şans yardımıyla büyük bir sermayeye sahip olduktan sonra, büyümesini bambaşka araçlarla sürdürdü: Kaynak kodlarını gizli tuttuğu programları (Microsoft Office, Internet

Explorer vb.) işletim sistemiyle birlikte pazarlayarak bunların da kendi alanlarında tekelleşmesini sağladı. Söz konusu programlar, Bill Gates tarafından değil, Microsoft için çalışan yazılımcılar tarafından geliştirildi. Şirketi belirli bir büyüklüğe ulaştıktan sonra, Bill Gates'in herhangi bir yaratıcılık göstermesine gerek kalmadı. Yaratıcılık, onun ücretli çalışanlarının görevi haline geldi.

İnsanlık açısından bakıldığında ise, Bill Gates'in başlangıçtaki "şans"ı, gerçek bir şanssızlık oldu. Microsoft, benzerlerinden kötü olan yazılımları, tekelci konumu sayesinde, yüksek fiyatlarla satabildi. Kaynak kodlarının gizli tutulması ve yazılımların özgürce değiştirilerek kullanılmasına izin verilmemesi nedeniyle, bu yazılımların başkaları tarafından geliştirilmesi mümkün değildi.

Microsoft örneği, piyasanın, "verimlilik" getirmek bir yana, sermaye sahipleri açısından kârlı ama toplumsal açıdan verimsiz çözümleri dayatan bir mekanizma olduğunu bir kez daha gösterdi.

2010 yılında Bill Gates'in 56 milyar dolarlık bir serveti bulunuyordu.[49] Bir başka deyişle, insanlık, o yıl 55 yaşında olan Gates'e, doğduğu andan itibaren yaşadığı her bir saat için 1 1 5 bin dolar ödemişti.

Bu arada, yazılımların özgürce kullanılmasına engel olma çabası, insanlık açısından yararsız pek çok "iş" çıkardı ortaya: Yazılımların kopyalanmasını engellemeye dönük yazılımların üretilmesi, izinsiz kopyalamaya karşı yasal düzenlemelerin yapılması, izinsiz kopyaları kullananların peşine düşülmesi, bunlara karşı davaların açılması vb. vb.

Bütün bu saçmalıklara karşı, kapitalizm savunucularının "komünist" olmakla suçladığı özgür yazılım hareketi çıktı

ortaya. Bu hareket, ismi de dahil olmak üzere pek çok konuda farklı görüşlere sahip insanlardan oluşuyor. Aralarında gerçekten komünist olanların oranı hayli düşük olmalı. Ama eylemleriyle, daha şimdiden, geleceğin toplumunda üretimin ne tür şekillerde örgütlenebileceği konusunda önemli bir birikim oluşturmuş durumdalar.

İnternet kullanımının yaygınlaşmasından önce ortaya çıkan özgür yazılım hareketi, İnternet sayesinde, çok kullanılan neredeyse tüm ticari yazılımların karşısına, gönüllülük temelinde katkı sunan insanların işbirliğiyle geliştirilen, ücretsiz olarak dağıtılan ve özgürce kullanılıp değiştirilebilen alternatiflerini çıkardı.

Özgür yazılım hareketinin en önemli özelliklerinden biri, dünyanın dört bir köşesinden bazen yüzlerce, bazen binlerce, bazen de daha fazla kişinin aynı projeler üzerinde birlikte çalışmasını mümkün kılması. Örneğin, bu satırların yazıldığı sırada, GNU/Linux işletim sisteminin ortaya çıkmasını sağlamış olan Özgür Yazılım Vakfı'nın (Free Software Foundation) 3 binin üzerinde aktif katkıcısı varken,[50] Mozilla Vakfı'na ait Firefox web tarayıcısının kodlarının yazılmasına binin üzerinde gönüllü katkıda bulunmuş.[51] Diğer yandan, Mozilla Vakfı'nın geliştirdiği programlardaki hataların giderilmesi için, Bugzilla proje izleme sistemi aracılığıyla, 400 bin kişi katkıda bulunuyormuş. Özgür yazılımların paylaşılmasını sağlayan SourceForge.net sitesi ise, Şubat 2009 itibarıyla, 230 binden fazla kayıtlı yazılım projesine ve 2 milyondan fazla kayıtlı kullanıcıya sahipmiş.[52] *

* Bu arada, bu satırların yazılmasına dek geçen süre içinde, SourceForge.net sitesindeki eMule dosya paylaşım programı yaklaşık olarak 625 milyon kez, Azerus/Vuze dosya paylaşım programı ise yaklaşık olarak 530 milyon kez indirilmiş.

Marx, komünist toplumda, çalışmanın zorunluluk olmaktan çıkıp bir ihtiyaca dönüşeceğini düşünüyordu. Özgür yazılım hareketi, bunun gerçekleşmesinin mümkün olduğunun somut kanıtlarından biri. Bu hareketin ortaya koyduğu üzere, insanların zihinsel üretimde bulunmalarının tek koşulu, parasal özendiricilerin varlığı değil. Başkalarıyla işbirliği içinde insanlığın gelişimine katkıda bulunma olanağının kendisi de, pek çok insanı zihinsel üretimde bulunmaya yöneltebiliyor. Dahası, İnternet sayesinde, çok sayıda insanın katkılarını almaya uygun olmayan üretim yöntemlerinin yetersizliği de ortaya çıkıyor. Örneğin, kişisel bilgisayarların büyük çoğunluğunda Windows işletim sistemleriyle birlikte yüklenmiş olarak bulunmasına ve yakın geçmişe kadar sıradan kullanıcıların İnternet'te gezinmenin tek yolu sanmasına karşın, Internet Explorer kullananların sayısı, açık kaynak kodlu Firefox ve Google Chrome tarayıcılarını kullananların toplam sayısının gerisine düştü. Firefox ile Google Chrome'un sağladığı en önemli avantajlardan biri, bağımsız geliştiriciler tarafından üretilen ücretsiz eklentilerin yüklenmesine izin vermeleri.

Kuşkusuz, özgür yazılım hareketi, kapitalizmin egemenliği altında, ancak sınırlı ve bağımlı bir gelişim gösterebiliyor. Bir kere, bu harekete gönüllü olarak katkıda bulunmak için gerekli olan boş zamana ve enerjiye sahip insanların oranı doğal olarak düşük. İkincisi, büyük sermaye sahipleri, özgür yazılımların varlığını kendileri için avantaja çevirmenin yollarını da buluyor. Bazı şirketler bunlar sayesinde kendi yazılım masraflarını azaltıyor, bazıları da özgür yazılımlar üzerinden kâr etmenin yollarını buluyor. Üçüncüsü, büyük yazılım şirketleri, donanım üreticileriyle ve devletlerle yaptıkları anlaş-

maların ve ürünlerini satın alanlara sağladıkları destek hizmetlerinin de yardımıyla, pek çok alandaki tekelci konumlarını koruyabiliyor.

Bir başka deyişle, özgür yazılım hareketinin gerçekten başarıya ulaşabilmesi için de, sermayenin egemenliğine son vermek gerekiyor!

Çok sayıda insanın gönüllülük temelinde ortaklaşa çalışmasıyla yapılabileceklerin bir başka örneği, dünyanın en kapsamlı ve güncel ansiklopedisi Wikipedia. En önemli eseri Wikipedia olan Wikimedia Vakfı'nın farklı projelerinin aktif katkıcılarının sayısı 80 binin, "çok aktif" katkıcılarının sayısı 11 binin üzerinde.[53]

18. yüzyıldaki aydınlanma hareketinin önemli ürünlerinden biri, insanlığın tüm bilgilerini derlemeyi amaçlayan 28 ciltlik *Ansiklopedi*'ydi (*Encyclopédie*). Bu çalışmaya katkıda bulunan Fransız "ansiklopedist"lerinin sayısı yüzün, ansiklopedinin madde sayısı ise 70 binin üzerindeydi. Yeni aydınlanma çağının ansiklopedisi Wikipedia'nın İngilizce versiyonunun madde sayısı ise 3 milyon 800 bini aşmış durumda.[54]

Wikipedia'ya katkıda bulunmak için, "kayıtlı kullanıcı" olmak bile gerekmiyor. Herhangi bir maddeyi okurken somut bir hatayla karşılaşırsanız, bu hatayı saniyeler içinde düzeltebilirsiniz. Bugüne kadar Wikipedia'ya bu şekilde katkıda bulunmuş insanların sayısı milyonlar düzeyinde olmalı.

Wikipedia, elbette "sorunsuz" olmaktan çok uzak. Bu ansiklopediye "herkesin" katkıda bulunabilmesi, bir yandan egemen ideolojinin Wikipedia'da da egemen olmasına yol açarken, diğer yandan farklı güç odaklarının sistemli müdahalelerine olanak sağlıyor. Buna rağmen, Wikipedia'nın

özellikle İngilizce versiyonunun, dünyanın en yararlı bilgi kaynaklarından biri haline geldiğini söylemek mümkün. Kuşkusuz, bu ansiklopedide yazılan her şeyin doğru olamayacağını hesaba katmak koşuluyla...

"Komünist" olma suçlaması Wikipedia'ya da yöneltiliyor. Wikipedia'nın kendisine yöneltilen eleştirilerle ilgili cevapları içeren sayfada, en uzun tartışmalara konu olan eleştiri, "komünizm" başlığını taşıyor. Bu başlık altında, Wikipedia'nın "komünist" olmadığını kanıtlamak için komünizm hakkındaki en sığ iddialar da gündeme getirilmiş (örneğin Wikipedia'nın "gönüllülük"e, komünizmin ise "zorlayıcılık"a dayandığı söylenmiş). Ama diğer yandan, "fikri mülkiyet" hakkında kapitalizm eleştirisi içeren görüşler de dile getirilmiş. Bu arada, birileri de, Marx'ın komünist toplum hakkındaki ünlü sözünü Wikipedia'ya şöyle uyarlamış: "Herkesten bilgilerine göre, herkese meraklarına göre."[55]

Wikipedia'nın yaklaşık 200 bin maddeli Türkçe versiyonu Vikipedi, ne yazık ki, henüz fazlaca sorunlu. Ancak ülkemizde, farklı türden bilgi kaynaklarına da sahibiz. Örneğin, başta Ekşi Sözlük olmak üzere, sözlük siteleri... Bu satırlar yazılırken, Ekşi Sözlük'ün yazar sayısı 35 bin civarındaydı.[56] Sözlük siteleri, Wikipedia'yla ve karşılaştırılamayacak ölçüde güvenilmez bilgi kaynakları elbette. Buna karşın, çok farklı görüşlerden, çok farklı bakış açılarından haberdar olmak isteyenler için vazgeçilmez kaynaklar oldukları da kesin.

Yalnızca Wikipedia değil, aralarında sözlük ve forum sitelerinin de bulunduğu pek çok site, geçmişte hayal edilmesi bile zor olan bir şeyi mümkün kılıyor: Bugün için yüz binler-

* Basılı ansiklopedilerin çoğunun Wikipedia'dan daha güvenilmez bilgi kaynakları olduğunu da eklemek gerekir tabii ki!

ce ya da milyonlarca, gelecekte milyarlarca insanın, insanlığın bilgi birikimine katkıda bulunması.

Kimilerine göre, Ekşi Sözlük türü ortamlar, insanların takma isimlerin arkasına saklanarak her tür yalanı söyleyebildiği, başkalarına hakaret edebildiği, kirli ortamlar. Daha genel olarak, İnternet'teki "anonim olma", yani gerçek kimliğini gizleyerek bir şeyler yazma ve yapma olanağından rahatsız olanların sayısı hiç de az değil.

Oysa İnternet'in kendisi, her yazılana inanmamak ve her yapılana güvenmemek gerektiğini, "gerçek hayatta" olduğundan çok daha kısa sürelerde öğretiyor.

Takma isimle, bir yerlere, "Marx aslında İngiliz gizli servisi için çalışan bir ajandı" diye yazabilirsiniz. Bu iddianızı destekleyecek herhangi bir kanıt sunmazsanız, yazdıklarınıza pek az kimse inanır. Hele takma isminizi sadece bir kez ve sadece bu iddiayı yazmak için kullanırsanız, yazdıklarınızın hiçbir inandırıcılığı kalmaz.

Bu bir yana, takma isimle yazma olanağı, bunu yapmadıklarında işten atılabilecek ya da baskı görebilecek olan insanların, bildiklerini ve düşündüklerini herkesle paylaşabilmesi anlamına geliyor. Ekşi Sözlük'ten rahatsız olanların önemli bir bölümünün asıl derdi, oradaki hakaretler ya da yalan yanlış iddialar değil, kendileri hakkındaki, toplumu fazlasıyla ilgilendiren bazı gerçeklerin çok daha fazla insan tarafından tartışılmasını sağlayan bilgiler ve değerlendirmeler.

Elbette, arkalarında sermaye ve/veya devlet desteği bulunan bazı gruplar, yalan üretimi konusunda çok daha profesyonelce hareket edebilir. Ama İnternet, bilgi üretimini ve paylaşımını yaygınlaştırdığı oranda, bu tür yalanların açığa çıkarılmasını kolaylaştırıyor.

Geçmişte, örneğin Çin'deki Uygur sorunuyla ilgili güncel bir gelişme yaşandığında, büyük uluslararası medya kuruluşları ve onlardan aldıklarını daha da çarpıtarak aktaran büyük yerli medya kuruluşları dışındaki bilgi kaynaklarından yararlanmak çok zordu. Oysa bugün, en azından İngilizce bilenler, Çin'in resmi kuruluşlarının İngilizce açıklamalarının yanı sıra, bağımsız kaynakların aktardığı bilgilere de kolaylıkla ulaşabiliyor. Dahası, yine İngilizce bilenler, çeviri motorları yardımıyla, çok farklı dillerdeki yayın organlarında ne tür tartışmaların yapıldığı hakkında en azından kabaca fikir sahibi olabiliyor. Kuşkusuz, herkesin her konuda "araştırmacı gazetecilik" faaliyeti yürütmesi pek olası değil. Ama bunu yapanlar, ulaştıkları sonuçları herkesle paylaşabiliyor. Büyük medya kuruluşları tarafından aktarılan bilgilere belirli bir sorgulayıcılıkla yaklaşanlar da, bu şekilde ulaşılan sonuçlardan çok daha kolay şekillerde haberdar olabiliyor.

Bu söylediklerim, İnternet'in, herkesin her konuda doğru şekilde bilgilenmesini güvence altına aldığı anlamına gelmiyor elbette. Ama, kapitalizme özgü ilişkilerin fiilen sorgulanmasını da sağlayan pek çok yeni olanakla karşı karşıyayız.

Örneğin, İnternet, bugüne kadar yazılmış olan tüm kitaplara ve bilimsel makalelere ulaşma olanağını barındırıyor. İnsanlığın bütünü açısından bakıldığında mantıklı ve doğru olan, bu olanaktan herkesin yararlanabilmesi değil mi? Ne var ki, kapitalizm koşulları altında, insanlığın bilgi birikimine erişim bir "hak" değil "ayrıcalık" olarak değerlendirildiğinden, yeni yayımlanan kitapların ve bilimsel makalelerin büyük bir bölümü fikri mülkiyet yasalarıyla "koruma" altına alınıyor. Buna karşın, bir yandan kitap ve makalelerini

herkesin erişimine açanların oluşturduğu hareket güç kazanırken, diğer yandan da, söz konusu fikri mülkiyet yasaları, dosya paylaşımına olanak sağlayan İnternet siteleri ve programlar aracılığıyla fiilen deliniyor.*

Neredeyse her alandaki her tür eğitim materyalinin (derslerin videoları, yazılı ve görsel malzemeleri) İnternet aracılığıyla paylaşılması mümkün. Bunların sanal laboratuar uygulamalarıyla desteklenmesi ve dahası gerçek laboratuarlardaki boş zamanların belirli koşulları yerine getiren herkesin kullanımına açılması da. Ne var ki, kamuya ait eğitim kuruluşları bile, özellikle de seçkin öğrencilere sağladıkları eğitimin bir ayrıcalık kaynağı olarak kalmasını tercih ediyor. Buna karşın, bir yandan her tür eğitsel materyali ücretsiz olarak geliştirip İnternet'e koyanların oluşturduğu hareket güç kazanırken, diğer yandan da, eğitim kuruluşlarının hazırladığı paralı setler, yine dosya paylaşımına olanak sağlayan İnternet siteleri ve programlar aracılığıyla ücretsiz olarak paylaşılıyor.

İnsanlığın kültürel ve sanatsal birikimi de, yine İnternet sayesinde, herkesin erişimine açık hale geliyor. Ne var ki, burada da telif yasaları giriyor devreye. Sözde sanatın ve sanatçının korunması adına, büyük sermaye sahibi yapımcı şirketlerin çıkarları doğrultusunda, İnternet'ten müzik indirmek bile suç sayılıyor. Buna karşın, bir yandan sanatsal üretimlerini İnternet aracılığıyla herhangi bir ücret talep etmeden paylaşanların oluşturduğu hareket güç kazanırken, diğer yandan da, tüm engelleme girişimlerine karşın, sanat-

* Elinizdeki kitaba şuradan erişilebilecek: http://erkinozalp.blogspot.com

sal eserlerin İnternet aracılığıyla paylaşımı azalmak bir yana artıyor.

Kapitalizm savunucuları, bir yandan insanların "doğaları gereği" bencil olduklarını iddia ederken, diğer yandan, İnternet sayesinde gelişen paylaşım kültürünü "komünistlik" ya da "korsanlık" olarak damgalıyor.

"Korsanlık" suçlamasına verilen karşılıklardan biri de, "korsan" partilerin kurulması oldu. 1 Ocak 2006 yılında İsveç'te kurulan ilk Korsan Parti, 2009 yılında bu ülkede düzenlenen Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oyların yüzde 7,1'ini alırken, Almanya'daki Korsanlar Partisi, 2011 yılında Berlin eyaletinde düzenlenen seçimlerde yüzde 8,9'luk oy oranına ulaştı. 2010 yılında Korsan Partiler Enternasyonali'ni kuran partilerin başlıca amaçları arasında telif yasalarının değiştirilmesi, ticari olmayan her tür kopyalama ve kullanımın serbest bırakılması, patent sisteminin kaldırılması ve kişisel bilgilerin gizliliğine saygı gösterilmesi de bulunuyor.

İnternet'in sağladığı olanaklardan herkesin eşit şekilde yararlanmasını (ve İnternet'e erişimin bir insan hakkı sayılmasını) savunan korsan partiler, adını açıkça koymasalar bile, sermaye egemenliğinden kaynaklanan kısıtlamalarla mücadele ediyor. Bu arada, güncel sorunlara karşı yürütülen mücadeleyi siyasal alana taşımak gerektiğini hem kabul ediyor hem de bunun sağlayacağı olanakları somut olarak gösteriyorlar.

Ancak, sermaye ilişkilerine son vermeyi hedeflemediklerinden, bugünkü amaçlarına ulaşsalar bile, bunlar, dönüp dolaşıp, asıl olarak sermaye sahiplerine hizmet eder. Telif

haklarının ve patentlerin kaldırıldığı, herkesin İnternet'e erişebildiği, herkesin her konuda kendisini yetiştirebildiği bir dünyada, insanlığın ilerlemesi hızlanır, ama bu ilerleme sermaye sahiplerini daha da zenginleştirirken, insanları daha da yoksullaştırır. Çünkü, telif haklarının ve patentlerin kaldırılması sermaye sahiplerinin bir bölümüne zarar verecek olsa bile, tüm insanların eğitim ve kültür düzeylerinin yükselmesi ve zihinsel üretimin önemlice bir bölümünün parasız olarak gerçekleştirilmesi, geçmişte görece yüksek ücretler alan işçilerin ücretlerinin düşürülmesini sağlar.

Yazılımların, her tür eğitim materyalinin, tüm kitapların ve bilimsel makalelerin, her türden bilginin parasız olduğu bir kapitalist dünyada da, emekçiler, yaşayabilmek için, emek güçlerini sermaye sahiplerine satmak zorunda kalır. Böylesi bir dünyada, mühendis ya da mimar olmak için İnternet'ten yararlanmak yeterli olsa bile, kimse mühendislere ya da mimarlara doğru dürüst para vermeyecektir.

Korsan partiler, insanlığın bilgi birikiminin telif hakları ve patentler aracılığıyla mülk edinilmesine karşı çıkarken çok haklı. Ama yazılımların, kitapların, makalelerin, eğitsel malzemelerin özel ellerde toplanması ne kadar yanlışsa, makinelerin, madenlerin, fabrikaların özel ellerde toplanması da o kadar yanlış. Üretim araçlarının her biri, ya insanlığın binlerce yıllık çabalarının ürünü ya da bu çabalar sayesinde maddi değere sahip hale gelmiş durumda. Yazılımların en verimli şekilde geliştirilmesi ve kullanılması için bunların sermaye sahiplerinden özgürleştirilmesi ne kadar gerekliyse, üretim araçlarının en verimli şekilde geliştirilmesi ve kullanılması için bunların sermaye sahiplerinden özgürleştirilmesi de o kadar gerekli. Özellikle de,

bilişim teknolojileri, üretim araçlarının toplumsal açıdan en verimli şekilde kullanılmaları konusunda yepyeni olanaklar yaratırken...

20. yüzyılın sosyalist ülkelerinde, planlama uzmanları, ciddi bir sıkıntıyla karşı karşıyaydı. Neyin nerede ne kadar üretileceğini ve nereye ne kadar dağıtılacağını belirleyebilmek için, ülkenin dört bir yanındaki üretim ve dağıtım birimleriyle yapılması gereken bilgi alışverişleri ciddi bir zaman kaybına yol açıyordu. Asıl önemlisi, karşılıklı bilgi ve talep alışverişleri sonsuza dek sürdürülemeyecekleri için, bir noktada kesilmek zorunda kalıyordu. Bu da bazen ciddi boyutlara ulaşabilen sapmalara yol açıyordu.

Bugünse, teknolojik gelişmelerin yardımıyla, yalnızca tek bir ülkedeki değil dünyanın dört bir yanındaki üretim ve dağıtım birimlerini merkezi olarak yönetebilen dev şirketler, planlamanın ne denli kolaylaştığını somut olarak gösteriyor. Tekeller ve büyük şirketler, uzunca bir süredir, "bireysel girişimci"ler tarafından değil, profesyonel yöneticiler ve mühendis orduları tarafından, son derece "planlı" şekillerde yönetiliyor. Tek sorun, buradaki "plan"ların topluma değil çok küçük bir azınlığa hizmet etmesi.

Bilişim teknolojileri sayesinde, neredeyse her tür üretim ve dağıtım sürecinin anlık olarak kayıt altına alınması ve bu kayıtlara herkesin ulaşması mümkün hale geldi. Bu da, üretim ve dağıtım süreçlerinin denetimine, sorunların saptanmasına ve çözüm yollarının bulunmasına çok sayıda insanın katkıda bulunabileceği anlamına geliyor. Üretim araçlarının topluma ait olduğu bir düzende, uzmanların, öğretim üyelerinin, öğretmenlerin, öğrencilerin ve amatör araştırmacı-

ların, diledikleri kurumu mercek altına alarak iyileştirme/düzeltme önerilerinde bulunmaları sağlanabilir.*

Bugün bunların yapılamayacak oluşunun nedenleri arasında, özel şirketlerin gerek devletlerle ilişkilerinde gerekse kendi içlerinde, gizlilik koruması altında, yolsuzlukların egemen olması da var. Özel şirketlerin çalışanları bile, kendi şirketlerinin üst kademelerinde olup bitenler hakkında pek az bilgiye sahip.

Kapitalist ülkelerde, devletlerin pek çok faaliyetlerinin yanı sıra, özel şirketlerin faaliyetleri de gizlilik perdelerinin

---

* İnternet, gerçek yaşam ile oyun ve eğitim arasındaki mesafeyi kısaltma olanağını da sağlıyor. Gerçek yaşamdaki süreçler (bir fabrikadaki üretim süreçleri, bir dağıtım kuruluşunun faaliyetleri vb.), puan kazanmaya dayalı bir oyunun konusu haline getirilebilir. Herhangi bir alanda sorun bulanlar puan kazanır. Sorunların giderilmesi ya da mevcut süreçlerin iyileştirilmesi için geliştirilen somut öneriler daha fazla puan kazandırır. Önerilerin uygulamaya konması ve başarılı olması en yüksek puanları kazandırır...

Tabii, bulunduğu iddia edilen sorunların gerçekte var olmadığını göstermek, önerilerin yanlışlığını kanıtlamak, uygulamaya konan önerilerin yol açtığı sorunları gündeme getirmek ve başarılı olduğu kabul edilen önerilerin gerçekte hiç de öyle olmadıklarını açığa çıkarmak da puan kazandırmalı.

Diğer yandan, kimin daha haklı olduğunu bulmak için, bir oylama mekanizmasına ihtiyaç duyulacaktır.

Bugünkü bilgisayar oyunlarının çoğu, herhangi bir maddi beklenti içinde olmayan insanlar tarafından, yalnızca "puan kazanmak" için oynanıyor... Vurdulu-kırdılı oyunlarla karşılaştırıldığında, gerçek yaşam oyunları bazılarına yeterince çekici gelmeyebilir. Ancak vurdulu-kırdılı olmayan, zekaya dayanan oyunlar da ilgi çekiyor. Ayrıca, çoğu insan, yaşamları boyunca tek bir oyuna ya da belirli türdeki birkaç oyuna bağımlı kalmak yerine, oyunlara ayırdıkları zamanı farklı oyunlara bölebiliyor.

İnsanların gerçekten özgür olacağı bir toplumda, burada önerilenden çok daha verimli gerçek yaşam oyunları geliştirilebilir ve popülerlik kazanabilir. Belki de, "oyun" biçiminin kullanılmasına bile gerek duyulmaz. Önemli olan, gerçek yaşamın gerçekten de insanlar tarafından yönetilmesini sağlayabilmek.

arkasında yürütülür. Oysa "devlet sırları"nın ve "özel şirket sırları"nın büyük bölümü, tüm insanların yaşamları üzerinde etkide bulunur. "Devlet sırları"nın varlığı sayesinde haksız olduğu gizlenen bir savaş, emekçilerin çocuklarının ölmesine yol açar. "Özel şirket sırları"nın varlığı sayesinde gerçekleştirilen hileli iflaslar, hem şirket çalışanlarının hem de toplumun zarar görmesine yol açar.

Ezen-ezilen, sömüren-sömürülen ayrımlarının bulunduğu bir toplumda, insanların tümüyle bireysel alanda kalan eylemleri "gerekli görüldüğünde" onları yıpratmak için ifşa edilirken, devlet yöneticilerinin, sermaye sahiplerinin ve şirket yöneticilerinin toplumu ilgilendiren pek çok eyleminin gizli tutulması meşru sayılır.

Tam tersini savunan Marksistler, tam da bu nedenle, örneğin devletler arasındaki "gizli anlaşmalar"ın açıklanması konusunda ısrarcı olmuştur.

Kuşkusuz, gizli belgelerin açıklanması, her zaman, ezilenler yararına somut sonuçlar üretmez. Örneğin, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın bazı gizli yazışmalarının Wikileaks sitesi tarafından yayımlanmasının, emperyalizme karşı mücadele edenlere mi yoksa ABD emperyalizmine mi daha fazla yaradığı tartışma konusu oldu. Hatta bazı Marksistler, Wikileaks aracılığıyla bu belgelerin yayımlanmasını bir "komplo" olarak değerlendirdi.

Ama dünya üzerindeki herhangi bir gelişmenin emperyalizmin çıkarlarına hizmet etmesi için çok fazla neden var. Emperyalistler, istemedikleri bir gelişme yaşandığında, hayıflanmakla yetinmek yerine, bu gelişmeyi kendi işlerine yarayacak şekilde kullanmanın yollarını arar. Ve bugün için

güçlü olmaları sayesinde, çoğu zaman başarıya ulaşabilirler. Aynı nedenle, "kimin çıkarı var?" sorusunu pek seven komplo teoricileri, emperyalizm karşıtı eylemleri bile emperyalistlerin birer komplosu gibi göstermekte fazla zorluk çekmez.

Paranoyak olmanız, izlenmediğiniz anlamına gelmeyebilir. Wikileaks sızıntıları da, bazı komploların ürünü olabilir. Belki de asıl komplo, bazı bilgileri sızdırarak, genel olarak bilgi sızdırmayı itibarsızlaştırmak ve her şeye rağmen sızan bilgilerin önemsenmesine engel olmaktır!

Burada da, "komplocu" düşünmek yerine, daha basit gerçekleri ön plana çıkarmakta yarar var. Farklı şekillerde ortaya çıkan sırların neden ortaya çıkmış olduklarını sorgulamaya göre çok daha verimli bir yaklaşım, bunları işçi sınıfını siyasal mücadeleye kazanmak için kullanmaya çalışmak ve bu arada başka sırların da sızdırılmasını teşvik etmektir.

Nitekim, devlet yöneticilerinin, sermaye sahiplerinin, şirket yöneticilerinin ve hatta "sivil toplum" kuruluşu, sendika, meslek örgütü vb. yöneticilerinin yolsuzluklarının, halkın çıkarlarına aykırı faaliyetlerinin ve haksız ayrıcalıklarının açığa çıkarılmasının ve tartışılmasının en basit örnekleri, ilgili kişileri ciddi şekilde rahatsız edebiliyor. Örneğin, bir şirket çalışanı ile bir şirket yöneticisi arasındaki ücret farkının dile getirilmesi bile, işten atılmak için yeterli olabiliyor.*

---

* 6 Nisan 2011 tarihli bir habere göre, İngiltere'de, Lloyds Bankacılık Grubu'nda (LBG) insan kaynakları asistanı olarak çalışan Stephanie Bon, bir gün Facebook sayfasına şunu yazmış: "LBG'nin yeni CEO'su saatte 4.000 sterlin alıyor. Ben saatte 7 sterlin alıyorum. Bu da adil." Bon, yeni CEO António Horta-Osório'nun bir yıllık gelirinin 13,5 milyon sterlin (21 milyon dolar) olacağını medyadan öğrenmiş. Yaptığı yorum nedeniyle de hemen işten atılmış. Şirket yöneticileri bu konuda sıkıntı yaşamamış, çünkü bir ajans aracılığıyla çalıştırdıkları Bon'un normalde otomatik olarak yenilenen sözleşmesinin süresi yalnızca 7 günmüş. (http://www.dailymail.co.uk/news/article-1373723/Bank-worker-Stephanie-Bon-fired-Facebook-post-Lloyds-boss-4k-hour-salary.html)

Marx, "kapitalist üretim sürecinin bizzat kendi mekanizması ile eğitilen, birleşen ve örgütlenen işçi sınıfı"ndan söz etmişti. Ama kapitalizm, aynı mekanlarda bir araya getirdiği işçileri birbirlerinden ayrı tutmanın mekanizmalarını da geliştiriyor. Bugün, aynı fabrika ya da işyeri binasının içinde çalışmak, insanların birbirleriyle daha fazla iletişim kurmaları anlamına gelmiyor. Aynı işi yapan işçilerin çok farklı statülerde çalıştırılması gibi uygulamalara ek olarak, insanların sohbet etmelerini engellemeye dönük pek çok önlem alınıyor. Çünkü çalışanların sohbet etmesi demek, işyerlerinde ve ülkelerinde olup bitenler hakkında bazı "sakıncalı" ortak görüşler oluşturabilmeleri demektir.

Buna karşın, İnternet, çok farklı mekanlarda çalışan ve yaşayan insanların birbirleriyle iletişim kurmalarını mümkün kılıyor. Bu sayede, geçmişte bir araya gelmeleri neredeyse olanaksız olan insanlar, ortak eylemler düzenleyebiliyor. Örneğin, İnternet sayesinde oluşturulan Ataması Yapılmayan Öğretmenler Platformu, Türkiye'nin dört bir yanına dağılmış haldeki öğretmenlerin sorunlarını ülke gündemine taşıyabildi. Sağlık çalışanlarının ve özelde asistanların 2011 yılındaki somut kazanımlar sağlayan eylemlerinin örgütlenmesine, İnternet aracılığıyla kurdukları bağların da katkısı oldu.

Mücadele eden toplum kesimleri, bilgi ve deneyim paylaşımı için, süreleri ve sayıları her zaman kısıtlı kalacak olan toplantılara bağımlı olmaktan kurtulmuş durumda. Bazı konuların tartışılmasının en verimli yolu yine toplantılar olsa bile, tüm diğer tartışmalar İnternet aracılığıyla gerçekleştirilebiliyor. Üstelik, toplantılarda konuşmak konusunda sıkın-

tı yaşayanlar, bu sayede düşüncelerini daha açık şekillerde ifade edebiliyor.

Yakın gelecekte, İnternet'le pek fazla ilişkisi bulunmayan insanlar azınlık durumuna düşecek. Bugün bile, genç işçilerin çoğu İnternet'ten yararlanıyor. Bu sayede, neredeyse herkes eskisine göre çok daha fazla insanla etkileşim içine giriyor.

İnternet'te "hareket" oluşturmanın da görece kolay görünmesi, bazılarında, burada olup biten her şeye kuşkuyla bakma eğilimini güçlendiriyor. Oysa gerçekte, İnternet'te ciddi bir hareket oluşturmak en zor işlerden biri.

Örneğin, kimin yaptığı belli olmayan bir bombalama eyleminin ardından, "Kürtler Kuzey Irak'a gönderilsin" diye bir kampanya başlatılabilir ve olayın sıcaklığı içinde çok sayıda kişi Facebook ve Twitter üzerinden bu kampanyanın destekçisi olabilir. Ya ertesi gün? Kampanya ne kadar ses getirdiyse, ona yöneltilen itirazlar da en az o kadar ses getirir. Kısa bir süre içinde, bu kampanyanın yanlış olduğu, destekçilerinin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilir.

İnternet'te ciddi bir hareket oluşturabilmek için, önemli sayıda insanın anlamlı bulacağı hedeflerin tarif edilmesi, harekete herkesin katkıda bulunabilmesi, her tür eleştirinin yapılabilmesi, hareketle ilgili (neredeyse) her tür bilginin herkese açık olması gerekir. Bunlardan herhangi biri eksik kaldığında, hareketin yalnızca İnternet aracılığıyla güç kazanması bir hayli zorlaşacaktır.

İnternet'ten önemli ölçülerde yararlanarak ortaya çıkarılan son hareketlerden biri, 17 Eylül 2011'de başlatılan ve kısa sürede pek çok ülkeye yayılan "Wall Street'i İşgal Et" ya da

kısaca "İşgal" hareketi. 15 Mayıs 2011'de İspanya'da başlatılan protesto hareketinin ve başka hareketlerin* devamcısı olan "İşgal" hareketinin merkezinde, dünya kapitalizminin güncel bunalımının doğurduğu toplumsal sonuçlara verilen tepkiler var. Nüfusun yüzde 1'inin, yani en zenginlerin çıkarlarına dayalı düzenin eşitsizlik, adaletsizlik ve baskı ürettiğini savunan "İşgal"ciler, geçmişte kapitalizmin bazı sonuçlarına itiraz etmiş olan küreselleşme karşıtı hareketten farklı olarak, kapitalizmin kendisini sorguluyor. Büyük şirketlerin iktisadi ve siyasal güçlerinin sınırlandırılmasını istiyorlar.

Wall Street'teki eylemleri düzenleyen ve bugün için hareketin en ağırlıklı bileşenlerinden biri olan New York Şehri Genel Kurulu tarafından 29 Eylül'de kabul edilen bildirgede gündeme getirilen şirket suçları arasında, kredi kullanarak ev sahibi olanların evlerine borç ödemelerini aksattıkları gerekçesiyle yasadışı yollarla el koymaları, iflas tehlikesi nedeniyle devlet desteği almalarına karşın yöneticilerine aşırı yüksek ikramiyeler vermeye devam etmeleri, işyerlerinde yaşa, deri rengine, cinsiyete, cinsel kimliğe ve cinsel yönelime dayalı eşitsizlikleri ve ayrımcılığı sürdürmeleri, çalışanları daha yüksek ücretler ve daha güvenli çalışma koşulları için pazarlık yapma hakkın-

* Bunlar arasında, Mısır ve Tunus'taki halk ayaklanmaları da sayılıyor (http://occupywallst.org/about/). "Arap Baharı" başlığının altına sokulan toplumsal hareketler, gerçekte çok farklı toplumsal ve uluslararası dinamiklerin birer ürünü. Bunları tek bir hareket gibi ele almak, yanlış sonuçların çıkarılmasına yol açacaktır. Libya'da, Kaddafi'nin devrilip katledilmesinde, emperyalist ülkelerin bu ülkeyi sömürgeleştirmeye yönelik askeri müdahalelerinin, diktatörlük karşıtı toplumsal dinamiklerden daha önemli bir rol oynamış olduğu açık. Ama bu örnekten hareketle, Tunus'ta ve Mısır'da olan biten her şeyin emperyalizmin bir komplosu olarak değerlendirilmesi, bu ülkelerde diktatörlüğe, yolsuzluklara ve yoksulluğa isyan etmiş olan toplum kesimlerinin mücadelesine ciddi şekilde haksızlık etmek anlamına gelecektir.

dan mahrum bırakmaya çalışmaları, gerçekte bir insan hakkı olan eğitim için öğrencileri on binlerce dolarlık borç yüklerinin altına sokarak rehin almaları, kendilerini denetleyen politikacılara büyük bağışlar yapmaları, medyayı kontrol altında tutarak insanları yanlış bilgilendirmeleri ve korku içinde tutmaları, ülkede ve dışarıda sömürgeciliği sürdürmeleri, ülke dışındaki masum sivillerin işkence görmesinde ve öldürülmesinde pay sahibi olmaları ve devletten ihale alabilmek için kitle imha silahları üretmeye devam etmeleri de bulunuyor.[57]

Barışçıl yollarla mücadele ilkesini benimseyen hareketin, en azından ilk aşamada, asıl olarak ABD'de ve Batı Avrupa ülkelerinde güç kazanmasının herhalde en önemli nedeni, bu ülkelerde yaşayan insanların ve özellikle de gençlerin, kapitalizmin bunalımlarının yıkıcı toplumsal sonuçlarıyla (uzunca bir aradan sonra) ilk kez karşılaşması. Bir başka neden, İnternet kullanımının daha önce yaygınlaştığı bu ülkelerde, paylaşımcılığa, işbirliğine ve açıklığa dayanan ilişki ve ortak üretim kültürünün de daha önce gelişmiş olması. Özgür yazılım hareketi ve her tür düşünsel ürünün özgürce erişilebilir kılınmasını savunanların oluşturduğu hareketler de, ilk olarak ABD'de ve Batı Avrupa ülkelerinde güç kazandı.

"İşgal" hareketinin en önemli biçimsel özelliklerinden biri, hiyerarşik bir yapılanmadan yoksun olması. Harekete katılan herkes, karar alma süreçlerinde eşit haklara sahip. Doğal olarak, merkeziyetçilik de söz konusu değil. Dileyen herkes, dilediği yerellikte bir "işgal" hareketi oluşturabiliyor ve bu hareket, kendi katılımcılarının kararları doğrultusunda faaliyet yürütüyor. Belirli bir yerellikteki "işgal" hareketinin aldığı kararlar, başka yerlerdeki "işgal" hareketleri bir

yana, o yerellikteki katılımcılar için bile bağlayıcı sayılmıyor. Tutanakları İnternet'e konan toplantılar dışında, tüm tartışmalar İnternet aracılığıyla yürütülüyor. Bu özellikleri nedeniyle, "hareketin bütünü" hakkında yorum yaparken dikkatli olmak gerekiyor. Tam da şu sıralarda, hareketin bazı bileşenleri, hareketin bütününe ya da önemli bir kesimine yeni bir yön kazandırabilecek bazı adımlar atmış ya da atmak üzere olabilir.

Kesin olan şu ki, Marksistlerin de içinde yer alması, gelişimine katkıda bulunması, mücadele dersleri çıkarması gereken bir hareketle karşı karşıyayız. Çok farklı görüşlere, çok farklı kaygılara sahip insanları bir araya getiren bu hareketin ne kadar uzun soluklu olabileceğini, ne tür kazanımlar elde edebileceğini ve ne tür bir evrim geçirebileceğini bugünden öngörmek ne çok kolay ne de çok gerekli. Bugün yapılması gereken şey, kapitalizmi sorgulayan, eşitliği, özgürlüğü ve adaleti savunan bir hareketin, insanlığın mücadele tarihine anlamlı katkılarda bulunmasına yardımcı olmak. En dar maddi çıkarları için mücadele eden işçilerle bile dayanışma içinde olmaya çalışan Marksistler, çoğunluğun çıkarları için mücadele eden ve bunu yaparken her tür katkıya açık olan bir harekete soğuk bakamaz.*

"İşgal" hareketinin Türkiye ayağının henüz çok zayıf olması, ülkemizdeki mücadele deneyimlerinin zenginliğiyle

* Bazı hareketlerin herhangi bir noktaya varamayacağını iddia etmek kolaydır ve bu tür tahminlerin tutması ihtimali yüksektir. TEKEL işçilerinin 2009 ve 2010 yıllarındaki direnişi de, pek çok kişinin tahmin etmiş olabileceği üzere, yenilgiyle sonuçlandı. Ama herhalde, yenilgi, bu direnişin gereksiz ya da yanlış olduğunu kanıtlamadı. TEKEL işçileri, farklı bir düzen kurma hedefiyle mücadele etmemişti. Buna karşın, mücadeleleri, onları düzenle karşı karşıya getirmiş ve düzenin sorgulanmasına katkıda bulunmuştu.

bağlantılı olsa gerek. Ayrıca, kapitalizme karşı bir şekilde mücadele etmek gerektiğini düşünenlerin pek çoğu, mevcut sol yapılarla ve kitle örgütleriyle farklı düzeylerde ilişkiler kurarak bunu gerçekleştirmeye çalışıyor zaten. "İşgal" hareketine öncülük etme potansiyeli bulunanların önemli bir bölümü başka hareketlerin içinde faal durumda. Bunlara hareketin geleceğiyle ilgili belirsizlikler ve Türkiye'de İnternet aracılığıyla ortak faaliyetlerde ve üretimde bulunma kültürünün henüz çok gelişmemiş olması eklenince, şimdilik ülkemizden pek fazla "İşgalci" çıkmamış oldu.

Türkiye solu açısından bakıldığında, bu eksikliğin sevindirici olduğu kanısında değilim. "İşgal" hareketi, somut ve dar hedefli mücadelelerden farklı olarak kapitalizmin kendisinin sorgulanmasını sağladığından, sosyalist düşüncenin yaygınlaşmasına ve güç kazanmasına, "daha fazla" olmasa bile "daha farklı" katkılarda bulunmaya aday. Diğer taraftan, hareketin bir iktidar alternatifi olmaya ya da oluşturmaya çalışmaması, somut bir talepler listesi bile formüle etmemesi ya da edememesi, siyasal iktidar mücadelesi yürüten sol yapılar açısından bir rakip olmadığı anlamına geliyor. Tam tersine, sol yapıların, "İşgal" hareketinin savunduğu ilke ve değerlerin siyaset alanındaki temsilciliğini üstlenmesi mümkün.

Bu arada, "İşgal" hareketinin somut bir talepler listesine sahip olmaması, hem bu hareketin güçlenmesini kolaylaştırıyor, hem de onun (bugünkü biçimiyle) ulaşabileceği sonuçların sınırını çiziyor. Somut taleplerin yokluğu hareketin güçlenmesini kolaylaştırıyor, çünkü her somut talep listesi, iç tartışmaların şiddetlenmesine ve bu listeyi benimsemeyen çok sayıda insanın hareketten ayrılmasına yol açacaktır.

Buna karşın, somut taleplerin yokluğu, dile getirilen sorunların çözülmesini sağlayacak olan önlemlerin tarif edilememesi anlamına geliyor.

Hareketin bütünü adına talepler ileri sürülmese bile, "dünya devrimi" sloganını kullanan "İşgal" hareketinin içinde talep tartışmaları yapılıyor pek doğal olarak. Somut öneriler de getiriliyor gündeme.

Bu noktada, Marksistlerin, siyasal devrim hedefiyle bağlantılı olarak, ne tür temel talepler ileri sürebileceği üzerinde kısaca durabiliriz. Bu tür taleplerin ülkeden ülkeye ve zaman içinde farklılaşması kaçınılmaz. Dolayısıyla, konuyu Türkiye özelinde tartışmak mümkün ve meşru. Kuşkusuz, işçi sınıfının uluslararası mücadele birikimini göz ardı etmeden...

Temel talepleri bire ya da ikiye düşürmemiz mümkün olmasa bile, ileri süreceğimiz taleplerin sayısı ne kadar artarsa, birleştirici olmaları o denli zorlaşacak ve devrim mücadelesine katkıda bulunmayacak tartışmalar yüzünden yitirilecek olan zaman ve enerji artacaktır.

Bugünkü koşullar altında, şu tür bir talepler listesi çıkarılabilir:

Yurttaşlar arasında ırk, milliyet, etnik köken, dil, cinsiyet ya da inanca dayalı her tür ayrımcılığın ve eşitsizliğin yasaklanması

Çalışmanın herkes için bir hak ve ödev haline getirilmesi; tüm çalışanlara ve çalışamayacak durumda olanlara aileleriyle birlikte insanca yaşamalarına yetecek ücretlerin ödenmesi

Miras bırakma hakkının sınırlandırılması

Finans kuruluşlarının, telekomünikasyon kuruluşlarının, enerji şirketlerinin, dış ticaret şirketlerinin, hisseleri borsa-

larda işlem gören şirketlerin ve daha önce özelleştirilmiş olan şirketlerin kamulaştırılması

- Sınırları halkoyuyla net şekilde belirlenecek olan ulusal güvenlikle ilgili faaliyetler hariç olmak üzere, tüm devlet yöneticilerinin ve yönetim organlarının devlet yönetimiyle ilgili her tür faaliyetlerinin herkesçe izlenebilir kılınması, yöneticilerin gelirlerinin işçi ücretlerinin ortalamasından yüksek olmaması, tüm yöneticilerin seçimle belirlenmesi ve yöneticilerin onları seçenler tarafından her an görevden alınabilir olması

Emperyalist ülkelerle girilmiş olan ittifaklardan ve emperyalizmin çıkarlarını temsil eden örgütlerden çıkılması

Irkçılık, inanç sömürüsü ve savaş kışkırtıcılığı içermeyen her tür hedef doğrultusunda örgütlenmenin ve bu hedeflerin hayata geçirilmesi için propaganda faaliyetlerinde bulunmanın serbest olması

Bu tür temel talep listeleri üzerinde pek çok oynama yapılabilir. Örneğin, zorunlu tüketim maddeleri üzerindeki dolaylı vergilerin kaldırılması, gelirlerin ve servetlerin artan oranlı olarak vergilendirilmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinin parasız hale getirilmesi, iç ve dış borçların iptal edilmesi gibi talepler eklenebilir. Tek tek talepler daha güzel ifade edilebilir. Ama bu tür listeler uzatıldıkça, tümü üzerinde anlaşmak zorlaşacak ve bunların bir bölümünün keyfi sayılabilecek şekillerde ihmal edilmesi kolaylaşacaktır.

Bir devrim mücadelesinin temel talepleri, tüm toplumsal sorunları çözmeye değil, toplumsal sorunlara halkın çıkarlarına dayalı çözümlerin bulunmasının yolunu açmaya yönelik olmalı.

İnsanların kendi kendilerini yönetmelerini mi sağlayacağız, yoksa kendi ürettiğimiz bazı ilkelerin hayata geçirilme-

sini bu temel hedefin önüne mi koyacağız? İnsanların kendi kaderlerini özgürce belirlemelerini mi sağlayacağız, yoksa onları bugünün koşulları altında belirlemiş olduğumuz bir gelecek tasarımının sınırlarına hapsetmeye mi çalışacağız?

Yukarıdaki talepler listesinin, işçi sınıfının tarihsel çıkarlarını temel aldığı açık. "Sınıfsal kurtuluş" ile diğer kurtuluş türleri arasında hiyerarşik bir ilişkinin kurulması kimilerini rahatsız eder. Bunda, konunun yanlış tartışılmasının da payı var. Dahası, Marksistler de, "sınıfın kurtuluşu" ile "işçicilik"i birbirine karıştırma hatasına sıklıkla düşebiliyor.

İşçilerin hak alma mücadelesi, kapitalizmin sınırları içinde kalan bir mücadeledir. Bu mücadele, işçileri sınıfsal kurtuluş mücadelesine yaklaştırabilir, ama böyle olmak zorunda değildir. Belirli koşullar altında tersi de gerçekleşebilir. Örneğin, sosyal devlet politikaları, pek çok ülkede, işçileri sınıfsal kurtuluş hedefinden uzaklaştırabilmişti.

İşçi sınıfının kurtuluşu, onun farklı bir sınıf olarak varlığına son verilmesini sağlayacak olan sürecin başlatılmasındadır. Sınıfsız toplum, "işçilerin ihya edilecekleri" bir toplum değil, insanlar arasındaki her tür sınıfsal ayrımın ortadan kalkacağı bir toplum olacaktır.

Sınıfsal ayrımların ortadan kalkması da, insanların tüm sorunlarının çözülmesi anlamına gelmez. Aksine, sınıfsal ayrımların ortadan kalkması sayesinde, insanlar, tüm sorunlarını özgürce tartışabilir hale gelecektir.

Temel talepler, sermaye egemenliğine son vererek halkın kendi kendisini yönetmesini sağlama hedefinin, hem sol hem de toplumun bütünü açısından netlik kazanmasını sağlamak açısından önemli. Güncel siyasal mücadeleler, elbette, temel taleplerin propagandasından ibaret olamaz. Ama güncel

mücadeleler ile nihai hedef arasındaki bağın korunabilmesi için, bunların temel taleplerle uyumlu olması gerekir. Temel talepler, hayata geçirilmelerinin henüz mümkün olmadığı dönem boyunca, bir kılavuz işlevini görür.

Diğer yandan, temel talepler, kendi başlarına, solu iktidara aday bir güç haline getiremez. Solun güç kazanabilmesi için, herkesin anlayabileceği ve katkıda bulunabileceği, somut ve güncel hedeflere ihtiyaç var...

8

Sol ve İktidar Mücadelesi

Başta devrimcilik olmak üzere Marksizmin temel unsurlarından ve Marksistlerden pek fazla hoşlanmayanların pek hoşuna giden bir Marx alıntısı var: "Ben Marksist değilim."

Marx'ın bu sözünü hatırlattıktan sonra, atış serbest!

Artık bütün Marksistleri, "Marksist" oldukları için suçlayabilir, Marksizmin dilediğiniz tezini reddedebilirsiniz. Marx'ın o sözü hangi koşullar altında ve neden söylediği üzerinde durmanız gerekmez. "Marx bile, Marksist olmadığını söylemişti." Bitti.

Marx'ın böyle söylemiş olduğu sık sık hatırlatılır, ama o sözün nerede kullanıldığı üzerinde neredeyse hiç durulmaz.

Her şey bir yana, Marx, "Ben bir Marksistim" diyebilir miydi?

İşçi sınıfı devrimi için yürütülen mücadelede kişilerin çok fazla öne çıkmaması gerektiğini savunmuş olan birinden söz ediyoruz... 10 Kasım 1877'de Wilhelm Blos'a yazdığı mektupta, her tür "kişi kültü"ne karşı olduğunu belirtirken, Engels ile kendisi hakkında şu bilgileri vermişti:

> İkimiz de ünlü olmaya zerre kadar değer vermiyoruz. (...) Engels ile benim gizli komünist birliğe ilk girişimiz, ancak,

> otorite hakkındaki boş inançları destekleyen her şeyin tüzüklerden çıkarılması koşuluyla gerçekleşmişti.[58]

"Ben Marksist değilim" sözü, tahmin edilebileceği üzere, kendilerini "Marksist" sayan birilerine karşı söylenmişti. Bu kişiler de, ilgili dönemin Fransız "Marksist"leriydi.

Ünlü söz, Engels'in, 2-3 Kasım 1882'de Eduard Bernstein'a yazdığı mektupta geçiyor:

> ... Marx, bir keresinde, Lafargue'a şunu söylemişti: *'Ce qu'il y a de certain c'est que moi, je ne suis pas Marxiste'* [Kesin olan bir şey varsa, o da benim bir Marksist olmadığım].[59]

Bernstein, "Marksizm"in Fransa'da hiçbir itibarının bulunmadığını iddia etmiş. Engels de, Fransa'da "Marksizm" diye bilinen şeyin, "baştan sona tuhaf bir ürün" (*an altogether peculiar product*) olduğunu vurguladıktan sonra, Marx'ın ilgili sözünü hatırlatıyor.

Hatırlatmanın nedeni, Fransa'daki "baştan sona tuhaf ürün"ü Marksizm diye sunan kişilerden birinin, Paul Lafargue olması. Engels, Marx'ın sözünü aktardıktan sonra, Marksizmin Fransa'da hiçbir itibarının bulunmadığı iddiasını çürütüyor!

"Marksizm" meselesi, Engels'in 1889'da Paul Lafargue'a yazdığı bir mektupta da anılıyor:

> Sevgili Lafargue,
>
> Bugüne kadar sizi yalnızca *'the so-called Marxists'* [sözde Marksistler] diye andık ve sizi başka ne şekilde anabileceğimi bilemiyorum.[60]

Dahası da var. Friedrich Engels, yukarıdaki mektubunu gönderdikten bir ay sonra, Marx'ın kızı ve Paul Lafargue'ın eşi olan Laura Lafargue'a şunları yazıyor:

> Ama biz kazandık, Avrupa'daki neredeyse tüm sosyalistlerin 'Marksist' olduğunu dünyaya kanıtladık (bize bu adı verdikleri için deli olacaklar!) ...[61]

"Marksizm" terimi, ilk olarak, Marx'la mücadele edenler tarafından, onun görüşlerini küçümsemek için kullanılıyor. Marx'ın en yakın mücadele arkadaşı Engels de, Marx'ın ölümünden (1883) sonra, bu kavramı açıkça kullanabilir duruma geliyor.

Peki, Marx'ın Fransa'daki "Marksist"lerle derdi neydi?

Bunu da Marx'ın bir mektubundan öğrenebiliyoruz. Marx, Fransız İşçi Partisi'nin 1880 yılındaki kuruluş kongresinde benimsenen programına önemli katkılarda bulunmuştu. Ancak bu programın bir sonraki genel seçimlerle bağlantılı güncel hedefler bölümünün yazılması sırasında, Marx ile partinin liderlerinden Jules Guesde (ve Lafargue) arasında anlaşmazlık çıkmış. Marx, tartışmalar sırasında, Guesde'yi "devrimci lafazanlık"la suçlamış. Guesde, Fransız işçi sınıfını daha radikal bir çizgiye çekmek üzere "yem" olarak "asgari ücretin yasayla belirlenmesi" türü taleplerin eklenmesini istemiş. Marx da, "Eğer Fransız proletaryası henüz bu tür yemlere ihtiyaç duyacak kadar çocuksuysa, o zaman onun için program falan yazmaya da değmez" demiş.[62]

Marx, aynı mektupta, Fransız İşçi Partisi'nin programı hakkında şunları da belirtiyor:

> komünist hedefin birkaç sözcükle tanımlandığı giriş paragrafları dışında, bu çok kısa belgenin iktisadi bölümü, tümüyle, emek hareketinin kendisinden, kendiliğinden bir şekilde yükselmiş olan taleplerden oluşuyor.

Komünist Parti Manifestosu'nda olduğu gibi 1880 yılında da, Marx, işçi sınıfı hareketinin önüne masa başında tarif

edilmiş talepleri koymaya çalışmak yerine, bu hareketin kendi ürünü olan talepleri temel almak gerektiğini savunuyordu. Kuşkusuz, bunları, işçi sınıfının siyasal iktidarı için yürütülen mücadelenin birer unsuru haline getirmek koşuluyla... Ve Fransız İşçi Partisi programının giriş bölümünde, proletaryanın ayrı bir siyasal partide örgütlenmesinin gerekli olduğu vurgulandıktan sonra, işçi sınıfının iktidar mücadelesinde seçimlerin ne tür bir yerinin bulunduğu konusunda şunlar söyleniyordu:

> Bu tür bir örgütün, proletaryanın elinde bulunan bütün araçlarla mücadele etmek zorunda olduğunu ve bu araçların arasında, bugüne kadar bir aldatmaca aracı olarak kullanılmış, ama söz konusu mücadele sayesinde kurtuluşun bir aracına dönüştürülecek olan genel oy hakkının da bulunduğunu...

---

* Karl Marx'ın kaleminden çıkmış olan giriş bölümü, komünistlerin nihai hedefleri hakkında onun tarafından yazılan son metinlerden biri olarak ayrı bir değer taşıyor. "Ben Marksist değilim" sözünü olur olmaz hatırlatanlara zorla okutabilmek fena olmazdı:
"Üretici sınıfın kurtuluşunun, cins ya da ırk ayrımı olmaksızın tüm insanların kurtuluşu anlamına geldiğini; Üreticilerin, yalnızca üretim araçlarının sahipleri olmaları durumunda özgür olabileceklerini; Üretim araçlarının onlara ait olmasının yalnızca şu iki biçim:
1. Genel bir durum olarak hiçbir zaman var olmamış olan ve sınai ilerleme tarafından giderek tümüyle ortadan kaldırılan bireysel biçim; 2. Maddi ve zihinsel unsurları tam da kapitalist toplumun gelişimi tarafından oluşturulan kolektif biçim; altında gerçekleşebileceğini göz önünde bulunduran, Bu kolektif mülk edinme fiilinin, yalnızca, ayrı bir siyasal partide örgütlenmiş üretici sınıfın - proletaryanın- devrimci eyleminin ürünü olabileceğini; Bu tür bir örgütün, proletaryanın elinde bulunan bütün araçlarla mücadele etmek zorunda olduğunu ve bu araçların arasında, bugüne kadar bir aldatmaca aracı olarak kullanılmış, ama söz konusu mücadele sayesinde kurtuluşun bir aracına dönüştürülecek olan genel oy hakkının da bulunduğunu; göz önünde bulunduran, ve tüm üretim araçlarının kolektif mülkiyetinin yeniden sağlanmasını iktisadi alandaki çalışmalarının hedefi olarak belirlemiş bulunan Fransız sosyalist işçileri, örgütlenme ve mücadele aracı olarak gördükleri seçimlere şu asgari programla girmeye karar vermiştir." (http://mlwerke.de/me/me19/me19_238.htm)

İktidara nasıl gelinir?

Marksistler, demokrasinin bulunmadığı ülkelerde, işçi sınıfının siyasal iktidarı alabilecek güce ulaşması amacıyla, demokrasi mücadelesi yürütür. Ya burjuva demokrasisiyle yönetilen ülkelerde?

1917 Ekim Devriminin, İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan anti-faşist direniş hareketlerinin ve savaş sonrasında Latin Amerika, Afrika ve Asya ülkelerinde yürütülen silahlı mücadelelerin etkisi altında, işçi sınıfının iktidara yalnızca iki yolla gelebileceği düşüncesi güç kazandı: Halk ayaklanması ve silahlı mücadele.

Düzen değişikliğinin ancak "zor yoluyla" gerçekleşebilecek olduğu doğrusu da, bu düşünceyi destekledi. Daha önce aktarmış olduğum üzere, Marx, *Komünist Parti Manifestosu*'nda açıkça yazmıştı:

> Komünistler, görüşlerini ve amaçlarını gizlemeye tenezzül etmez. Hedeflerine ancak şimdiye kadarki tüm toplum düzeninin zorla yıkılması yoluyla ulaşılabileceğini açıkça ilan ederler.[63]

Ne var ki, en azından bugüne kadar, burjuva demokrasisiyle yönetilen hiçbir ülkede, işçi sınıfı, halk ayaklanması ya da silahlı mücadele yoluyla iktidara gelmedi.

İşçi sınıfının burjuva düzenini zorla yıkmak (burjuva devlet aygıtını parçalamak) zorunda olması başka bir şeydir, bunu yapmak üzere iktidara hangi yollarla gelebileceği tartışması başka bir şey.

Marx, 1872 yılında Hollanda'nın başkenti Amsterdam'da yaptığı bir konuşmada, işçi sınıfının siyasal mücadelesinin önemini vurgularken, iktidara gelmenin tek bir yolunun bulunmadığını da eklemişti:

> İşçi, emeğin yeni örgütlenmesini kurmak için, bir gün siyasi gücü ele geçirmek zorundadır; eski kurumları ayakta tutan eski siyaseti devirmek zorundadır; eğer, bunu ihmal etmiş ve küçümsemiş olan eski Hıristiyanlar gibi, yeryüzündeki cenneti yitirmek istemiyorsa.
>
> Ama, bu hedefe ulaşmanın yollarının her yerde aynı olduğunu ileri sürmedik.
>
> Farklı ülkelerin kurumlarını, âdetlerini ve geleneklerini hesaba katmak gerektiğini biliyor ve işçilerin hedeflerine barışçıl yollarla ulaşabilecekleri Amerika, İngiltere gibi ülkelerin bulunduğunu inkar etmiyoruz; eğer sizin kurumlarınızı daha fazla tanıyor olsaydım, bunlara belki Hollanda'yı da eklerdim.[64]

1872 yılında, Fransa'daki Paris Komününün kanla bastırılmasının üzerinden henüz yalnızca bir yıl geçmişti ve dünya üzerinde parlamenter demokrasiyle yönetilen yalnızca birkaç ülke vardı. Bu ülkelerden biri olan Hollanda, İngiltere gibi, biçimsel yetkilere sahip bir krala sahip olmayı sürdürüyordu...

İşçi sınıfının iktidara gelmesi, işçi sınıfı devriminin sonu değil, başlangıcıdır. İktidara barışçıl yollarla gelinse bile, eski toplum düzeninin yıkılması sırasında burjuvazinin direnişine karşı şu ya da bu ölçüde zora başvurulması kaçınılmaz hale gelir. Engels, *Kapital*'in birinci cildinin İngilizce baskısına yazdığı önsözde, Marx'a göre, "İngiltere'nin, en azından Avrupa'da, kaçınılmaz toplumsal devrimin tümüyle barışçıl ve yasal araçlarla gerçekleştirilebileceği tek ülke olduğu"nu belirttikten sonra, şöyle devam etmişti:

> Elbette, İngiltere'nin egemen sınıflarının, bir *'proslavery rebellion'* [kölelik yanlısı isyan] çıkarmadan bu barışçıl ve yasal devrime boyun eğmesini neredeyse hiç beklemediğini eklemeyi asla unutmadı.[65]

Burjuva demokrasisiyle yönetilen ülkelerde, siyasal mücadele, her şeyden önce, devlet yönetiminde pay sahibi olma mücadelesidir. En ileri hedefi siyasal iktidarın alınması olan bu mücadelenin diğer hedefleri arasında, seçimler aracılığıyla elde edilebilen milletvekillikleri, belediye başkanlıkları, yerel meclis üyelikleri vb. bulunur. Kuşkusuz, devrimciler açısından, siyasal mücadele, "koltuk kapma mücadelesi"ne indirgenemez. Siyasal hedeflere sahip kitle hareketlerinin ortaya çıkarılması ve ortaya çıkan hareketlerin daha ileri hedeflere yönlendirilmesi, siyasal mücadelenin vazgeçilmez bir parçasıdır. Ne var ki, kitle hareketlerinin çoğu güncel hedefler doğrultusunda şekillenir ve başarıya ulaşılsa da ulaşılmasa da, er ya da geç son bulurlar. Bu hareketlerin görece kalıcı kazanımlar üretmesi, devlet yönetiminde belirli mevzilerin elde edilmesine de bağlıdır.

Söz konusu mevzilerin varlığı, işçi sınıfının iktidara gelmesini güvence altına alamaz elbette. Dahası, tarihsel deneyimlerin de gösterdiği üzere, seçimlere fazlaca bel bağlayan ve burjuva siyasetinin kurallarını benimseme yoluna giden sol partiler, devrimciliklerini yitirme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Günümüzün Avrupa sosyal demokrasisi, bir dönemin Marksist işçi sınıfı partilerinin devrimciliklerini yitirmelerinin ürünü olmuştu. Tek amaç seçimlerle elde edilebilecek mevzileri kazanmaya ve bunları korumaya dönüştüğünde, toplumsal ölçekte devrimci dinamiklerin zayıfladığı dönemlerde, devrimcilikten uzaklaşılması kaçınılmaz hale gelir.

Birinci Dünya Savaşı gündeme geldiğinde, Avrupa'nın kitlesel işçi sınıfı partileri, milliyetçiliğin kendi ülkele-

rindeki (ve kendi saflarındaki) yükselişine direnememişti. Savaşa karşı çıkmak yerine, kendi burjuva iktidarlarını desteklemişlerdi.

İşçi sınıfı partilerini devrimcilikten uzaklaştıran dinamikler arasında, devlet yöneticiliği görevlerine gelen parti kadrolarının kazandıkları ayrıcalıkları koruma çabaları da vardır, güç kazanan siyasal partilerin mevki düşkünleri için bir çekim merkezi haline gelmesi de...

Ancak, tüm bu tehlikelerin ilacı, seçimlerden uzak durmak ya da bunları önemsiz saymak olamaz.

Henüz iktidara gelmemiş olan bir işçi sınıfı partisi, hangi mücadele araçlarını (çok fazla) öne çıkarırsa çıkarsın, belirli tehlikelerle karşılaşacaktır. Her mücadele aracı, onu bir amaç haline getirenlerin ortaya çıkmasını mümkün kılar. Bu söylenen, silahlı mücadele için de geçerlidir, kitle örgütlerinde ve sendikalarda güç kazanma mücadelesi için de. Örneğin, Türkiye'de, meslek odalarında sözde "örgütlü mücadele" yürüten, ama gerçekte devrimcilikle neredeyse hiçbir ilgileri kalmamış olan solcuların sayısı az değil.

Siyasal iktidarı alma mücadelesiyle bağı doğru şekilde kurul(a)mayan hiçbir mücadele aracı ya da mevzi, kendi başına, devrimci nitelik taşımaz. Dolayısıyla, her ülkenin Marksistlerinin ilk yapması gereken şey, o ülkede siyasal iktidara ulaşmanın yolunu tartışmaktır.

Solun iktidara gelmesi, çok karmaşık ya da anlaşılmaz süreçlerin ürünü olamaz. Ne de olsa sözünü ettiğimiz şey, küçük bir topluluğun gerçekleştireceği bir darbe değil, işçi sınıfının iktidarı alması.

Devrim, her zaman, somut koşulların bir ürünüdür. Dünyanın tüm ülkeleri için geçerli bir devrim stratejisi tarif etmek de, başka ülkelerin deneyimlerini aynen kopyalamak da olanaksız. Dolayısıyla, "devrim nasıl yapılır?" diye değil, "şu ülkede devrim nasıl yapılır?" diye sormak gerekir.

Ama diğer taraftan, herhalde hiçbir ülkenin Marksisti, yüz yıllık devrimler ve siyasal mücadeleler tarihinden, kendi ülkesi için de önem taşıyacak olan hiçbir sonucun çıkarılamayacağını iddia edemez.

20. yüzyılın başlarında, Marksistler arasında yürütülen devrim stratejisi tartışmaları, kısa süren Paris Komünü deneyimi bir yana bırakılacak olursa, hiç yaşanmamış bir şey hakkındaydı. İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar da, örnek olma değeri sınırlı Moğolistan dışında, bir tek Rusya örneği vardı Marksistlerin elinde.

Oysa bugün, "Sol bugüne kadar iktidara hangi yollarla geldi?" tablosunu dolduracak kadar deneyim var, geçmişimizde.

Tabloda, görece geniş (ama sosyal demokrasiyi ve ulusalcı hareketleri kapsamayan) bir tanımıyla "sol"un iktidara (kabaca) hangi şekillerde geldiği özetleniyor. Fransa ve Portekiz örneklerinde, bu ülkelerin komünist partilerinin hükümet ortağı durumuna gelmesini kastediyorum.

TABLO: Sol bugüne kadar iktidara hangi yollarla geldi?

	Öncesindeki yönetim biçimi	Solun mücadele gündemi	İktidara gelme yolu
Rusya (1917)	Çarlık (monarşi)	Çarlığa karşı demokrasi, Birinci Dünya Savaşı'na karşı barış	Halk ayaklanması
Moğolistan (1924)	Çin işgali	İşgale karşı bağımsızlık	Sovyetler Birliği yardımıyla silahlı mücadele
Arnavutluk (1944)	İtalyan işgali	İşgale karşı bağımsızlık	Silahlı mücadele
Fransa (1944)	Alman işgali	İşgale karşı bağımsızlık	Silahlı mücadele ve bağımsızlık sonrasında seçim
Yugoslavya (1945)	Alman işgali	İşgale karşı bağımsızlık	Silahlı mücadele ve bağımsızlık sonrasında seçim
Polonya (1945)	Alman işgali	İşgale karşı bağımsızlık	Kızılordu müdahalesi
Bulgaristan (1946)	Krallık	Nazi Almanyası'nın işbirlikçiliğini yapan krallığa karşı mücadele	Silahlı mücadele ve Kızılordu müdahalesi
Çekoslovakya (1948)	Alman işgali	İşgale karşı bağımsızlık	Kızılordu müdahalesi
KDHC (Kuzey Kore, 1948)	Japon işgali	İşgale karşı bağımsızlık	Silahlı mücadele ve Sovyet müdahalesi
Alman Demokratik Cumhuriyeti (1949)	Faşizm	Faşizme karşı mücadele	Kızılordu müdahalesi
Macaristan (1949)	Krallık	Nazi Almanyası'nın işbirlikçiliğini yapan krallığa karşı mücadele	Kızılordu müdahalesi
Çin (1949)	Tek parti diktatörlüğü	Tek parti diktatörlüğüne ve İkinci Dünya Savaşı'nda Japon işgaline karşı mücadele	Silahlı mücadele
Vietnam (1954)	Fransız sömürgesi, Japon işgali	Sömürgeci-işgalci güçlere karşı bağımsızlık	Silahlı mücadele
Küba (1959)	Diktatörlük	Diktatörlüğe ve ABD sömürgeciliğine karşı bağımsızlık	Silahlı mücadele
Güney Yemen (1967)	İngiliz sömürgesi	Sömürgeciliğe karşı bağımsızlık	Silahlı mücadele
Şili (1970)	Burjuva demokrasisi	ABD şirketleriyle ve yoksullukla mücadele, toprak reformu	Seçim
Portekiz (1974)	Diktatörlük	Diktatörlüğe karşı demokrasi	Halk ayaklanması
Angola (1975)	Portekiz sömürgesi	Sömürgeciliğe karşı bağımsızlık	Silahlı mücadele

Nikaragua (1979)	Diktatörlük	Diktatörlüğe ve ABD sömürgeciliğine karşı demokrasi ve bağımsızlık	Silahlı mücadele
Venezüella (1999)	Burjuva demokrasisi	Yolsuzluklarla ve yoksullukla mücadele	Seçim
Bolivya (2006)	Burjuva demokrasisi	Yabancı şirketlerle ve yoksullukla mücadele, yerli halkların ve tarım üreticilerinin haklarının savunulması	Seçim
Nikaragua (2006)	Burjuva demokrasisi	Yoksullukla ve ABD emperyalizmiyle mücadele	Seçim
Nepal (2006)	Krallık	Krallığa karşı demokrasi	Silahlı mücadele ve halk ayaklanması
Güney Kıbrıs (2008)	Burjuva demokrasisi	Kıbrıs sorununun çözülmesi, sosyal devlet politikalarının geliştirilmesi	Seçim

Tablodaki örneklerden bazıları beğenilmeyebilir, bazıları Marksizmin tümüyle uzağında kabul edilebilir. Örneğin, 2008 yılında Güney Kıbrıs'ta iktidara gelen AKEL (Emekçi Halkın İlerici Partisi), tüzüğüne göre "Marksist-Leninist" bir parti olmasına[66] ve komünist partilerin uluslararası toplantılarına katılmasına karşın, asıl olarak sosyal demokrat politikalar izliyor. Zaman içinde solculaşmış olan Venezüella Devlet Başkanı Hugo Chavez'in ise başlangıçta Marksizmle neredeyse hiçbir ilişkisi bulunmuyordu.

Bu arada, burjuva demokrasisiyle yönetilen ülkeler için solun mücadele gündemini özetlemek diğer örneklerde olduğundan daha zor, çünkü sol güçlerin seçim programları bir iki madde ya da başlıkla özetlenemeyecek kadar genişti.

Ayrıca, tabloda yer alan ve solun seçim yoluyla iktidara geldiği tüm ülkelerde başkanlık sisteminin bulunduğunu eklemekte yarar var. Başkanlık sistemi, tek tek başkan adaylarının önemini artırırken, farklı güçlerin ittifak kurarak ortak bir adayı desteklemelerini kolaylaştırıyor. Şili'de, Salvador

Allende, komünistlerin, sosyalistlerin ve sosyal demokratların ittifakı olan Halk Birliği'nin (Unidad Popular) adayı olmuştu. Venezüella'da, kurucusu olduğu halkçı hareketin liderliğini yapan Hugo Chavez, onu başkanlığa taşıyan seçimde, komünistlerin ve sosyal demokratların desteğini almıştı.

Bugüne kadarki deneyimlerden çıkarılabilecek olan bazı sonuçlar şöyle özetlenebilir:

1. Monarşi, diktatörlük, faşizm, işgal ya da sömürgecilik söz konusu olduğunda, sol, demokrasi ve/veya bağımsızlık mücadelesine öncülük ederek, silahlı mücadele ve/veya halk ayaklanması yoluyla siyasal iktidara ulaşabildi.

2. Sol, burjuva demokrasisiyle yönetilen hiçbir ülkede, silahlı mücadele ya da halk ayaklanması yoluyla iktidara gelmedi.

3. Komünistler, hiçbir dönemde, çok karmaşık siyasi denklemlerin ürünü olarak, bunlar içinde çok özel yerler tutarak iktidara gelmiş değil... İçinde komünistlerin de şu ya da bu ölçüde yer aldıkları ya da sonradan önem kazandıkları tüm devrimler, somut, herkes tarafından kolaylıkla anlaşılabilen mücadele başlıklarının ürünü oldu.

Aslına bakılırsa, burjuva demokrasisiyle yönetilen ülkelerde silahlı mücadele yoluyla devrim bekleyenlerin çoğu, "gizli/örtülü faşizm" ya da "gizli/örtülü işgal" gibi kavramları kullanarak, söz konusu beklentinin faşizm ya da işgal durumları için daha anlamlı olduğunu doğruluyor.

Komünistler, diktatörlük koşulları altında, demokrasi mücadelesi yürütür. Diktatörlüklerin en zayıf noktası, halkın devlet yönetimine katılmasını engellemeleridir. Komünistler de buraya saldırarak, halkın devlet yönetimine katılma kanallarının açılması talebinin en ileri savunucuları olmaya çalışır.

Demokrasinin olmadığı ya da işgale uğramış ülkelerde, solun nicel gücünün önemi azalır, mücadeleye öncülük edenlerin niteliği önem kazanır. "Düşman" gücün toplumsal meşruiyetinin sınırlı olduğu koşullar altında, sol, nicel açıdan zayıf olsa bile, bu güce karşı mücadelesi sayesinde siyasal gücünü artırabilir, iktidara gelebilir.

Diktatörlük koşullarında, sermaye sahiplerinin çoğunun mevcut iktidarın işbirlikçiliğini yapması ve çıkarları zarar gören sermaye sahiplerinin radikal siyasal girişimlerden uzak durması, solun işini kolaylaştırır. Neredeyse her tür siyasal örgütlenmenin yasaklı olduğu dönemlerde, burjuvazinin çıkarlarını temsil etmeye çalışan muhalif siyasal akımlar genellikle zayıf kalır. Demokrasiyi savunmanın bile büyük cesaret gerektirdiği ülkelerde, bir halk ayaklanması patlak verdiğinde, o ana dek demokrasiyi savunmuş olanlar, hareketin öncülüğünü üstlenme ya da paylaşma şansını daha kolay bulabilir. Örneğin, 1917 yılının Şubat ayında çarlık rejimine karşı bir halk ayaklanması gerçekleştiğinde, Rus burjuvazisinin çıkarlarını temsil etmeye çalışan siyasal akımlar hayli zayıftı. Şubat Devrimi ile Ekim Devrimi arasındaki dönemde, Bolşeviklerin en önemli rakipleri, burjuva partileri değil, devrimi ilerletmek konusunda yeterli kararlılık ve cesarete sahip olmayan sol partilerdi.

Buna karşın, burjuva demokrasisiyle yönetilen ülkelerde, düzen partileri, iktidara gelebilmek için, halkın neredeyse her tür hoşnutsuzluğunu ifade etmek ve bunlar için çözüm yolları tarif etmek konusunda birbirleriyle yarışır. Halkın bütününün ya da geniş kesimlerinin en önemli güncel sorunlarının hangileri olduğu ve bunların çözümü için nelerin yapılması gerektiği hakkında, özünde her biri düzen içi olsa bile,

sayısız programatik çerçeve üretilebilir. Düzen partileri için siyasal mücadelenin ödülü büyüktür: Maddi getirisi yüksek olan yöneticilik görevleri. Bu partiler ve onların içinde faaliyet gösteren siyasetçiler için, siyasal mücadele, bir "yatırım aracı"dır. Hem partiler hem de tek tek siyasetçiler, seçimler öncesinde, seçmen desteğini kazanmaya yönelik vaatlerde bulunmanın yanı sıra, çok para harcar. Tüm bunlara, işçi sınıfı temsilcilerinin önünü kesmeye yönelik hukuki düzenlemeler (örneğin seçim barajları), kovuşturmalar, polis baskısı, sermaye medyasının yok sayma ya da karalama çabaları ve yasadışı baskılar da eklenir. Kısacası, çoğunluğun çıkarlarını temsil edenlerin devlet yönetiminde pay sahibi olmalarının önünde çok fazla engel vardır. Burjuva demokrasisi, işte bu nedenlerle, "biçimsel" bir demokrasidir. Görünürde halkın devlet yönetimine katılmasına olanak sağlanırken, gerçekte bu olanağın ortadan kaldırılması için her şey yapılır.

Burjuvazi işçi sınıfının temsilcilerini devlet yönetiminden uzak tutmak için elinden geleni yaparken, solun, "biz bu oyunun parçası olmayacağız" deyip seçimlerden uzak durması ya da seçimlerde somut başarılar elde etmenin yollarını bulma çabasını göstermemesi, siyasal iddiasızlık anlamına gelecektir. Seçimler yoluyla herhangi bir başarı elde edemeyen bir sol, belirli mücadele başlıkları üzerinden devlet yönetimi üzerinde de belirli bir ağırlık kazanabilecek olsa bile, siyasal iktidara ulaşma şansı bulunmayan güçlerden biri olarak kalacaktır.

Seçimlere hiç girmeden bile, ülke siyasetine müdahale edilebilir. Örneğin, meclisin gündemine başka ülkelere asker göndermeye yönelik bir tezkere geldiğinde, kitlesel bir savaş karşıtı mücadeleyle, bu tezkerenin reddedilmesi sağla-

nabilir. Emekçilerin çıkarlarına aykırı yasal düzenlemelerin kabul edilmesi, kitlesel protestolar yardımıyla engellenebilir. Sendikalar, meslek örgütleri ve kitle örgütleri, üyelerinin çıkarları doğrultusunda yasal düzenlemelerin yapılması (ya da onların çıkarlarına aykırı yasal düzenlemelerin engellenmesi) için mücadele ettikleri ölçüde, ülke siyasetine müdahale etmiş olur. Hatta, bazı konuların yalnızca İnternet ortamında yaygın olarak tartışılması bile, devlet yöneticilerini bazı şeyleri yapmak ya da yapmaktan vazgeçmek zorunda bırakabilir.

Ama bu tür örneklerin çoğunda, başarıya ulaşıldığında bile, sonuç alınmış ve mücadele sona ermiş olur. Solun siyasal gücü sınırlıysa, elde edilen kazanımlar, soldan çok düzen partileri tarafından kullanılacaktır. Ne de olsa, toplumsal ölçekte önem kazanan mücadelelerin çoğu, muhalefetteki düzen partilerinin bir bölümü tarafından (yalnızca iktidarı yıpratma amacıyla bile olsa) desteklenir. Dahası, iktidardaki parti(ler) de, söz konusu kazanımların en azından bir bölümünü sahiplenmeye çalışır.

Lenin, bir devrimin gerçekleşebilmesi için, bir "devrimci durum"un ortaya çıkmasının zorunlu olduğunu vurgulamıştı. Nesnel koşulların ürünü olan devrimci durumun üç temel göstergesi şunlardı: (1) Bir bunalımın ürünü olarak kendi içlerinde bölünen üst sınıfların (yönetenlerin) eskisi gibi yönetememesi; (2) geçmişe göre daha fazla ezilen alt sınıfların (yönetilenlerin) eskisi gibi yönetilmek istememesi; (3) ilk ikisinin ürünü olarak kitlesel hareketlerin geçmişte görülmemiş boyutlara ulaşması.[67]

Burjuva demokrasisinin varlığı, burjuvaziye önemli bir olanak sağlar. Devrimci dinamiklerin güçlü olduğu dönemlerde, yalnızca devrimciler değil, o sırada muhalefette olan

düzen partileri de, hoşnutsuz kitlelerin desteğini alma mücadelesi yürütür. Bu partiler, görünürde son derece radikal olan vaatlerde de bulunabilir. Örneğin, CHP, 1970'li yıllarda "düzen değişikliği" savunuculuğu yaparak oy toplamaya çalışmıştı. Bu partinin seçim bildirgelerinde, "Devlete de servete de kul olmayacaktır hiç kimse" denebiliyordu.[68]

Bir devrimci durumda, büyük olasılıkla, mevcut hükümet istifa eder ve erken seçimlere gidilir. Erken seçimlerde solun alacağı sonuç, savunduğu (ve en azından bir bölümü düzen partileri tarafından da dillendirilecek olan) hedefler kadar, o ana dek elde ettiği siyasal güce de bağlı olur.

Bir ülkenin belirli bir dönemde burjuva demokrasisiyle yönetilmesi ve biçimsel açıdan bağımsız olması, bu durumun hiçbir zaman değişmeyeceği anlamına gelmez elbette. Örneğin, Türkiye devrimi, belki de, ülkenin bir savaşa girmesinin, bu savaşın görece uzun sürmesinin ve savaşa karşı mücadelenin toplumsal ölçekte güç kazanmasının ürünü olacak.

İktisadi bunalım dinamiklerinin de etkisiyle iç politika alanında sıkışan bir hükümetin dış savaş açma yoluna gitmesi ve savaşı gerekçe göstererek her tür demokratik kurumu ve bu arada işçi sınıfının kazanılmış haklarını ortadan kaldırması olasılığı hiçbir zaman gündemden tümüyle düşmeyecektir. Ancak, böylesi bir gelişme yaşandığında, bu olasılığı önceden tahmin etmiş ve hatta propagandasını yapmış olanlar, sırf bu nedenle, halkın desteğini arkalarında bulmayacaktır. Büyük olasılıkla, savaşın başlamasının öncesinde ve sonrasında estirilecek olan milliyetçilik rüzgarları, sol hareketlerin etkisizleştirilmesini kolaylaştıracaktır. Sol, ancak, savaşın uzaması, toplumsal ölçekte giderek daha yıkıcı sonuçlar doğurması, belki ülkenin önemli bir bölümünün ya da tümünün işgale uğraması ve bu süreçte savaşa veya işgal-

cilere karşı kararlı bir şekilde mücadele etmiş olması durumunda, iktidar adayı bir güç haline gelebilecektir.

Bu tür bir olasılığa karşı yapılabilecek olan tek hazırlık, solun, savaş öncesinde, mümkün olduğunca büyük bir siyasal güç haline gelmesini sağlamaktır.

Savaş dışındaki bir başka olasılık, yine iktisadi bunalım dinamiklerinin etkisi altında, faşist bir rejimin kurulması.

Bu olasılığa karşı da bugünden yapılabilecek olan en iyi hazırlık, burjuva demokrasisinin sağladığı olanaklardan en etkili şekilde yararlanarak, onun ortadan kaldırılmasının daha güçlü bir tepki uyandırmasını güvence altına almaktır.

Konuya sol kadrolar açısından da bakabiliriz. Savaşa ya da faşizme karşı hazırlıklı olmanın yolu, bir gün bunlarla mücadelenin gerekli hale gelebileceğinin (ya da gelmek zorunda olduğunun) sürekli hatırlatılmasından geçemez. Bu konularda eğitim verilmesi de, söz konusu eğitim tümüyle soyut kalacağından, pek fazla işe yaramayacaktır. Buna karşın, burjuva demokrasisinin sağladığı olanakları en verimli şekilde değerlendirerek (ve bu arada "olağan" sayılan dönemlerdeki faşizan uygulamalarla baş ederek) somut kazanımlar elde eden kadrolar, bunlar ortadan kaldırıldığında, çok daha güçlü ve toplumsal ölçekte meşru tepkiler üretebilecektir.

Bir başka olasılık, iktisadi bunalımlardan birinin, önde gelen düzen partilerinin tümünü yıpratacak ve devlet kurumları içinde de bölünmelere yol açacak bir siyasal bunalıma yol açması ve solun da içinde yer alabileceği, seçim yoluyla iktidara gelmeyi hedefleyen halkçı bir siyasi hareketin (cephe, ittifak, blok vb. biçiminde) ortaya çıkması. Solun bu tür bir hareket içindeki yeri ve ağırlığı da, öncesindeki siyasal gücüne bağlı olacaktır. Söz konusu hareketin seçimlere girmesinin

hukuksuz olarak engellenmesinin bir halk ayaklanmasına yol açması türü ek olasılıklardan da söz edilebilir elbette. Halkçı bir hareketin iktidara gelmesi durumunda, sol, bu iktidarı bir işçi sınıfı iktidarına dönüştürmeye çalışacaktır.

Son olarak, benzer bir durumda, solun kendisi, öncesinde yeterli siyasal güce ulaşmışsa, bir halk hareketine öncülük ederek, seçim yoluyla iktidara gelme girişiminde bulunabilir... Kuşkusuz, böylesi bir durumda, solun seçime girmesinin engellenmesi, demokrasinin tümüyle askıya alınması ve bunlara tepki olarak bir halk ayaklanmasının gerçekleşmesi olasılığı daha yüksek olacaktır.

Türkiye solunun mücadele gündemi

Türkiye solu, uzunca bir süredir, "ihmal edilebilir" bir siyasal güç olmanın ötesine pek geçemiyor.* Bu durumun sol içi açıklamaları, kabaca, şöyle özetlenebilir: Sol, siyasal açıdan yeterince güçlü değil, çünkü yeterince güçlü bir örgütlülüğe sahip değil. Ve Türkiye solu yeterince güçlü bir örgütlülüğe sahip değil, çünkü siyasal açıdan yeterince güçlü değil.

Solun bugün için (yalnızca siyasal alanda değil, aynı zamanda sendikalarda, kitle örgütlerinde vb.) yaptığı şey, daha

* Seçimlerdeki oy oranları (yüzde)

	SBP/ODP	SIP/TKP	EMEP	HADEP/DEHAP/DTP/BDP	Bağımsız
1994 (Y)	0.29	-	-	-	0.34
1995	-*	-*	-	4.17	0.48
1999 M	0.80	0.12	-	4.75	0.87
1999 Y	0.84	0.07	0.09	3.48	0.18
2002	0.34	0.19	-**	6.22	1.00
2004 (Y)	0.04***	0.26	0.06***	5.15***	0.73
2007	0.15***	0.23	0.08***	-***	5.32
2009 (Y)	0.17++	0.21	0.12++	5.70	0.43
2011	-+++	0.15	0.07***	-***	6.57

Y: Yerel seçimler, il genel meclisi oyları / * HADEP çatısı altındaki ittifaka katıldı / ** DEHAP çatısı altındaki ittifaka katıldı / *** SHP çatısı altındaki ittifaka katıldı / + SHP'nin oy oranı / *** Ortak bağımsız aday çalışmasına katıldı / ** Eksik aday gösterdi / *** Seçime katılmasına izin verilmedi. (Bağımsız adaylar sütunundaki oranlar, sağ-sol ayrımı olmadan, tüm bağımsız adayların toplam oylarının oranları.)

çok, "örgütlenme ve mücadele etme gerekliliği"nin propagandası... "Şu kadar kişi örgütlense, mücadele etse, neler değişmez ki?" diye sormak, elbette tümüyle anlamsız değil. Ama insanlara (birilerini daha bulup getirmek dışında) somut olarak neler yapacakları söylen(e)mediğinde ya da mücadele ederek anlamlı sonuçlara ulaşmaları sağlanamadığında, bir süre sonra, "örgütlenmek ve mücadele etmek de pek bir işe yaramıyormuş" diyenlerin sayısı artacaktır.

Kısır döngüyü kırmanın yollarını arayanların sayısı da az değil tabii ki.

Bazıları, "daha iyi analiz yapmak" ya da "daha yaratıcı olmak" gerektiği türü saptamalarda bulunuyor.

Daha iyi analiz ve daha fazla yaratıcılık her zaman daha yararlı olsa bile, bunların gerekli olduğunu vurgulayanların çoğu, gerekli olduğunu söyledikleri şeylerin somut örneklerini sunmuyor. Asıl önemlisi, Marksistlerden bile gelse, "analiz yeteneği"ne ya da "yaratıcılık"a yapılan vurgular, Marksizmden uzaklaşma tehlikesini de barındırır. Çünkü, Marksizm, çok "yaratıcı" birtakım bireylerin ortaya çıkmasına, bu bireylerin çok "derin" bazı analizler yapmalarına ve buradan da çok "incelikli" bir strateji çıkarmalarına bel bağlamaz. Tam tersine, kitlelerin eseri olacak bir devrimin yolunu tarif etmeye çalışır.

Bazıları, farklı toplumsal kesimleri ve hareketleri sıralayarak, onları bir araya getirmek (ya da "onlara gitmek") gerektiğini savunuyor: İşçiler, kadınlar, gençler, öğrenciler, emekliler, kent yoksulları, Aleviler, Kürtler, çevreciler, farklı cinsel yönelimlere sahip kesimler, GDO karşıtları, nükleer enerji karşıtları, savaş karşıtları, azınlıklar vb. vb.

Gerçekten de, bu yolla, ülke nüfusunun iki üç katını bir araya getirmek mümkün!

Ama ülke nüfusu zaten bir arada yaşayan insanlardan oluşuyor. Sorun, bir arada olmanın, kendi başına, birlikte mücadele etmeyi mümkün kılmaması. Tam tersine, farklı toplumsal kimliklere ve farklı kaygılara dayalı farklı talepler, insanları birleştirmekten çok bölmeye de yarayabiliyor. Sol açısından gerekli olan, farklı kesimlerin tek bir siyasal iktidar mücadelesinde ortaklaştırılmasını sağlayabilecek olan somut hedefleri netleştirmek.

Solun denediği yollardan bir başkası, belirli aralıklarla, asıl amacı örgütlü mücadeleye yeni insanların kazandırılması olan "kampanya" ya da "çalışma"lar düzenlemek... Harcanan emekle orantılı olarak, bu tür girişimlerden belirli sonuçların alınması her zaman mümkündür. Örneğin, belirli bir dönem boyunca işçileri hedef alan yoğun bir çalışmayla, çok sayıda işçinin belirli toplantılara katılması, onlarla bildiri dağıtımı, basın açıklaması, imza toplama gibi bazı eylemlerin yapılması ve bazı işçilerin örgütlenmesi sağlanabilir. Ama yürütülen çalışma (daha çok sayıda işçiyle temas kurmak dışında) somut kazanımların elde edilmesini ve daha ileri somut kazanımların hedeflenmesini mümkün kılmazsa, çalışmaya katılan işçilerin sayısı azalmaya başlayacaktır. Solcular tarafından düzenlenen bir toplantıya ilk kez katılan bir işçi, bu yeni deneyimi nedeniyle heyecanlanabilir ve bir sonraki toplantıya birkaç arkadaşını çağırabilir. Ama pek fazla somut sonuç üretmeyen toplantılara ve eylemlere katılma azmini yaşamları boyunca koruyacak olan işçiler her zaman küçük bir azınlık olarak kalacaktır.

Kısır döngüyü kırmak için denenen bir diğer yol, "çarpıcı" iddia, tez ya da saptamaların üretilmesi. "Türkiye artık faşist bir ülkedir" ya da "Türkiye sosyalizme yönelmekten başka çaresi kalmamış ve bunu yapacağı kesinleşmiş bir ülkedir"

veya "Uçuruma yuvarlanıyoruz" dendiğinde belirli bir ilgi uyandırmak her zaman mümkün. Tek tek sosyalist aydınlar ya da yeni kurulmuş sol örgütler, halkın gündeminde olan sorunlarla ilgili gerçekçi mücadele hedefleri belirlemek yerine, kendi özel gündemlerine sahip olabilir, gelişmeleri kendi özel kavramlarıyla yorumlayabilir. Ama iktidar mücadelesi yürütmek, yani kitlelerin önüne anlayabilecekleri hedefler koymak isteyen bir sol için bu yol öncekinden de verimsizdir ve "çarpıcı" sözler etkisini yitirdiğinde, "daha da çarpıcı", yani giderek anlamsızlaşacak sözlerin aranması tehlikesini doğurur.

Solculuğa dayalı girişimler sonuçsuz kaldığında denenen yolsa, belirli bir siyasal güce sahip olan sol dışı öznelerin peşine takılmak... Örneğin CHP'nin içinde "devrimcilik" yapmaya çalışmak... Örneğin AKP'cilik yapmak... Örneğin Has Parti'ye katılmak... Örneğin orduyu göreve çağırmak...

Solun, siyasal iktidar mücadelesinin farklı aşamalarında, kendisi dışındaki farklı güçlerle yan yana gelmesi kaçınılmaz, bunlardan bazılarıyla ittifak kurması ise meşrudur. Ama kendi zayıflığını başka güçlerin peşine takılarak örtmeye çalışan bir sol, işçi sınıfının bağımsız çıkarlarını temsil etme olanağını yitirir.

Farklı güçlerin eklentisi haline gelen solcular, bunu yaparken, "ülkenin en acil ve yakıcı sorunları şunlardır ve biz de tam bu nedenle filanca güçlerle işbirliğine gidiyoruz" diyor. İşçi sınıfının iktidar yolunun, ancak, falanca "acil ve yakıcı" sorunların çözülmesi sonucunda açılabileceğini savunuyorlar.

Sermaye egemenliğine son verilmedikçe, "acil ve yakıcı sorun" kıtlığı da çekilmeyecektir. Kapitalizm, sürekli yeni sorunlar üreten ya da mevcut sorunları ağırlaştıran bir düzendir. Bugünün "acil ve yakıcı" bir sorunu biraz hafifler gibi göründüğünde, onun yerini hemen bir başkasının alacağı ke-

sindir. Ve bu sorunlar sayesinde, sıra sermaye egemenliğinin kendisinin hedef alınmasına hiçbir zaman gelmeyecektir!

Örneğin, bazı sol çevreler tarafından da yakın geçmişin en "acil ve yakıcı" sorunlardan biri sayılan "asker vesayeti"ni ve askeri darbe tehlikesini "çok şükür" geride bırakmış gibi görünüyoruz... AKP ve yandaşları dışında, ülkemizin "demokratikleşme" açısından daha ileri bir noktaya geldiğini savunabilen kimse var mı?

Asıl önemlisi, sol açısından, sorunların kendileri kadar önem taşıyan, bunların çözülmesi doğrultusunda yürütülen mücadelenin ilerleticiliğidir. Örneğin, Marx, demokrasi mücadelesini, demokrasinin kendisinin sağlayacağı olanaklardan çok, mücadele eden işçi sınıfına kazandıracağı siyasal eğitim nedeniyle önemsiyordu. *Manifesto*'da tarif edilen hedef, "demokrasiyi kazanmak" değil, "demokrasiyi mücadele ederek kazanmak"tı.[69]

Türkiye solu, güncel sorunlar ile siyasal iktidar mücadelesi arasındaki bağın kurulabilmesi için, halkın gündeminde olan ve halkın mücadelesiyle çözülebilecek olan sorunları merkeze yerleştirmek zorunda. Faşizm ya da savaş koşulları altında, siyasal mücadelenin merkezine tek bir güncel sorunun yerleştirilmesi mümkün ve kaçınılmaz hale gelebilir. Bugünse, mümkün olduğunca geniş bir kesimi düzen değişikliği mücadelesinde birleştirebilecek olan sorunları öne çıkarmamız gerekiyor.

Bu sorunlar şöyle sıralanabilir: Yoksulluk, yolsuzluklar, baskıcı uygulamalar ve emperyalizme bağımlılık. Burada "yoksulluk" derken toplumsal eşitsizlikleri, işsizliği, ücretlerin düşürülmesini sağlayan güvencesiz işçi çalıştırma, taşeronlaştırma vb. uygulamaları, eğitim ve sağlık hizmetlerinin paralı olarak sunulmasını, dolaylı vergilerin yüksekliğini, kısacası halkın çoğunluğunun geçim sıkıntısı çekmesine yol açan tüm sorunları kastediyorum. "Yolsuzluklar", hem dev-

let yöneticilerinin hem de sermaye sahiplerinin maddi çıkar sağlamaya yönelik tüm gayrimeşru eylemlerini anlatıyor. "Baskıcı uygulamalar", bugün asıl olarak AKP'nin ve başta Fethullah Gülen Cemaati olmak üzere cemaat ve tarikatların yönlendirmesiyle gerçekleştirilen hukuksuz yargılama, tutuklama ve cezalandırmaları, örgütlenme ve propaganda özgürlüklerinin sınırlandırılmasını, sansürcülüğü ve polis şiddetini içeriyor. Emperyalizme bağımlılık ise, Türkiye'nin iktisadi açıdan sömürülmesi ve neredeyse her dönemde savaş tehlikesiyle karşı karşıya tutulması anlamına geliyor.

Türkiye'nin gündemindeki sorunlar arasında, Kürt sorunu, ayrı bir yere sahip.

Özünde toplumsal eşitsizliklerin ürünü olan Kürt sorununun gerçek anlamıyla çözülmesi, ancak, Türklerin ve Kürtlerin, birlikte mücadele ederek, sermaye düzenine son vermeleriyle mümkün olabilir.

Buna karşın, sorunun bugünkü biçimiyle sürmesi, Türk ve Kürt emekçilerin ortak mücadelesini örgütlemeyi de zorlaştırıyor. Kürt sorunu, bir yanında sermaye devletinin, diğer yanında silahlı güce dayanan Kürt hareketinin bulunduğu, toplumun çoğunluğunun çıkarlarının ise devre dışı bırakıldığı bir mücadelenin konusu olmayı sürdürdükçe, devletin çoğunluk üzerindeki baskı ve yönlendirme araçlarından biri olarak kalacaktır. Dahası, Türkiye sürekli olarak bir Türk-Kürt savaşı tehlikesiyle birlikte yaşayacaktır. Böylesi bir savaş, emperyalistlerin yanı sıra zengin Türklerin ve zengin Kürtlerin bir bölümü için bir "fırsat", her iki ulustan emekçiler içinse gerçek bir yıkım anlamına gelir. Diğer yandan, Türkiye'de sermaye düzenini tehdit eden bir halk hareketinin ortaya çıkması durumunda, sermaye sahipleri, bir Türk-Kürt savaşını kışkırtmaktan kaçınmayacaktır.

Dolayısıyla, bir Türk-Kürt savaşının çıkması tehlikesini ortadan kaldırmak için, güncel, somut ve gerçekçi hedefler doğrultusunda mücadele etmek gerekiyor. Çoğunluğun çıkarları doğrultusunda, öncelikli olarak atılması gereken adımlar şöyle tarif edilebilir:

> Türkiye sınırları içindeki her tür silahlı eyleme ve sınır dışı operasyonlarına kesin olarak son verilmesi.
>
> Kürt sorunuyla ilgili her tür görüşü savunmanın ve bu görüşler doğrultusunda örgütlenmenin serbest bırakılması.
>
> Kürtlerin kendi dillerini kullanmalarının ve kültürlerini geliştirmelerinin önündeki tüm engellerin kaldırılması.

Yine bugünkü koşullarda, Kürt sorunuyla ilgili olarak, solun hem Türkiye işçi sınıfına hem de Kürt halkına katkıda bulunmasının yolu, çoğunluğun çıkarlarını savunan bağımsız bir siyasal özne olarak hareket etmesinden geçiyor. Kürt hareketinin destekçiliğini yapmanın ötesine geçemeyen bir sol, işçi sınıfı içindeki milliyetçi eğilimlerin zayıflatılmasına katkıda bulunamayacaktır.* Kürt hareketini "düşman güç"

---

* Solcu kimlikleriyle bilinen üç kişinin, EMEP (eski) Genel Başkanı Levent Tüzel, Ertuğrul Kürkçü ve Sırrı Süreyya Önder'in son genel seçimlerde milletvekili seçilmiş olmaları elbette önemsiz ya da anlamsız değil. AKP hükümetinin baskıcı ve toplumsal eşitsizlikleri artıran girişimlerine karşı mücadele edenler, sosyalist milletvekilleri sayesinde, seslerini mecliste (ve meclis aracılığıyla) daha fazla duyurma olanağına sahip oldu. Mecliste bulunduğu dönemde sola mı yoksa AKP'ye mi daha fazla hizmet ettiği tartışılabilecek olan Ufuk Uras'la karşılaştırıldıklarında, Tüzel, Kürkçü ve Önder'in milletvekilliklerinin sol açısından farklı bir yerde durduğu açık.
Ne var ki, aynı isimler, solu temsil etmek konusunda ciddi kısıtlarla karşı karşıya. Seçimlerden kısa bir süre sonra somut olarak görüldüğü üzere, Kürt hareketinin silahlı mücadeleyi yükselttiği dönemlerde, Türkiye solunun, ırkçı-milliyetçi yaklaşımların güç kazanmasının yol açacağı tehlikeleri gözeterek bağımsız bir tutum izlemesi gerekirken, söz konusu isimler bunu yapamadı. Kuşkusuz, sosyalist milletvekillerinin önümüzdeki dönemde hangi başlıklarda ne tür tavırlar alacakları, onların inisiyatifinde. Daha doğrusu, onları, her başlıkta, solun bağımsız siyasetine uygun tavırlar almaya teşvik etmeye çalışmak daha anlamlı olacaktır.

sayan bir sol ise, Kürt sorununun sermaye devleti tarafından bir araç olarak kullanılmasını kolaylaştıracaktır.

Kürt sorunu dışındaki sorunların çoğu, yoksulluğa, yolsuzluklara, baskıcı uygulamalara ve emperyalizme karşı mücadelenin birer alt başlığı olarak ya da bunlarla bağlantıları kurularak ele alınabilir.

Örneğin, Türkiye'nin gündeminde, farklı kesimler tarafından "gericileşme", "laiklikten uzaklaşma", "çağdaş yaşam tarzlarına müdahale" ya da "şeriat tehlikesi" olarak tanımlanabilen bir sorunun bulunduğu açık. Ama bu sorunun halkı "laiklik yanlıları" ve "dinciler" olarak bölecek şekilde tartışılması, halkın dinsel inançlarını sömürerek siyasal ve maddi çıkar elde edenlerin elini güçlendirebiliyor. Oysa AKP'yle ve başta Fethullah Gülen Cemaati olmak üzere cemaat ve tarikatlarla mücadelede, yolsuzluklarının, baskıcı uygulamalarının ve emperyalizmin işbirlikçiliğini yapmalarının üzerine giderek, dinsel inançlarla asıl ilişkilerinin onları kendi çıkarlarına alet etmek olduğunu göstermek, çok daha sonuç alıcı olacaktır. Ahmet Şık'ın Emniyet Teşkilatı'ndaki "cemaat" örgütlenmesi hakkındaki kitabının henüz son haline getirilip basılmadan yasaklanması ve yazarının uyduruk gerekçelerle hapse atılması, AKP'nin ve "cemaat"in ne tür konularda daha duyarlı olduklarının işaretlerinden yalnızca biriydi. Ve sindirme operasyonları başarıya da ulaştı! Şık'ın tutukluluk süresinin tartışılmasına, kitabının çok sayıda kişinin imzasıyla yayımlanmasına karşın, onu destekleyenler bile, Emniyet Teşkilatı'nda olup bitenler hakkında konuşmaktan, AKP'yi ve "cemaat"i yıpratabilecek konulara girmekten çekinebiliyor.

Toplumun en geniş kesimlerini düzen değişikliği mücadelesine yöneltebilecek olan temel sorunların saptanması ve bu sorunlara karşı mücadele çağrısı yapılması, solun güç kazanmasını sağlamak için yeterli olmaz elbette. Güç kazanmak isteyen bir sol, herkesin anlayabileceği, gerçekçi bulabileceği, katkıda bulunabileceği, somut ve güncel mücadele hedefleri tarif etmek zorunda.

Yine soyut bir şekilde ifade edilecek olursa, solun yapması gereken, düzen değişikliği mücadelesiyle bağları kurulabilecek olan toplumsal güç ve hareketlerin siyasal alandaki temsilciliğini üstlenmek. Toplumsal hareketlerin içinde yer alarak, kendinden menkul "liderlik" iddiaları öne sürmeden bu hareketlere pratikte öncülük etmeye çalışarak... Ama aynı zamanda, bu hareketlerin siyaset alanında ağırlık kazanmasına aracılık ederek.

Daha açığı, Türkiye'de, bugünkü koşullar altında solun güç kazanmasının yolu, işçi sınıfının bağımsız çıkarlarının savunuculuğunu yaparak, seçimlerde somut başarılar elde etmesinden geçiyor. Bu söylediğim, kitle hareketlerini, sendikalarda ve kitle örgütlerinde yapılan çalışmaları, öğrenci hareketlerini, diğer toplumsal muhalefet dinamiklerini önemsiz saymak anlamına gelmiyor. Aksine, seçimlerde somut başarılar elde etmeyi hedefleyen bir sol, kitle hareketlerine ve kitle örgütlerine hem daha fazla ihtiyaç duyacak, hem de bunları güçlendirmek konusunda daha fazla olanağa sahip olacaktır.

Doğru yapılan bir seçim çalışması aynı zamanda bir örgütlenme çalışması, doğru yapılan bir örgütlenme çalışması da aynı zamanda bir seçim çalışmasıdır. Ama, "örgütlenirsek zaten seçimlerde de daha iyi sonuçlar elde ederiz" demiş olmuyorum. Çünkü, seçimlerde başarılı olmak için, teknik

boyutlarını da ihmal etmeden, gerçek "seçim çalışmaları" yapmak gerekir.

Soyut bir sosyalizm propagandası ya da ülke sorunlarının hatırlatılması, seçim çalışması sayılamaz. Örneğin, belirli bir belediyenin başkanlığına aday gösteren bir sol yapı, propaganda çalışmaları sırasında, "yerel sorunları boş verin, ülke sorunları çok daha önemli ve bu sorunları da ancak sosyalist bir iktidar çözebilir" demenin ötesine geçmiyorsa, o belediyenin başkanlığı bir yana, görece yüksek bir oy oranına bile ulaşamayacaktır. Diğer yandan, yalnızca yerel sorunları çözmeyi vaat eden bir sol yapı da, belediye başkanlığını kazansa bile, bu mevziyi siyasal iktidar mücadelesinin hizmetine sunamayacaktır.

Belirli bir yerellikte belediye başkanlığını kazanma amacıyla gerçek bir seçim çalışması yapmak için, başta emekçiler olmak üzere orada yaşayan insanların somut sorunlarını bilmek, bunlar için çözüm yolları aramak, örneğin hangi hizmetlerin parasız olarak sunulabileceğini saptamak, yalnızca belediye başkanlığı yetkileriyle değil ama aynı zamanda halkın desteğiyle ulaşılabilecek hedefleri belirlemek, orada yaşayan insanları ikna etmek için propaganda ve örgütlenme çalışmalarına düzen partilerinden çok önce başlamak, seçim çalışmasını mümkün olduğunca kitlesel bir çalışmaya dönüştürmek, ilgili yerellikte belirli bir saygınlığa sahip ya da saygınlık kazanabilecek olan bir aday çıkarmak, mümkün ve anlamlı olacaksa bu adayın bir ön seçimle belirlenmesini sağlamak, aynı yerdeki il genel meclisi ve belediye meclisi üyelikleri için benzer çalışmalar yürütmek, bu şekilde girilecek seçimlerde başarısız olunması durumunda bir sonraki seçim için çalışmaya hemen başlamak, insanların neden

ikna edilemediğini anlamak ve bir sonraki seçimde başarılı olmanın yollarını aramak gerekir. Düzen partilerinin seçim çalışmalarını seçim gününden birkaç ay önce başlatmaları, neden solun da örnek aldığı bir uygulama olsun ki?

Belirli bir yerellikteki seçimi gerçekten kazanma niyeti olduğunda, buradaki genel ve görece soyut önerilerden çok daha iyileri, hem orada yaşayanlar, hem de İnternet sayesinde Türkiye'nin dört bir yanındaki insanlar tarafından üretilebilir. Solun yapması gereken de, "her şeyin en iyisini bildiğini" kanıtlamaya değil, en iyi çözümlerin üretilmesi için gerekli olan ortamı yaratmaya çalışmak.

Sol, belirli yerelliklere ağırlık verdiğinde, başta iktidar partisi olmak üzere düzen partileri de aynı yerelliklere özel bir ağırlık verebilir tabii ki. Buna karşı, sol da, kendi elindeki güçleri aynı noktalarda yoğunlaştırabilir. Ortada somut ve gerçekçi hedefler olduğunda, solun ülke ölçeğindeki potansiyel gücü, belirli yerelliklerde, somut bir güce dönüştürülebilir.

Seçim çalışması, aynı zamanda bir örgütlenme çalışmasıdır. İlgili seçim bölgesindeki işçilere, kadınlara, gençlere, farklı meslek gruplarından insanlara ve toplumsal hareketlere ulaşmak ve onları gerçek(çi) hedefler doğrultusunda mücadeleye çağırmak için bir araçtır.

Bir belediye başkanlığının kazanılması, sol açısından bir sonuç değil, yalnızca yeni bir başlangıç anlamına gelecektir. Ülke ölçeğinde halkın kendi kendisini yönetebilir hale gelmesini hedefleyen sol, yerelliklerde de aynı amaç doğrultusunda mücadele edecektir. Belediye başkanlığı, emekçilere somut kazanımlar sağlamanın aracı olarak kullanılacaktır. Belirli bir yerellikte elde edilen somut kazanımlar, örneğin

bazı hizmetlerin ücretsiz olarak sunulmaya başlaması, ülke gündemine girmeyi ve başka yerelliklerde aynı talebin yükseltilmesini kolaylaştıracaktır. Bu arada, doğal olarak, iktidarın ve devlet güçlerinin engellemeleriyle ve baskılarıyla karşılaşılacaktır. Bunların karşısına, halkın örgütlü gücüne dayanarak ve onu daha da güçlendirerek çıkma mücadelesi yürütülecektir. Gündemdeki mücadele başlığına bağlı olarak, Türkiye'nin farklı yerlerinde dayanışma eylemleri örgütlenecektir. Kazanılan her mevzi, daha ileriye gidebilmek için yeni mücadele başlıklarının açılmasını mümkün ya da zorunlu kılacaktır.*

Yalnızca belediye başkanlıkları için değil, il genel meclisi ve belediye meclisi üyelikleri için de benzer çalışmalar yürütmek gerekir. Bu üyeliklere seçilenler, görev süreleri boyunca, ilgili kurumların halkın çıkarlarına aykırı karar ve faaliyetleri hakkında halkı bilgilendirme ve bunların önüne geçilmesi için mücadele çağrısında bulunma olanağına sahip olacaktır. Halkla bağlarını sürekli kılan il genel meclisi ve belediye meclisi üyeleri, mücadeleleri sayesinde halkın gü-

* Karşılaşılacak baskılar ve belediyelerin geçmiş dönem borçlarının solcu belediyelerin üzerine yıkılması türü uygulamalar nedeniyle, belediye başkanlarının halk yararına hiçbir şey yapamayacağı da iddia edilebilir. Bu şekilde akıl yürütülecekse, yasal gazete ya da dergi çıkarmak, İnternet sitesi açmak, dernek, sendika ya da yasal parti kurmak da hiçbir işe yaramaz. Ne de olsa, bunların iktidarı fazlaca rahatsız etmesi, tutuklanma ve kapatılma gerekçesi olabiliyor. Diğer "düzen içi" araçlardan yararlanırken bugünkü yasal düzenlemeleri ve güç dengelerini gözetmek ne kadar zorunluysa, belediye başkanlıklarından ve diğer yönetsel görevlerden yararlanırken bugünkü yasal düzenlemeleri ve güç dengelerini gözetmek o kadar zorunlu. Diğer düzen içi araçları kullanmak nasıl aynı zamanda bir mücadele konusuysa, belediye başkanlıklarını ve diğer yönetsel görevleri kullanmak da aynı zamanda bir mücadele konusu. Bu arada, belediyelerin geçmiş dönem borçlarının hesabının sorulması ve bunların sorumlularına ödetilmesi için de mücadele etmek gerekir.

venini kazanarak, izleyen seçimlerde belediye başkanlığına, hatta belki de milletvekilliğine aday olabilecektir.

Ayrıca, düzen partilerinden biri aracılığıyla ya da bağımsız olarak seçilen bazı belediye başkanları halkçı uygulamalara yöneldiğinde, onların desteklenmesi de gündeme gelebilir. Sol, kendi ilkesel yaklaşımlarını savunma ve yanlış bulduğu uygulamaları eleştirme hak ve sorumluluğunu bir yana bırakmadan, halkçı uygulamaları nedeniyle iktidarın baskısıyla karşılaşan belediye başkanlarıyla birlikte mücadele edebilir, halkın bu mücadelede aktif şekilde yer alması için çaba harcayabilir.

Milletvekilliği seçimlerinde ise, bugünkü koşullarda, somut başarılar için mücadele etmenin tek yolu, belirli bölgelerden bağımsız adaylar çıkarmak. Yüzde 10'luk seçim barajı varken, sol partilere verilen oyların toplamı yüzde 1'i bile bulamıyor. Baraj olmasaydı da, solun daha yüksek oy oranlarına ulaşılabilecek seçim bölgelerine özel bir ağırlık vermek gerekirdi. Bugünse, ilk aşamada, az sayıda seçim bölgesinde, gerçekten de milletvekilliği kazanmak için çalışma yürütülebilir.

Bu mücadele tarzı, solun, hem mevcut kadroları arasından hem de mücadeleye yeni katılacak olanlar arasından gerçek halk önderleri çıkarmasını da kolaylaştırır.

Kapitalizmi sorgulayan kesimler arasında "lider"lere daha bir kuşkuyla yaklaşılmasının pek çok haklı nedeni bulunsa bile, onlara duyulan ihtiyaç ortadan kalkmış değil. Kitleler de, yine pek çok haklı nedenle, siyasal hedefleri temsil eden gerçek kişilerin varlığını talep eder. Bu kişilerin, kişisel tarihleriyle belirli bir güven yaratmış olmasını isterler. "XYZ Örgütü Yüksek Yönetim Kurulu"nun kitlelerde güven ve bağlılık yaratması zordur, çünkü ne o kurulun iç işleyişi konusunda yete-

rince bilgi sahibi olabilirler ne de o kuruldan hesap sormaları çok kolaydır.

Burada tartıştığım mücadele tarzının hayata geçirilmesi, yazıldığı kadar kolay değil elbette... Hatta, devrimci mücadelenin bu biçimi, herhangi bir alanda kalıcı bir kazanım elde etmeden propaganda çalışması yürütmeye göre çok daha zordur. Çünkü, bireysel özveri ve cesaret yetmez; başkalarına öncülük edebilmek için gerekli olan nitelik ve becerileri kazanmak için çaba harcamak gerekir.

Peki ama, seçimlere dayalı bir çalışma sonucunda belirli koltuklar elde edildiğinde, bunlara oturanların devrimcilikten uzaklaşması riski yok mu?

Elbette var... İşte bu nedenle, seçimle gelinecek görevlere aday olanların somut taahhütlerde bulunması gerekir. İşçi sınıfı iktidarında yöneticilerin ücretleri işçi ücretlerinin ortalamasından yüksek olmayacaksa, bugün neden olsun? Adaylar, yöneticilik gelirlerinin işçi ücretleri ortalamasını aşan bölümünü halk yararına faaliyet gösteren kurumlara bağışlamayı taahhüt etmelidir. Yöneticilerin ve yönetici kurulların devlet yönetimiyle ilgili tüm faaliyetlerinin herkes tarafından izlenebilir olması talebi, elbette, bugün kazanılacak olan yöneticilik görevleri için de geçerlidir. Bir belediye başkanlığı alındığında, ilgili belediyenin her tür gelir ve giderinin ve her tür faaliyetinin herkesçe izlenebilir kılınması, yanlışlıkların giderilmesini ve daha ileri hedeflerin belirlenmesini kolaylaştıracaktır.

Bunlar, aynı zamanda, propagandası yapılabilecek olan önlemler. Aslına bakılırsa, yalnızca milletvekilliği ya da belediye başkanlığı için değil, sendika ve kitle örgütü yöneticilikleri için de geçerli kılınmaları gerekir.

Sol, devlet yönetimi alanında neredeyse hiçbir deneyimi bulunmayan, seçimler yoluyla hiçbir ciddi başarıya ulaşamamış, yalnızca devrimden ve sosyalizmden söz eden bir hareket olarak, "ihmal edilebilir" bir siyasal güç olmanın ötesine geçemez. Buna karşın, seçimler yoluyla bugün için sınırlı mevziler elde eden bir sol, bunları ülke ölçeğindeki bir hareketin başlangıç noktaları haline getirebilir.*

Engels, 1895 yılında, Almanya'daki işçi sınıfı partisinin seçimlerde elde ettiği başarılardan söz ederken, şunları da vurgulamıştı:

> Burjuva iktidarının örgütlenmesini sağlayan devlet kurumlarının, işçi sınıfının aynı devlet kurumlarına karşı mücadele etmek için kullanabileceği tutamakları da sunduğu anlaşıldı. Tek tek eyaletlerin meclislerinin, belediye meclislerinin, iş mahkemelerinin seçimlerine katılındı, proletaryanın yeterli bir bölümünün elde edilmeleri doğrultusunda ağırlık koyduğu bütün görevler için burjuvaziyle çekişildi. Öyle ki, sonunda, burjuvazi ve hükümet, işçi sınıfı partisinin yasadışı eylemleriyle karşılaştırıldığında yasal eylemlerinden, ayaklanma başarılarıyla karşılaştırıldığında seçim başarılarından çok daha fazla korkmaya başladı.[70]

Engels'in vurguladığı bir başka önemli nokta şuydu:

> Baskınların, bilinçsiz yığınların başındaki bilinçli azınlıkların gerçekleştirdiği devrimlerin dönemi kapandı. Toplumsal örgütlenmenin tam bir dönüşümü söz konusu olduğunda, yığınların da buna doğrudan doğruya katılması; neyin hedeflendiğini, neyi canlarıyla başlarıyla savunacaklarını önce-

* ÖDP'nin ve EMEP'in bugüne kadar farklı seçimlerde kazandıkları belediye başkanlıkları, değerli örnekler. Ama bunlar, seçimlere yönelik sistemli çalışmaların ürünleri değildi. Diğer yandan, en azından şu ana dek, ilgili belediyelerde yapılanların, solun ülke ölçeğindeki mücadelesine de güç kazandıracak şekilde toplum gündemine sokulması konusunda yetersiz kalındığı söylenebilir.

> sinde kavramış olmaları zorunludur. Bunu bize son elli yılın tarihi öğretti. Ama yığınların yapılması gerekeni anlaması için, uzun, ısrarlı bir çalışma gerekir ve şu anda, düşmanı umutsuzluğa sürükleyen bir başarıyla, tam da bu çalışmayı yürütüyoruz.[71]

Bugün için, Türkiye solu, "ben bir şekilde siyasal mücadeleye katılmalıyım" diye düşünmeyenler için, somut olarak, pek fazla şey önermiyor.

Bizim amacımız, "ben bir şekilde siyasal mücadeleye katılmalıyım" düşüncesini yaygınlaştırmak olamaz. Daha doğrusu, bu düşünce yaygınlaştırılamaz.

Bizim amacımız, "Türkiye solu, seçimlerde kazanacağı mevzilerle halkın çıkarlarına dayalı bir yönetim tarzının somut örneklerini yaratmak ve bu yolla zenginlerin egemenliğine son verme mücadelesini güçlendirmek istiyor" mesajını verebilmek olmalı...

Ülke yönetiminde gerçekten söz sahibi olmak isteyen bir solun kendisi de, kendi dışındaki güçlerle ilişkileri de kaçınılmaz olarak değişir.

Örneğin, bugün aşılmaz gibi görünen sol içi ayrımların bir bölümü, gerçek bir siyasal mücadelenin örgütlenmesi durumunda, anlamsızlaşır. Türkiye solunun güç kazanmasını sağlayabilecek olan hedefler konusunda netlik sağlandıktan sonra, bu hedefler için mücadele edenlerin hangi gelenekten geldiklerinin pek bir önemi kalmaz (ya da, kalmamalı).

Diğer taraftan, solun temel hedefleri herkes açısından netlik kazandığında, bazen (bazı yerelliklerde ya da bazı mücadele başlıklarıyla ilgili olarak) sosyal demokratlarla, bazen Kürt hareketiyle, bazen daha farklı güçlerle yan yana gelinmesi kolaylaşır ve çok daha az sorun yaratır.

Siyasal açıdan daha güçlü bir sol, sendikaları ve diğer emek örgütlerini daha mücadeleci bir çizgiye çekmek ve toplumsal hareketlerin önüne daha ileri hedefler koymak konusunda çok daha fazla olanağa sahip olur.

Asıl önemlisi, siyasal güç kazanan, halk önderleri çıkaran bir sol, yönetenlerin ülkeyi eskisi gibi yönetemez, yönetilenlerin eskisi gibi yönetilmek istemez hale gelecekleri dönemlerde, halk hareketlerine öncülük ederek, gerçek bir iktidar alternatifinin yaratılması için mücadele edebilir.

Son Sözler

Dünya devrimi ne zaman gerçekleşebilir? Bir başka deyişle, emperyalist ülkelerin tümünde olmasa bile çoğunda sosyalist devrimlerin gerçekleşmesi yoluyla, dünya üzerindeki kaynakların büyük bölümünün sosyalist ülkelerin denetimi altına girmesine ne kadar zaman kaldı?

Bu tür konularda tahmin yürütmek her zaman risklidir. Bugüne kadar kapitalizme bir ömür biçen Marksistlerin çoğu yanılmış oldu.

Ama açıkçası, yedinci bölümde somut örnekler üzerinden tartıştığım üzere, kapitalizmin içinde bulunduğu ve geçmiştekilerden uzun süren son durgunluk döneminde, dünya devriminin görece yakın bir gelecekte gerçekleşebileceği konusunda umutlanmak için bazı özel nedenlerin bulunduğu kanısındayım.

Birincisi, söz konusu durgunluk döneminin öngörülebilir bir vadede bitebileceğine ilişkin herhangi bir veri bulunmuyor. Görüldüğü kadarıyla, emperyalist ülkeler de dahil olmak üzere neredeyse tüm kapitalist ülkelerde işçi ücretleri düşürülmeye, sosyal güvenceler sınırlanmaya, sosyal harcamalar azaltılmaya devam edecek. Geçici ve sınırlı rahatlama

dönemlerini, yeni toplumsal yıkımlara yol açan iktisadi çöküşler izleyecek.

İkincisi, insanlığın ilerleme potansiyeli ile kapitalizmin yarattığı engeller arasındaki çelişkiler giderek daha fazla belirginleşecek. Herkesin eğitim ve bilgi düzeyinin yükseldiği bir dünyada, insanların büyük çoğunluğunun toplumsal ilerlemeye katkıda bulunma olanağından yoksun bırakılması giderek daha fazla sorgulanacak.

Üçüncüsü, bu dönemde tek tek kapitalist ülkelerde gerçekleşebilecek olan sosyalist devrimler, insanlığın önüne, geçmiştekilere göre çok daha ileri örnekler koyma şansına sahip. Bunlar da, kapitalist ülkelerdeki sosyalizm mücadelelerinin güç kazanmasını sağlayacaktır.

Kanımca, 21. yüzyılın sosyalist devletlerinin gerçek birer halk devleti olarak kalmalarının ve sosyalist ülke yurttaşlarının dünya devrimi mücadelesine daha fazla katkıda bulunmasının koşullarından ve göstergelerinden biri de, kapitalist devletleri sansüre daha fazla başvurmaya yöneltecek bir İnternet özgürlüğünün varlığı olacak.

Kapitalist ülkelerde olup bitenleri izleyebilen, o ülkelerdeki insanlarla her an görüşüp tartışabilen, onlardan aldıkları yararlı fikirleri kendi ülkelerinde hayata geçirme şansları bulunan, kendi ülkelerinde yapılanları onlara anlatabilen, çok farklı konularda onlardan katkı alan ve onlara katkı sunan insanlardan oluşan sosyalist ülkeler, hem daha ileri toplumsal hedefler belirleyebilir, hem de bu sayede dünya devrim sürecini hızlandırabilir.

Sosyalist ülkelerin doğru bir yolda ilerlediğinin somut bir göstergesi, ABD yönetiminin, kendi yurttaşlarının o ülkelerin yurttaşlarıyla temas kurmasını zorlaştırmak için,

İnternet şirketlerine baskı yaparak, söz konusu ülkelere hizmet sunmalarını engellemeye çalışması olacaktır. Bir başka deyişle, sosyalist ülkeler, emperyalist devletlerin "özgürlükçülük" demagojilerini boşa çıkarmayı ve gerçek yüzlerini kendi yurttaşlarına daha fazla göstermek zorunda kalmalarını hedeflemeli. Bunun başarılması, emperyalist ülkelerde sosyalizm mücadelesi yürütenlerin eline güçlü bir silahın verilmesi anlamına gelecektir.

Sosyalizm yoluna yeni girecek olan ülkelerin tümü, ilk aşamada, kendi önlerine bu denli iddialı hedefler koyamayabilir. Doğal kaynakları kıt, ekonomileri çok zayıf, yurttaşlarının eğitim düzeyleri çok geri olan ülkelerde, öncelikle, bu sorunların çözülmesi için mücadele etmek gerekebilir. Buna karşın, Türkiye'de gerçekleşecek bir sosyalist devrimin sonrası hakkında, tam da böylesi bir iddialılığa sahip olabileceğimizi ve olmamız gerektiğini düşünüyorum. Türkiye'de, eğer sosyalist devrimin öncesinde ya da sonrasında yıkıcı bir savaş yaşanmazsa, sosyalizmin kuruluş sürecinde, ne çok ciddi doğal kaynak kıtlıklarıyla, ne çok ciddi iktisadi altyapı eksiklikleriyle, ne de eğitimli insan kıtlığıyla karşılaşılacaktır. Dolayısıyla, halkın devlet yönetimine katılımı söz konusu olduğunda, 20. yüzyılın sosyalizm deneyimleriyle karşılaştırıldığında, çok daha ileri bir noktadan başlanabilecektir.

Eğer son söylediklerim boş beklentilerden ibaret değilse, bugünkü mücadelemiz de, sosyalist devrim sonrasına ilişkin iddialılığımıza uygun düşmeli elbette...

NOTLAR

1 MEW, *Karl Marx, Friedrich Engels: Werke*, Dietz-Verlag, Berlin 1956, *Karl Marx-Friedrich Engels, Ausgewählte Werke*, ed: Mathias Bertram, Directmedia, Berlin 1998, Digitale Bibliothek Band 11, c. 40, s. 594-595.
2 MEW, *a.g.y.*, c. 40, s.8.
3 MEW, *a.g.y.*, c. 3, s. 218.
4 MEW, *a.g.y.*, c. 3, s. 27.
5 MEW, *a.g.y.*, c. 3, s. 41-42.
6 MEW, *a.g.y.*, c. 3, s. 536.
7 FAO, http://www.fao.org/economic/ess/ess-fs/mdg/en/ (bu kitaptaki tüm İnternet bağlantılarına Aralık 2011'de erişildi).
8 James B. Davies vd., *The World Distribution of Household Wealth*, Discussion Paper No. 2008/03, United Nations University UNU-WIDER, February 2008, http://www.wider.unu.edu/publications/working-papers/discussion-papers/2008/en_GB/dp2008-03/_files/78918010772127840/default/dp2008-03.pdf.
9 Karl Marx-Friedrich Engels, *Komünist Parti Manifestosu*, çev: Erkin Özalp, Yazılama Yayınevi, Yedinci Baskı, İstanbul 2011, s. 23.
10 MEW, *a.g.y.*, c. 3, s. 70.
11 Karl Marx-Friedrich Engels, Komünist..., *a.g.y.*, s. 44.
12 *a.g.y.*, s. 44.
13 *a.g.y.*, s. 44.
14 *a.g.y.*, s. 44.
15 *a.g.y.*, s. 44.
16 *a.g.y.*, s. 28.
17 MEW, *a.g.y.*, c. 17, s. 340.
18 Karl Marx, *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri 1848-1850*, çev: Erkin Özalp, Yazılama Yayınevi, İstanbul 2009, s. 17.
19 *a.g.y.*, s. 93.
20 Karl Marx-Friedrich Engels, Komünist..., *a.g.y.*, s. 20-21.
21 *a.g.y.*, s. 21.
22 Karl Marx, *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*, çev: Erkin Özalp, Yazılama Yayınevi, İstanbul 2009, s. 48-49.
23 *a.g.y.*, s. 49.
24 MEW, *a.g.y.*, c. 7, s. 246-247.
25 *a.g.y.*, c. 7, s. 247.
26 *a.g.y.*, c. 7, s. 253.
27 Karl Marx, Fransa'da..., *a.g.y.*, 134.

28 MEW, *a.g.y.*, c. 17, s. 336.
29 *a.g.y.*, c. 17, s. 340.
30 *a.g.y.*, c. 17, s. 342.
31 *a.g.y.*, c. 17, s. 347.
32 *a.g.y.*, c. 17, s. 343.
33 *a.g.y.*, c. 22, s. 233.
34 Forbes, "The World's Billionaires", http://www.forbes.com/wealth/billionaires.
35 Karl Marx, Fransa'da..., *a.g.y.*, s. 114.
36 MEW, *a.g.y.*, c. 3, s. 35.
37 Karl Marx-Friedrich Engels, Komünist..., *a.g.y.*, s. 58.
38 Vladimir Lenin, *The State and Revolution*, http://www.marxists.org/archive/lenin/works/1917/staterev/ch05.htm.
39 Basile Kerblay, *Modern Soviet Society*, trans: Rupert Swyer, Methuen & Co. Ltd, London 1983, s. 148, http://books.google.com.tr/books?id=pL8NAAAAQAAJ).
40 Karl Marx-Friedrich Engels, Komünist..., *a.g.y.*, s. 31.
41 MEW, *a.g.y.*, c. 17, s. 340.
42 MEW, *a.g.y.*, c. 19, s. 344-345.
43 *SBKP 24. ve 25. Kongre Raporları ile Parti Programı*, çev: Tuncer Tuğcu, Kızılırmak Yay., Ankara 1976, s. 365
44 *a.g.y.*, s. 322.
45 *a.g.y.*, s. 365.
46 Colin A. Ronan, *Bilim Tarihi*, çev: E. İhsanoğlu, F. Günergun, TÜBİTAK Yay., Ankara 2003, s. 365.
47 MEW, *a.g.y.*, c. 13, s. 9.
48 Karl Marx, *Kapital*, 1. Cilt, çev: Mehmet Selik, Nail Satlıgan, Yordam Kitap, İstanbul 2011, s. 729.
49 Forbes, *a.g.y.*
50 Free Software Foundation, http://www.fsf.org/associate/.
51 Mozilla at a Glance, http://www.mozilla.org/en-US/press/ataglance.
52 SourceForge, http://sourceforge.net/apps/trac/sourceforge/wiki/What%20is%20SourceForge.net.
53 Wikimedia Report Card October 2011, http://stats.wikimedia.org/reportcard/.
54 Wikipedia Statistics, http://stats.wikimedia.org/EN/Sitemap.htm.
55 http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Replies_to_common_objections#Communism.
56 http://www.eksisozluk.com/stats.asp?id=1-1.
57 Declaration of the Occupation of New York City, http://www.nycga.net/resources/declaration/.
58 Brief von Karl Marx an Wilhelm Blos, http://www.zeno.org/nid/20003602281.

59 Engels To Eduard Bernstein In Zurich, London, 2-3 November 1882, http://www.marxists.org/archive/marx/works/1882/letters/82_11_02.htm.
60 Engels To Paul Lafargue At Le Perreux, London, 11 May 1889, http://www.marxists.org/archive/marx/works/1889/letters/89_05_11.htm
61 Engels To Laura Lafargue At Le Perreux, London, 11 June 1889, http://www.marxists.org/archive/marx/works/1889/letters/89_06_11.htm.
62 Karl Marx To Sorge, November 5, 1880, http://www.marxists.org/archive/marx/works/1880/letters/80_11_05.htm.
63 Karl Marx-Friedrich Engels, Komünist..., *a.g.y.*, s. 44.
64 MEW, *a.g.y.*, c. 18, s. 160.
65 Karl Marx, Kapital, *a.g.y.*, s. 38.
66 ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ ΤΟΥ ΑΚΕΛ, http://www.akel.org.cy/media/audio/KATASTATIKO_AKEL.pdf.
67 V.I. Lenin, *The Collapse of the Second International*, 1915, http://www.marxists.org/archive/lenin/works/1915/csi/ii.htm.
68 *Ak Günlere*, Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi, http://www.haberveriyorum.net/haber/belge-ak-gunlere-chpnin-1973-secim-bildirgesi.
69 Karl Marx-Friedrich Engels, Komünist..., *a.g.y.*, s. 30.
70 Karl Marx, Fransa'da..., *a.g.y.*, s. 140.
71 *a.g.y.*, s. 144.

Dizin

ABD (*ayrıca:* Amerika) 9, 102, 114, 115, 121, 135, 140, 152, 156, 157, 182
AKEL (Emekçi Halkın İlerici Partisi) 157
AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) 167-171
Allende, Salvador 158
Alman Demokratik Cumhuriyeti 156
Alman idealizmi (*ayrıca:* Alman felsefesi) 16-18, 21
Alman İdeolojisi 18, 20, 21, 33, 99
Almanya (*ayrıca:* Prusya, Alman) 17-19, 40-42, 54, 56-58, 97, 102, 131, 156, 178
Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD) 63
Angola 156
Ansiklopedi (*Encyclopédie*) 126
Arap Baharı 139
Arnavutluk 156
artık değer 73, 77, 78, 81, 82
artık değer oranı: *bkz.* sömürü oranı
Ataması Yapılmayan Öğretmenler Platformu 137
Avusturya 56
aydınlanma 10, 17, 117, 118, 126
Azerus/Vuze 124

"barış içinde bir arada yaşama" politikası 115
basit yeniden üretim 81
BDP (Barış ve Demokrasi Partisi) 164
Bernstein, Eduard 148
bilişim teknolojileri 114, 116, 133
1917 Ekim Devrimi (*ayrıca:* Ekim Devrimi) 96, 101, 103-105, 151, 159
1848 Devrimleri 40, 44
1848 Fransız Devrimi (*ayrıca:* 1848 Şubat Devrimi) 47, 49, 57, 100
1789 Fransız Devrimi 17, 39, 49, 63, 100
Blanqui, Louis Auguste 58, 99
Blos, Wilhelm 146
Bolivya 157
Bolşevikler 101, 159
Bon, Stephanie 136
Bonaparte, Louis (III. Napolyon) 56, 57
Bulgaristan 156
burjuva demokrasisi 51, 54, 57, 151, 153, 156-163
burjuva devrimi (*ayrıca:* devrimleri) 41, 47, 49, 64, 97
burjuvazinin gericileşmesi 49, 64
bürokrasi 55, 111
büyük toprak sahipleri 40, 48, 55

Chavez, Hugo 157, 158
CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) 162, 167
cumhuriyet 17, 38, 39, 47, 48, 52-53, 56, 58, 63, 100
Çekoslovakya 156
Çin 129, 156

De Revolutionibus Orbium Coelestium 117
değişen sermaye (*tanımı*) 77
değişim değeri 67-73, 86
değişmeyen sermaye (*tanımı*) 77
DEHAP (Demokratik Halk Partisi) 164
demokrasi 17, 19, 38, 40, 48-50, 52, 54, 151, 152, 156-159, 164, 168
demokratik devrim 49, 56
Demokritos 16
devlet aygıtının parçalanması 60, 109, 151
devlet borçlanması 56, 89, 92, 144
devletin sönümlenmesi (*ayrıca:* yok oluşu) 108, 113

Devlet ve Devrim 104
devrimci durum 161, 162
DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) 32
DOS (*işletim sistemi*) 122
DTP (Demokratik Toplum Partisi) 164
dünya devrimi 9, 22, 44, 45, 56, 97-99, 101, 102, 108, 114, 116, 143, 181, 182
Düzen Partisi (*Parti de l'Ordre*) 48

Ekim Devrimi: *bkz.* 1917 Ekim Devrimi
eksik tüketim (*ayrıca:* aşırı üretim) 93, 94
Ekşi Sözlük 127, 128
Elektra 118
emeğin toplumsallaşması 119
emek gücü (*tanımı*) 72-73
emek gücünün değeri (*tanımı*) 73-76
emek-değer teorisi 70
EMEP (Emek Partisi) 164, 170, 178
eMule 124
Engels, Friedrich 18, 20, 39-43, 54-57, 63, 65, 100, 109, 147-149, 152, 178
Epikür 16

Facebook 136, 138
felsefe 16-22
feodalizm (*ayrıca:* feodal, feodal sınıflar) 17, 36-40, 49, 52, 81, 84, 95, 118
Fethullah Gülen Cemaati 169, 171
Feuerbach, Ludwig 18, 21
Fichte, Johann Gottlieb 16
fikri mülkiyet (*ayrıca:* telif) 121, 122, 127, 129-132
finans sektörü 88, 91, 92
Firefox 124, 125
Fransa (*ayrıca:* Fransız) 39, 40, 41, 47, 48, 50, 52, 56-58, 84, 97, 100, 126, 148, 149, 152, 155, 156
Fransa'da İç Savaş 46, 59, 61, 109
Fransa'da Sınıf Mücadeleleri 48, 56, 98
Fransız İşçi Partisi 149, 150
Fransız sosyalizmi 19, 21, 22
Füze Kalkanı 32

Gates, Bill 122, 123
GNU/Linux (*işletim sistemi*) 67, 124
Google Chrome 125
Gotha Programı'nın Eleştirisi 106
göreli artık değer artışı 78
Guesde, Jules 149
Gülen, Fethullah 169, 171
Güney Kıbrıs 157
Güney Yemen 156

HADEP (Halkın Demokrasi Partisi) 164
halk ayaklanması 39, 139, 151, 156-159, 164
Halk Birliği (Unidad Popular) 158
halkın devlet yönetimine katılımı 13, 105, 113, 158, 160, 183
Has Parti (Halkın Sesi Partisi) 167
hayali sermaye 88-91, 95, 120
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 16-18
"herkese emeğine göre" ilkesi 106, 113
"herkesten yeteneklerine göre, herkese ihtiyaçlarına göre" ilkesi 106
Hermes 118
hizmet sektörü 66
Hollanda 151, 152
Horta-Osório, António 136

IBM 122
Internet Explorer 122, 125
idealizm 16
İngiltere (*ayrıca:* İngiliz) 39, 41, 84, 97, 98, 102, 121, 136, 152, 156
insanlığın kurtuluşu 25, 37, 42
İnternet 10, 67, 121, 124, 125, 128-132, 134, 137, 138, 140-142, 161, 174, 175, 182, 183
İspanya 121, 139
İsrail 121

işçi sınıfı (*tanımı*) 25, 37, 79
işçi sınıfı devrimi: *bkz.* sosyalist devrim
işçi sınıfının kurtuluşu (*ayrıca:* emeğin kurtuluşu, sınıfsal kurtuluş, sınıfın kurtuluşu) 25, 62, 145, 150
İtalya (*ayrıca:* İtalyan) 121, 156

Japonya (*ayrıca:* Japon) 84, 115, 156

Kaddafi, Muammer 139
Kant, Immanuel 16
Kapital 12, 64, 65-96, 119, 152
kapitalizmin (iktisadi) bunalımları 9, 34, 84, 88, 92-96, 98, 102, 120, 121, 139, 140, 162, 163
kapitalizmin uzun süreli büyüme dönemleri 31, 93
kapitalizmin uzun süreli durgunluk dönemleri 32, 92, 94, 120, 181
kâr oranlarının azalması (*ayrıca:* düşmesi) 84, 85, 87-89, 92-94
KGB (Sovyet gizli servisi) 111
Kızılordu 102, 156
komploculuk (*ayrıca:* komplo) 42, 43, 135, 136, 139
Komünist Birlik 54, 147
Komünist Parti Manifestosu (ayrıca: Manifesto) 20, 33, 39, 40, 43, 47, 52, 100, 108, 109, 149, 151, 168
komünist toplum: *bkz.* sınıfsız toplum
komünizm: *bkz.* sınıfsız toplum
Kopernik 117
Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (KDHC) 156
Korsan partiler 131, 132
köylülük (*ayrıca:* köylüler, köylü) 36, 48, 52, 55, 57, 99-101
kullanım değeri 67
Küba 114, 156
küçük burjuvazi (*ayrıca:* küçük burjuva ideolojisi, küçük burjuva solculuğu, küçük burjuva aydınlar) 40, 48, 50-56, 63, 64
küreselleşme 95, 139
Kürkçü, Ertuğrul 170
Kürt sorunu 169-171

Lafargue, Laura 148
Lafargue, Paul 148, 149
Lenin, Vladimir İlyiç 104, 105, 116, 161
Libya 139
Lloyds Bankacılık Grubu (LBG) 136
Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i 53, 57
lumpen proletarya 79

Macaristan 56, 156
mali aristokrasi 40, 48
materyalizm 18
Menşevikler 101
meta (*tanımı*) 66-67
Mısır 139
Microsoft 67, 122, 123
Microsoft Office 122
milliyetçilik 38, 63, 64, 153, 162, 170
Moğolistan 155, 156
Mozilla Vakfı 124
mutlak artık değer artışı 78

Narodnikler 99
Nepal 157
Nikaragua 157

12 Eylül 1980 darbesi 32
orta sınıflar 50
ÖDP (Özgürlük ve Dayanışma Partisi) 164, 178
Önder, Sırrı Süreyya 170
özgür yazılım hareketi 123-126, 140
Özgür Yazılım Vakfı 124

Paris Komünü (1871) (*ayrıca:* Komün) 46, 47, 57-60, 62, 63, 99, 100, 110, 152, 155
planlama (*ayrıca:* planlı) 79, 92, 93, 103-105, 112, 133

Polonya 57, 156
Portekiz 155, 156
proletarya diktatörlüğü 59, 61, 63, 109
Proudhon, Pierre-Joseph 58, 99
Prusya: *bkz.* Almanya
Rusya 57, 98-101, 155, 156

sanayi burjuvazisi 48, 57
SBP (Sosyalist Birlik Partisi) 164
Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph 16
sendika(lar) (*ayrıca:* sendikal örgütlenme) 30-32, 136, 154, 161, 164, 172, 175, 177, 180
sermaye birikimi 82, 83, 89
sermayenin genel formülü 72
sermayenin merkezileşmesi 83, 119
sermayenin yoğunlaşması 83
SHP (Sosyaldemokrat Halkçı Parti) 164
sınıf bilinci (*ayrıca:* komünist bilinç) 11, 29, 31-33
sınıfsız toplum (*ayrıca:* komünizm, komünist toplum) 25, 34, 42, 44, 97, 101, 105, 106, 108, 112, 113, 125, 127, 145
silahlı mücadele 151, 154, 156-158, 170
SİP (Sosyalist İktidar Partisi) 164
siyasal devrim 12, 13, 33, 34, 41, 64, 109, 143
Siyasal İktisadın Eleştirisine Katkı 118
siyasal iktisat (*ayrıca:* İngiliz siyasal iktisadı) 22, 65, 66
Sofokles 118
Soğuk Savaş 102, 115
sosyal demokrasi (*ayrıca:* sosyal demokrat) 53, 153, 155, 157, 158, 179
sosyal devlet (politikaları) 145, 157
sosyalist devrim (*ayrıca:* işçi sınıfı devrimi, proleter devrimi) 19, 20, 22, 41, 44, 47, 51, 56, 63, 97, 100, 101, 109, 147, 152, 181-183
SourceForge.net 124
Sovyetler Birliği (*ayrıca:* Sovyet) 12-13, 31, 97-116, 120, 156
Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) 102, 104, 112, 113
sömürü oranı (*ayrıca:* artık değer oranı) 77, 78, 85, 87
sürekli devrim 54, 64

Şık, Ahmet 171
Şili 121, 156, 157
Şubat Devrimi (1917) 159

TEKEL işçilerinin 2009-2010 direnişi 141
TKP (Türkiye Komünist Partisi) 164
toplumsal devrim 11, 33, 152
Trotskiy, Lev 101
Tunus 139
Türkiye İşçi Partisi (TİP) 32
Tüzel, Levent 170
Twitter 138

Uluslararası İşçi Birliği (Birinci Enternasyonal) 64, 65
Uras, Ufuk 170

Venezüella 114, 157, 158
Vietnam 156
Vikipedi 127

"Wall Street'i İşgal Et" hareketi (*ayrıca:* "İşgal" hareketi) 9, 138-143
Wikileaks 135, 136
Wikipedia (*ayrıca:* Wikimedia Vakfı) 126, 127
Windows (*işletim sistemi*) 67, 122, 125

Yıldız Savaşları 32
Yugoslavya 156
Yunanistan 121
yurtseverlik 64